

श्रीः ।

श्रीमद्योगीश्वरमहर्षियाज्ञवल्क्यप्रणीता

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

॥नेश्वरप्रणीतमिताक्षराव्याख्यासंवलितः ।

इयं च

॥णशीकरोपाह्वलक्ष्मणशर्मतनुजनुषा वासुदेवशर्मणा

स्मृत्यादिप्राचीनधर्मशास्त्रग्रन्थालोचनेन टिप्पण्यादिभिः

वर्णक्रमकोशेन च सनाथीकृता ।

मुम्बय्यां

तुकाराम जावजीनां कृते

तेषामेव निर्णयमागमुद्रणयन्त्राग्रे बाळकृष्ण रामचन्द्र घाणेकर

इत्यनेन मुद्रयित्वा प्राकाश्यं नीता ।

शकाब्दाः १८३१, सनाब्दाः १९०९.

मूल्यं २ रूप्यद्वयम् ।

ई० श० १८७६ वत्सरे प्रणीतपञ्चविंशतितमाङ्कस्थराजकीय-
नियमानुसारेण प्रकाशकर्त्रा स्वायत्तीकृतोऽयं ग्रन्थः ।

निर्णयसागरस्थविक्रेयसंस्कृतपुस्तकानि ।

मू० डा. व

१. आर्यासप्तशती—गोवर्धनाचार्यकृता, अनन्तपण्डितकृतया
व्यङ्ग्यार्थदीपनया टीकया सहिता. ... १॥ ४३
२. काव्यालंकारः—रुद्रकृतः, नमिसाधुकुण्टीकया सहितः १॥ ४४
३. श्रीकण्ठचरितकाव्यम्—श्रीमङ्गकविकृतम्, जोन-
राजकृतया टीकया सहितम्, अस्य २५ सर्गाः सन्ति,
अस्मिन् सज्जनदुर्जनलोकानां वर्णनं, वसन्तवर्णनं, कैला-
सपर्वतवर्णनम्, शिववर्णनं च इत्यादीनि वर्णनान्यतीव
मनोरमाणि सन्ति. ... २॥ ४५
४. कर्पूरमञ्जरीसङ्कटं—श्रीराजशेखरकृतं, वासुदेवकृतया
टीकया सहितं, बालभारतनाटकं च ... १ ४६
५. अनर्घराघवं नाटकम्—श्रीमुरारिकृतं, रुचिपत्युपाध्याय-
कृतया टीकया सहितम्. ... २ ४७
६. कंसवधनाटकम्—महाकविश्रीशेषकृष्णकृतम्, ... १॥ ४८
७. कर्णसुन्दरी नाटिका—महाकविश्रीबिहृणकृता. ... १॥ ४९
८. धर्मशर्माभ्युदयकाव्यम्—महाकविश्रीहरिचन्द्रविर-
चितम्, अस्य २१ सर्गाः सन्ति, अस्मिन् धर्मेनाथा-
भिधः कश्चिद्राजा नायकत्वेनाधिकृतः, अस्योत्पत्तिमार-
भ्यैवास्मिन् काव्ये सरसं वर्णनं दृश्यते । ... १
९. सुभद्राहरणं श्रीगदितम्—श्रीमाधवभट्टप्रणीतम्, ... १॥ ५०
१०. समयमातृकाकाव्यम्—महाकविश्रीक्षेमेन्द्रविरचितम्. ... १॥ ५१
११. कादम्बरीकथासारकाव्यम्—श्रीमदभिनन्दकृतम्. ... १॥ ५२
१२. रसगङ्गाधरः—(अलंकारः) महाकविश्रीजगन्नाथप-
ण्डितरायविरचितः, महामहोपाध्यायनागेशभट्ट-
कृतया टीकया समेतः. ... ३॥ ५३
१३. साम्बपञ्चाशिका—साम्बकविप्रणीता, क्षेमराजकृतया
टीकया सहिता. ... १॥ ५४
१४. फारेजानहरणचरम्पूः—महाकविश्रीशेषकृष्णविरचिता. ... १॥ ५५
१५. काव्यालंकारसूत्राणि (वृत्तिसहितानि)—अयं पञ्चा-
धिकरणात्मकः अलंकारशास्त्रस्य मूलभूतो ग्रन्थः. ... १॥ ५६
१६. मुकुन्दानन्दभाणम्—श्रीकाशीपतिविरचितम्. ... १॥ ५७
१७. उन्मत्तराघवप्रेक्षाणकम्—श्रीभास्करकविविरचितम्. ... १॥ ५८

१८. अमरुशतकम्—श्रीअमरुशतकविरचितं, अर्जुनवर्मदेवश-
भेप्रणीतया रसिकसंजीविन्या टीकया सहितम्. ... ॥ ८०
१९. सूर्यशतकं काव्यम्—श्रीमयूरकविप्रणीतं, त्रिभुवनपाल-
विरचितया टीकया सहितम्.... ॥ ८१
२०. लटकमेलकप्रहसनम्—श्रीशङ्करविरचितम्. ॥ ८२
२१. गाथासप्तशती—श्रीसातवाहनविरचिता, गङ्गा-
धरभट्टकृतटीकया सहिता. अस्मिन् पृथक्पृथक्गण-
नपराः प्राकृत (मागवीत्यादि) भाषात्मकाः ७००
श्लोकाः सन्ति. ॥ ८३
२२. हरविजयमहाकाव्यम्—राजानकरत्नाकरविर-
चितं, राजानकालककृतटीकया सहितम्, पञ्चा-
शत् ५० सर्गात्मकेऽस्मिन् काव्ये भगवता श्रीशंकरे-
णान्धकासुरं निहत्सु देवानां मुखमुदपादि इत्यादि क-
थानकं वर्तते, समयानुसारनोऽन्यदपि स्थलादिबर्णनं
मनोहरतयाऽकारि ग्रन्थकृता. ॥ ८४
- स्तुतिकुसुमाञ्जलिकाव्यम्—श्रीजगद्धरभट्टविरचितं,
राजानकरत्नाकरविरचितटीकया सहितं च. ॥ ८५
२३. काव्यप्रदीपः—(अलंकारग्रन्थः) महामहोपाध्यायश्री-
गोविन्दविरचितः.... ॥ ८६
२४. ध्वन्यालोकः—(अलंकारग्रन्थः) श्रीमदानन्दवर्धनाच्चा-
र्यकृतः. ॥ ८७
२५. दशावतारचरितकाव्यम्—श्रीक्षेमेन्द्रविरचितम्. ॥ ८८
२६. जीवनानन्दनाटकम्—आनन्दरायमल्लिककृतम्, षड-
ङ्गात्मकेऽस्मिन्नाटके रोगादिविविधसंकटेभ्य ईश्वरानु-
ग्रहया जीवस्य मुक्तिः कथं भवतीति सुव्यक्तीकृतम्. ॥ ८९
२७. दूताङ्गदनाटकम्—श्रीसुभट्टकविविरचितम्, एका-
ङ्गात्मके स्वल्पतरेऽस्मिन्नाटके रावणपुरतोऽङ्गदकृतस्य
दौत्यस्य सम्यक्तया रमणीयतया च विवेचनं कृतम्. ॥ ९०
२८. भर्तृहरिनिर्वेदनाटकम्—श्रीहरिहरोपाध्यायकृतं,
पञ्चाङ्गान्तकमिदं नाटकमतीव रसभरितं विद्यते.
अस्मिन् श्रीविरहिणो भर्तृहरेर्निर्वेदस्यातीव हृदयशोक-
तया वर्णनं कृतम्. ॥ ९१
२९. चन्द्रप्रभचरितकाव्यम्—श्रीवीरनन्दविरचितम्,
अष्टादशसर्गात्मकेऽस्मिन्काव्ये जिनमतवृत्तान्तः समग्र

३१. विष्णुभक्तिकल्पलताकाव्यम्—पुरुषोत्तमविरचितं,
महीधरविरचितया टीकया सहितम्. ॥= ४॥
३२. सुहृदयानन्दकाव्यम्—कृष्णानन्दविरचितम्,
पञ्चदशसर्गात्मकसिद्धं काव्यं गीर्वाणगहनप्रविविक्षणां
मार्गसौलभ्यकरं सुहृदयानां मनोरञ्जकं च विद्यते. ... ॥= ४-
३३. श्रीनिवासविलासचम्पूः—वेङ्कटेशकविप्रणीता, धर-
णीधरकृतटीकया सहिता. ॥= ४॥
३४. प्राचीनलेखमाला—(प्रथमो भागः) ११ ४=
३५. अलंकारसर्वस्वम्—राजानकुर्य्यककृतं, जयर-
थकृतटीकासहितम् । अस्मिन् शब्दांशभबविधालंका-
राणां मभीहरतया वर्णनं विद्यते, तत एवायं ग्रन्थः
केवलं (रसादिज्ञानं विना) अलंकारजिज्ञासूनामतीवो-
पयुज्यते. ११ ४=
३६. वृत्तिवार्तिकम्—श्रीमदप्पयदीक्षितप्रणीतम्. ४= ४॥
३७. रससदनभाणम्—युवराजकविविरचितम्. ४= ४-
३८. चित्रमीमांसा—श्रीमदप्पयदीक्षितप्रणीता, चित्रमी-
मांसाखण्डनम्—पण्डितराजजगन्नाथविरचितं. ... ॥= ४॥
३९. विद्यापरिणयः—आनन्दरायमुखिविरचितः. ॥= ४-
४०. रुक्मिणीपरिणयं नाटकम्—श्रीरामवर्मवक्षियुवराज-
विरचितम्. ४- ४-
४१. प्राकृतपिङ्गलसूत्राणि—श्रीमद्वाग्भटविरचितानि,
लक्ष्मीनाथभट्टकृतटीकासहितानि, अस्य ग्रन्थस्य २
परिच्छेदौ वर्तन्ते संस्कृतनाटकादिग्रन्थेषु स्थलविशेषे प्रा-
कृतैव भाषा दृश्यते. परंतु तद्भाषायां वृत्तादिज्ञानं बहुषु
जनेषु नैवोपलभ्यते नाटकादिपरिशीलिनां च तस्यातीवा-
वश्यकता वर्तते. तस्मात् एतादृशमितरेषां च जना-
नामतीवोपयुज्यते प्राकृतग्रन्थः. १॥ ४=
४२. नाट्यशास्त्रम्—श्रीभरतमुनिप्रणीतम्. ३ ४-
४३. काव्यानुशासनम्—श्रीमद्वाग्भटविरचितं, स्वकृतटीका-
सहितम्. ४= ४-
४४. गुणोरतिलकभाणम्—श्रीरामभट्टदीक्षितविरचितम्. ४= ४-
४५. बालभारतम्—श्रीमदमरचन्द्रसूरिविरचितम्. ... ३१ ४=
४६. वृषभानुजा नाटिका—श्रीमधुरीदासविरचिता. ... ४= ४-
४७. सेतुबन्धमहाकाव्यम्—श्रीप्रवरसेनविरचितं, श्रीराम-
दासभण्णिप्रणीतया टीकया सहितम्

किञ्चित्प्रास्ताविकम् ।

इह जगदारम्भात्प्राग्जगतो विचारणायां 'नासदासीन्नो सदासीत्' 'तम
 ासीत्तमसा गूढमग्रेप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदं' 'अम्भः किमासीत्'
 णादिश्रुतिबोध्यस्तर्कागोचरमेवाखिलं प्रतीयते । ततश्च 'को अद्वा वेद य इह
 वोचत्कुत आ जाता कुत इयं विसृष्टिः ।' इत्यादिविमर्शनोत्तरं 'यो
 स्याध्यक्षः परमेव्योमन् सो अद्वा वेद यदि वा न वेद' इत्येवरीत्या
 र्णयश्च निगममूलक एवेति मानुषप्राणिदुस्त्कर्षमेव कृत्स्नं खलु । अथापि जगदन्तःपा-
 भिर्निजप्ररोहमूलगवेषणं स्वमतिपरिणामावध्यनुमेयमेव । निर्दिष्टरूपजगदभावदशा-
 च 'स ईक्षत बहु स्यां प्रजायेय' इति श्रुतेः सर्गादावतर्क्यैन्द्रजालिकेन सिद्धश्रुणा
 ण्वता स्थावरं जंगमं जगत् धर्माधर्मौ च सृष्टाखिलव्यवहाराय तत्तच्छब्दानां तेन
 गार्थेन संबन्धं कल्पयित्वा धर्माधर्मप्रतिपादकपदे वेदान्कल्पयित्वा हिरण्यगर्भादिभ्यः
 तेपादितास्तैरन्येभ्य इत्येवमुत्तरोत्तरं शब्दार्थप्रतिपत्तिः । एवं परंपरासादितश्रु-
 भागा मन्त्रद्वष्टार ईशसृष्टजनतार्थं विशेषतश्च दुःषमानुभावेनापचीयमानमेधायुर्बलादि-
 गानामेदंयुगीनमानुषप्राणिनां निःश्रेयसकाङ्क्षिणः पारिकाङ्क्षिणोऽखिलव्यवहाराय केवल-
 गमानामचारितार्थं मन्वाना नानासूत्रस्मृतीतिहासादीन्धर्मशास्त्रप्रतिपादकान्विब-
 त्परिकल्पयांबभूवुः ।

तथाच 'भारतं पञ्चमो वेदः' इति पञ्चमवेदत्वेन सुप्रतिष्ठितेऽखिलधर्म-
 स्तारि महाभारते युधिष्ठिरं प्रति भीमसेनवचः—'धर्ममर्थं च कामं च यथा-
 द्दत्तांवर । विभज्य काले कालज्ञः सर्वान्सेवेत पण्डितः ॥' इति ।
 त्वन्तरेऽपि—'धर्ममर्थं च कामं च यथाशक्ति न हापयेत् ।' इति ।
 या—'न पूर्वार्हमध्यंदिनापराह्णानफलान्कुर्याद्यथाशक्ति धर्मार्थका-
 भ्यः' इति । तत्र निरतिशयानन्दलक्षणस्यात्यन्तिकदुःखनिवृत्तिलक्षणस्य वा मो-
 र्णैव निरुपधीच्छाविषयत्वात्पुरुषेणाभ्यर्थ्यमानतया मुख्यं पुरुषार्थत्वम् । धर्मादीनां
 तत्साधनमात्रेण । तत्रापि धर्मेमात्रं यथायोगं सर्वेषां साधनम् । अतएव प्रवृ-
 त्तिवृत्त्यात्मकतया द्विविधस्यापि धर्मस्य पुरुषार्थसाधनतोक्ता वृद्धेः—'प्रवृत्ति-
 क्षणे धर्मे फलमभ्युदयो मतः । निवृत्तिसंज्ञके धर्मे फलं निःश्रेयसं
 तम् ॥' इति । स्कान्देपि—'धर्मात्सुखं च ज्ञानं च यस्मादुभयमाप्नु-
 ात् । तस्मात्सर्वं परित्यज्य विद्वान्धर्मं समाचरेत् ॥' इत्यादि परःशतप्र-
 णवबोनिचयैर्धर्मगवाग्निलभ्यनिर्हृतत्वेन राद्धान्तितो दरीदृश्यते ॥ तथाच धर्मशब्दं
 णिनीषुः सुश्रुहीतनामा भगवान् जैमिनिरसुसूत्रत् "चोदनालक्षणोर्थो धर्मः"
 । अनेन सूत्रेण धर्मस्वरूपं तत्प्रमाणं चोच्यते । न तावथागापूर्वोभयनिष्ठा धर्मत्वं
 तः । यागस्य क्रियेच्छान्यतररूपतया क्रियात्वेनेच्छात्वेन च संक्रात् । अतोऽपूर्व-
 ष्वसुखकारणतावच्छेदिका धर्मत्वं जातिरिति नैयायिकाः । अपूर्वमजानतामपि

यागादिकर्तारि धार्मिक इति प्रयोगाद्देवोभितेष्टसाधनत्वरूपो यागापूर्वोभयनिष्ठं धर्मत्वमिति केचित् । वस्तुतस्तु अदौकिकश्रेयःसाधनत्वेन विहितक्रियात्वं वि धर्मत्वमिति स्फुटं निरणायि विद्वद्भलात्मेन गायामभट्टेन ॥ मिताक्षराका धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वण गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो नित्यं मयं वर्जयेति आश्रमधर्मोऽमीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो दण्डो ब्राह्मणस्येते गुणधर्मः शास्त्रीयाभिषेकादिगुणयुक्तस्य राज्ञः प्रजापालनादिः । निमित्तधर्मो करणप्रतिषिद्धसेवननिमित्तं प्रायश्चित्तम् । साधारणधर्मोऽहिंसादिः 'न । भूतानीत्याचाण्डालं साधारणो धर्मः' इति । एवं गुणविशिष्टधर्मप्रतिपादकं धर्मशास्त्रमिति जेगीयते । आस्तां दुरूहविषयमीमांसाविस्तरेण । प्रकृतमनुस

अखिलधर्माणामाचार-व्यवहार-प्रायश्चित्ताख्यकोटित्रयपर्यवसानात्तद्विवे दुर्ज्ञेयैव धर्मशास्त्रसिद्धिरिति विचार्य सर्वमानवप्राण्युद्दिष्टिर्षुः परमकारुणि वल्क्ययोगीन्द्रो निजनामधेयोद्विक्तां याज्ञवल्क्यस्मृतिमचीकृपद वाच्यमवचोगुम्फस्य सूत्रवदल्पाक्षरत्वेन दुरूहस्य यथावदवबोधयिषुर स्मृतिशास्त्राब्धिपारदृश्या सर्वतन्त्रस्वतन्त्रो विद्वानेश्वरो विपुलार्थवतीम ताक्षरां मिताक्षरानास्तीं याज्ञवल्क्यस्मृतिव्याख्यामरीरचत् ।

यद्यपि याज्ञवल्क्यस्थितिकालः पुरुषायुषेण मतिमदप्रेसरेणापि निश्चेतुमशक् श्रीमद्भागवतद्वादशस्कन्धे—'ते परंपरया प्राप्तास्तत्तच्छिष्यैर्धृतव्रतै र्युगेष्वथ व्यस्ता द्वापरादौ महर्षिभिः ॥' अस्यार्थः—एवं चतुर्युगे द्वापरादौ द्वापरमादिर्यस्य तदयनांशलक्षणस्य कालस्य तस्मिन्द्वापरान्ते वेदविः शततनुकालसमकालं व्यासावतारप्रसिद्धे च । व्यस्ता विभक्ताः । 'अस्मिन् ब्रह्मन्भगवाँल्लोकभावनः । ब्रह्मेशाद्यैर्लोकपालैर्याचितो धर्मगुप्त राशरात्सत्यवत्यामंशांशकलया विभुः । अवतीर्णो महाभाग । चतुर्विधम् ॥' इति । अतो द्वापरस्यान्तिमकाले कलियुगारम्भात्पूर्वं व्यास स च तदानीमेव ऋगादिसंहिताश्चतस्रो विभज्यैकैकस्मै शिष्यायैकैकां संहि तत्र च यजुर्वेदसंहितां वैशंपायनायादात् । तस्यैवान्तेवासी याज्ञवल्क्यो निश्चीयते ।

एकदा विदेहत्वेन सुप्रसिद्धस्य जनकस्य सदस्येव ब्रह्मवादचर्चाप्रसङ्गे कष्टो ह्यर्षिबन्धे राज्ञा विदेहेन च याज्ञवल्क्यामे ब्रह्मविद्योपनिबद्धास्तत्रतत्र नैकस्तः कृतास्तदानीं याज्ञवल्क्यो निजातर्क्यमतिवैभवेन सर्वेषां पूर्वपक्षाणां य रूपेण सर्वान्समादधे । तच्छ्रुत्वा ससभास्तारो राजा दानमानादिखत्वरैरु प्रशस्य स एवानुवानतम इति निश्चित्य साष्टाङ्गं प्रणनामेति ।

अथ श्रीमद्याज्ञवल्क्यमहर्षेरितिवृत्तं किमप्यत्र निर्दिश्यते । तिशिरोभागवद्बृहदारण्यकोपनिषद्दि तृतीयाध्याये एवं निर्दिष्टमासीत्— विदेहानां सम्राट् जनकराजः धृतिशास्त्रोदितवैदिककर्मण्यभिरतो बहुदधि नायजत् । तत्र कुरुपाशालवासिनो यैर्नानिबन्धनानि ॥ राजा विमन्त्रिता

वनं यद्दिदृक्षन्वाभिसंगता बभूवुः । अथ भिक्षितं विद्वत्समाजमाक्रोष्य इयक्षमाणस्व
नकस्य जिज्ञासा बभूव किल कोलु खल्वत्रानूचानतमो ब्रह्मिष्ठ इति । सद्यु गवां सहस्रं
द्वोवाच हे भगवन्तः, यो वो ब्रह्मिष्ठः स एतां या उत्कालयतु स्वयं प्रतीति । तदैते ब्रा-
गा न दधुषुः । अथ याज्ञवल्क्यो निजमन्तेवासिनमुवाच हे सौम्य, उत्कालयेमां गा
स्मद्रूढान्प्रतीति । एतच्छ्रुत्वा गचोत्कालितवानाचार्यगृहं प्रतीत्याख्यायिकाग्रामखिल-
प्रसमाजीपमाननमभवत् ।

अथ कदाचन वैशंपायनस्य ब्रह्महत्यादोषः उदभूत् । तदंहोनिबर्हणाय वैशंपायनः
च्छात्रान् ब्रह्महत्यामूर्जनक्षमं व्रतमादिदेश । तदानीं याज्ञवल्क्यः प्रोवाच भगवन्,
मदुक्तं व्रतं सुदुश्चरमप्यहमेवाचरिष्ये किमल्पसाराणामेतेषामादेशेनेति । तदिदं विप्रा-
णनकारकं याज्ञवल्क्योक्तं श्रुत्वा वैशंपायनः क्रोधः । आह च याज्ञवल्क्यं ब्राह्मणावम-
। त्वमसि अतो मत्तो यदधीतं तत्सर्वं त्यक्त्वा याहीति । तदसदिष्णुर्याज्ञवल्क्यो-
रितं यजुर्वेदगणं छर्दित्वा गुरुमुत्सृज्यागच्छत् । आरराध च भगवन्तं सूर्यनारायण-
ान्तभावेन । निःसीमनिजपरिचरणपरितुष्टो भगवानादित्योऽ यातयामानि यजृषि
मै प्रायच्छत् । तैर्याज्ञवल्क्यो वाजसनीसंज्ञाः शाखा अकरोत् इति श्रीभागवते ।

विज्ञानेश्वरविषये मिताक्षरोपसंहारे—

‘नासीदस्ति भविष्यति क्षितितले कल्याणकल्पं पुरं
नो दृष्टः श्रुतएव वा क्षितिपतिः श्रीविक्रमाकर्णोपमः ।
विज्ञानेश्वरपण्डितो न भजते किचान्यदन्योपम-
श्चाकल्पं स्थिरमस्तु कल्पलतिकाकल्पं तदेतन्नयम् ॥
स्रष्टा वाचां मधुरचपुषां विद्वदाश्चर्यसीमां
दातार्थानामतिशयजुषामर्थिसार्थार्थनामा ।
आ च प्राचः समुद्राक्षतनृपतिशिरोरत्नभाभासुराग्रिः
पायादाचन्द्रतारं जगदिदमखिलं विक्रमादित्यदेवः ॥’

त्यादिलेखादस्य नृपविक्रमादित्यकालीनत्वं स्फुटं भवति । तत्र कल्याणपुरमिति नाम्ना
दं नगरमस्त्यधुना हैद्राबादराज्ये कल्याणकीर्तिनाम्ना प्रथितम् । तत्रत्या राजानश्चौलु-
चवायाः । तेषां वंशावलिर्देक्षिणेतिहासाख्यकोशे भाण्डारकरोपाह्वं रामकृष्ण गो-
ंज्ञया प्रथितैः सविस्तरं प्रकाशितास्ति । ॥ १ ॥ **विक्रमादित्यगजा** गमं जनिं गत
।व विदुषामग्रेसरेण विज्ञानेश्वरेण **मिताक्षराख्या** याज्ञवल्क्यस्मृतिव्याख्या निर-
। तस्य च राज्यकालो बूनसहस्रशाकमारभ्य धूनपञ्चागदधिकमहर्ष्यमिनश-
न्तं पञ्चाशद्वदमित एवासीत् । एवंसति गुर्जराक्षितयाज्ञवल्क्यस्मृतिप्रस्तावे बापू-
मोषे इत्येतैः ‘विक्रमादित्यकालीनोयं विज्ञानेश्वरः तद्वन्धस्य मिताक्षराख्यस्य संवद-
। तप्रवर्तकविक्रमादित्यदेवकालिकतावैसीयते’ इत्यादिप्रकटितं परास्त्वम् ।

अप्ययं ग्रन्थो बहुभिर्बहुवारमङ्गनादिना प्रकाशितएवासीत्तथापि तेष्वनवधाना-
श्रुत्पत्त्यादिमूलका नैकशो मूले व्याख्यायां च तत्रतत्रानवसरविराम-विरामस्थ-

लसंयोजना-संबद्धाक्षरप्रथन-मूलव्याख्याविसंवादादिजन्मानोऽर्थानवबोधेन
रावहाः प्रमादा बहवोऽस्मिन्प्रत्ये सन्त्येव । अतस्तन्मार्जनपूर्व सम्यक्परिशोध्य
महानिबन्धो भूयादखिललोकोपकारक इति बहुभिर्गीर्वाणवाङ्मयपरायणैर्धर्म
वैदिकगृहस्थोभयसरणिभिः श्रेष्ठिवरश्रीमत् तुकाराम जावजीसविधे नि
सूचितं तैरादृत्य परिशोधने नियोजितेन मया सूक्ष्मैषिकया यथामति परिष्कृ
इति सुधियो विदांकुर्वन्तु ।

एतच्छोधने संगृहीतहस्तलिखितप्राचीनादर्शपुस्तकानीत्यम्—

१ वे. शा. सं. बाळशास्त्री पुराणिक नागांव इत्येतैर्दत्तं भिन्नपाठान्तरप्र
शुद्धम् ।

१ वे. शा. सं. नीलकंठशास्त्री (नानाशास्त्री) देवस्थळी सावंतवाडी
पांक्तं सामान्यतः शुद्धम् ।

१ वे. रा. रा. मोरेश्वरभट्ट खरे मालवण इत्येतैर्दत्तं व्यवहाराध्यायरहितम्

१ रा. रा. जनार्दन महादेव गुर्जर मुंबई इत्येतैर्मुद्रितं च ।

एतेषां संकलनेन यावन्मनीषं पाठान्तरादिसंयोजनेनच संस्कृतमिदं पुस्तकम्
हाराध्याये दुरूहत्वमार्जनाय बालभट्टीव्याख्याधारेण टिप्पणमप्ययोजि । सर्वेषां
स्थित्यै याज्ञवल्क्यस्मृतिस्थपद्यानां मातृकाक्रमकोशोप्यन्ते योजितः । अत्र
पंडित जीवरामशास्त्रिभिः कचन साधकसूचनादिभिस्तथा शोधनकाले वे.
महादेवशास्त्री बाके इत्येतैश्च बहुपकृतं तन्नामनिर्देशहृतेऽन्यत्र साधनमुत्तर्तुं मन्ये
रूढविषयसंस्करणसाहसमुररीकृत्यायासबाहुल्येन यथामति शोधितेऽप्यस्मिन्मह
मानुषशोमुषीमुलभमव्युत्पत्त्यनवधानदृक्चापलाक्षरयोजकादिनियतं स्वलितं :
महाशयाः शोधयेयुरहमपि पुनर्मुद्रणावसरे शोधयेयेति विज्ञापयति—

पणशीकरोपाहो
वासुदेवशर्म

याज्ञवल्क्यस्मृतिस्थविषयानुक्रमणी ।

अथाचाराध्यायः १

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
उपोद्घातप्रकरणम् १		ब्रह्मचारिणो वर्ज्यानि ...	९
श्राद्धाचरणम्	१	गुर्वाचार्यादिलक्षणम् ...	१०
नीनां प्रश्नः ...	१	उपाध्यायलक्षणम् ...	१०
बुधस्मार्तधर्मविचारः ...	२	ब्रह्मचर्यावधिः ...	१०
मैस्य चतुर्दश स्थानानि ...	२	उपनयनकालस्य परमावधिः ...	१०
मैशास्त्रप्रयोजका ऋषयः ...	३	द्विजलहेतुकथनम् ...	११
मैस्य कारकहेतवः ...	३	वेदग्रहणाध्ययनफलम् ...	११
मैस्य ज्ञापकहेतवः ...	३	काम्यब्रह्मयज्ञाध्ययनफलम् ...	११
शादिकारकहेतूनामपवादः ...	४	पंचमहायज्ञफलम् ...	१२
श्रकहेतुषु ज्ञापकहेतुषु वा संदेहे निर्णयः ...	४	नैष्ठिकब्रह्मचारिधर्माः ...	१२
ब्रह्मचारिप्रकरणम् २		विवाहप्रकरणम् ३	
पानां निर्णयः ...	४	गुरुदक्षिणादानपूर्वं ज्ञानम्	१३
संधानादिसंस्काराः ...	४	कन्यालक्षणानि ...	१३
स्कारकरणे फलम् ...	५	कन्याया बाह्यलक्षणानि ...	१४
सिंस्कारेषु विशेषः ...	५	कन्याया आभ्यन्तरलक्षणानि ...	१४
उपनयनकालः ...	५	सापिण्ड्यविचारः ...	१५
रुधर्माः ...	६	कन्यावरणे नियमः...	१५
शौचाचाराः ...	६	कन्यादाने वरनियमः ...	१६
ग्राजापत्यादितीर्थानि ...	६	द्विजातीनां गृह्णापरिणयने निषेधः	१६
प्राचमनविधिः ...	७	वर्णक्रमेण भार्याकरणेऽधिकारः	१६
गणायामविचारः ...	७	ब्राह्मविवाहलक्षणम्...	१७
शवित्रीजपप्रकारः ...	७	दैवार्थविवाहयोर्लक्षणम् ...	१७
श्रमिकार्यम् ...	८	ग्राजापत्यविवाहलक्षणम् ...	१७
		आसुरगान्धर्वादेविवाहलक्षणानि	१७
		सवर्णापरिणयने विशेषः ...	१७

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
सपणविवादस्थले निर्णयप्रकारः	१२९	शिरोमुण्डनादिदण्डाः	... १३९
छलनिरसनप्रकारः १२९	अङ्गने च व्यवस्था १३९
छलानुसारिव्यवहारलक्षणम् १३०	चक्षुर्निरोधशब्दार्थः	... १३९
निङ्गनैरङ्गैर्भावने निर्णयप्रकारः	१३०	कीदृशो भोगः प्रमाणम्	... १३९
न्यायाधिगमे तर्कः...	... १३०	आगमनिरपेक्षस्य भोगस्य प्रामाण्यं	१४०
अनेकार्थाभियोगे निर्णयः	... १३१	अनागमोपभोगे दण्डः	... १४०
स्मृत्योर्विरोधे निर्णयप्रकारः	... १३१	आगमसापेक्षभोगविषये	... १४०
धर्मशास्त्रार्थशास्त्रयोर्विप्रतिपत्तौ		त्रिविधः स्वीकारः	... १४१
निर्णयः १३२	स्वीकारे नियमः	... १४१
धर्मशास्त्रार्थशास्त्रोदाहरणम्	... १३२	पुरुषव्यवस्थया प्रामाण्यव्यवस्थया	
भानतार्थाग्रहजननियमे निर्णयः...	... १३२	च आगमविषये दण्डव्यवस्था	१४१
द्विजातीनां शस्त्रग्रहणे	... १३२	अभियुक्ते मृते निर्णयः	... १४२
आततायिनः	... १३३	व्यवहारसिद्धये व्यवहारदर्शिनां	
अन्योदाहरणम्	... १३३	बलाबलम्	... १४२
अन्यथा करणे प्रायश्चित्तम्	... १३३	प्रबलदृष्टव्यवहारविषये	... १४३
प्रमाणचतुष्टयम्	... १३३	मत्तोन्मत्तादिभिर्निर्णीतव्यवहार-	
प्रमाणभेदाः	... १३३	विषये	... १४३
मानुषदिव्यप्रमाणग्रहणे निर्णयः	१३४	गुरुशिष्यपितृपुत्रादीनां व्यवहार-	
तत्रोदाहरणम्	... १३४	विषये	... १४३
दिव्यप्रमाणग्रहणे निषेधः	... १३४	स्त्रीभर्तृव्यवहारविषये	... १४३
तदपवादः	... १३५	स्वामिदासव्यवहारविषये	... १४४
लेख्यादीनामपि क्वचिन्नियमः	... १३५	अनादेयवादविषये	... १४४
प्रमाणबलाबलविचारः	... १३५	गोपशौण्डिकादिस्त्रीणां व्यवहारे	१४४
आध्यादिषु पूर्वोत्तरक्रियानिर्णयः	१३६	परावर्त्यद्रव्यविषये निर्णयप्रकारः	१४४
दशविंशतिवर्षोपभोगे निर्णयः	... १३६	तत्र कालावधिः	... १४४
अनागमोपभुक्तौ दण्डः	... १३७	तत्र नृपतिभागः	... १४४
अस्वत्वस्य दाने दण्डः	... १३७	स्वाम्यनागमविषये...	... १४४
दशविंशतिवर्षोपभोगे हानेरपवादः	१३७	निधिप्राप्तौ निर्णयप्रकारः	... १४५
उपनिक्षेपलक्षणम्	... १३७	ब्राह्मणस्य निधौ प्राप्ते निर्णयः...	१४५
आध्यादीनां हर्तृदण्डः	... १३८	ब्राह्मणभिक्षस्य निधौ लब्धे निर्णयः	१४५
दण्डपरिमाणम्	... १३८	अनिवेदितनिधिविषये निर्णयः	१४५
दण्डप्रकाराः	... १३८	धनिस्वामिन्यागते निर्णयः	... १४५

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
चौरहतोपेक्षाकरणे ...	१४६	पुत्रपौत्रैर्ऋणं देयमित्यस्यापवादः	१५०
चौरहतदानविषये ...	१४६	न पतिः स्त्रीकृतमित्यस्यापवादः...	१५१
ऋणादानप्रकरणम् ३		पतिकृतमृणं भार्या न दद्यादित्य-	
ऋणादानं सप्तविधम् ...	१४६	स्यापवादः ...	१५१
अधमर्णविषये पञ्चविधम् ...	१४६	भार्यादीनामधनत्वम् ...	१५१
उत्तमर्णविषये द्विविधम् ...	१४६	पुनरपि ग्रहणं दातव्यं येन च यत्र	
मासि मासि वृद्धिदानविषये ...	१४६	दातव्यं तन्नितये निर्णयः ...	१५१
वर्णक्रमाद्वृद्धिनिर्णयः ...	१४६	कालविशेषे ऋणदानविषये ...	१५२
वक्रवृद्धिकायिकादिवृद्धिप्रकाराः	१४७	प्राप्तव्यवहारविषये निर्णयः ...	१५२
प्रहीतृविशेषेण प्रकारान्तरवृद्धिः	१४७	प्राप्तव्यवहारेपि ऋणदाननिषेधः	१५२
कारितवृद्धिः ...	१४७	आसेधाह्वाननिषेधः ...	१५२
अकृतवृद्धिः ...	१४७	ऋणात्पितृमोचनविषये ...	१५२
याचितकविषये निर्णयः ...	१४७	श्राद्धे बालस्याप्यधिकारः ...	१५२
याचितकाऽदाने निर्णयः ...	१४७	विभक्तविषये निर्णयः ...	१५२
अनाकारितवृद्धेरपवादः ...	१४७	अविभक्तविषये निर्णयः ...	१५२
द्रव्यविशेषेण वृद्धिविशेषः ...	१४८	पुत्रविषये ऋणदाने विशेषः ...	१५२
प्रयुक्तस्य द्रव्यस्य चिरकालावस्थि-		पौत्रविषये ऋणदाने विशेषः ...	१५२
तस्य वृद्धिः ...	१४८	ऋणापाकरणे ऋणी तत्पुत्रः पौत्र	
वस्त्रधान्यादीनां वृद्धिः ...	१४८	इति त्रयः कर्तारस्तेषां सम-	
पुरषान्तरे संक्रमणेन प्रयोगान्त-		वाये क्रमः ...	१५२
रकरणविषये ...	१४८	परपूर्वाः स्त्रियः ...	१५३
सकृतप्रयोगविषये ...	१४८	पुनर्भूस्वैरिणीस्त्रीणां लक्षणम् ...	१५३
प्रयुक्तस्य धनस्य ग्रहणप्रकाराः...	१४८	योषिर्ब्राह्म ऋणापाकरणेऽधिकारी	१५४
धर्मादयश्चोपायाः ...	१४९	रिक्थग्रहणाभावे पुत्रपौत्रैर्ऋणदा-	
राज्ञा दापने च प्रकाराः ...		नविषये ...	१५४
बहुभूतमर्णिकेषु युगपत्प्राप्तेषु केन		योषिर्ब्राह्मविषये ...	१५४
क्रमेणाधमर्णिको दाप्य इत्यपे-		प्राप्तिभाव्यादीनां निषेधः ...	१५५
क्षितविषये क्रमः ...	१४९	दम्पत्योर्बिभागाभावे ...	१५५
उत्तमर्णे दुर्बले प्रतिपन्नार्थदापने		पूर्तेषु कर्मसु जायापत्योः पृथग-	
निर्णयप्रकारः ...	१४९	धिकारः ...	१५५
न्यायार्थे व्ययदानम् ...	१४९	प्राप्तिभाव्यनिरूपणम् ...	१५५
निर्धनाधमर्णिकविषये ...	१४९	प्राप्तिभाव्यं त्रिविधम् ...	१५५

विषयाः	पृष्ठं
दानप्रतिभूपौत्रविषये ...	१५६
प्रातिभाव्यातिरिक्तपैतामहर्णदाने	
पौत्राधिकारः ...	१५६
वृद्धिदाने निषेधः ...	१५६
बन्धकप्रतिभूविषये ऋणदाने	
निर्णयः ...	१५६
प्रतिभूवामनेकत्वे ऋणदानप्रकारः	१५७
प्रतिभूदत्तस्य प्रतिक्रियाविधिः ...	१५७
प्रीतिदत्तस्यावृद्धिः ...	१५७
प्रतिभूदत्तस्य सर्वत्र द्वैगुण्ये प्राप्ते-	
ऽपवादः ...	१५७
स्त्रीपशूनां वृद्धिविषये ...	१५७
धान्यवृद्धिविषये ...	१५८
वस्त्ररसविषये ...	१५८
लभकविशेषनिषेधः ...	१५८
आधिविधिः ...	१५८
आधिलक्षणम् ...	१५८
सच द्विविधः ...	१५८
चतुर्विधस्याधेर्विशेषः ...	१५८
गोप्याधिभोगे वृद्धिनिषेधः ...	१५८
आधिनाशे निर्णयः ...	१५९
आधिसिद्धिविषये निर्णयः ...	१५९
जङ्गमस्थावरभेदेन द्विविध आधिः	१६०
आधिनाशविषये धनदाने विशेषः	१६०
आधिमोक्षणविषये निर्णयः ...	१६०
असन्निहिते प्रयोक्तृ कर्तव्यता	१६१
असन्निहितेऽधमर्णे कर्तव्यता ...	१६१
भोग्याधौ विषये ...	१६१
फलभोग्याधिविषये ...	१६२
उपनिधिप्रकरणम् ४	
उपनिधिद्रव्यलक्षणम् ...	१६२
उपनिधिदानेऽपवादः ...	१६३

विषयाः	पृष्ठं
साक्षिप्रकरणम् ५	
साक्षिस्वरूपनिरूपणम् ...	१६४
साक्षिभेदाः ...	१६४
कृतसाक्षिणः ...	१६४
अकृतसाक्षिणः ...	१६४
लिखितादिसाक्षिणां भेदाः ...	१६४
तेपि साक्षिणः कम्पिताः कियन्तश्च	
भवन्तीत्येतद्विषये ...	१६४
दोषादसाक्षिणः ...	१६५
भेदादसाक्षिणां स्वरूपम् ...	१६५
साक्षिप्रकरणम् ...	१६५
असाक्षिणः स्वरूपम् ...	१६५
एकसाक्षिविषये ...	१६६
चौर्यादिषु वर्ज्यसाक्षिणोपि ग्राह्याः	१६६
साक्षिश्रावणम् ...	१६६
ब्राह्मणादिषु श्रावणे नियमाः ...	१६७
तदपवादः ...	१६७
साक्षिश्रावणदाने स्थलम् ...	१६७
साक्षिश्रावणप्रकारः ...	१६७
साक्षिसंत्रासने ...	१६७
साक्षिणामकथने कर्तव्यता ...	१६८
साक्ष्यानङ्गीकारविषये ...	१६८
कूटसाक्षिणां दण्डः ...	१६८
साक्षिद्वैधे निर्णयप्रकारः ...	१६८
जयपराजयावधारणविषये ...	१६८
साक्षिणां स्वभावोक्तवचनग्रहणे	१६९
साक्षिभाषितपरीक्षा ...	१७०
क्रियाबलाबलावलम्बे ...	१७०
साक्षिणां दोषावधारणे ...	१७०
अथ मतम् ...	१७०
कूटसाक्षिणां दण्डः ...	१७१
ब्राह्मणकूटसाक्षिविषये ...	१७१

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
ज्ञानतः साक्ष्यानङ्गीकारे ...	१७२	घटदिव्यप्रयोगः ...	१८३
वर्णिनां वधे अनृतानुज्ञा ...	१७३	अग्निदिव्यविधिः ...	१८७
अनृतवचने प्रायश्चित्तम् ...	१७३	कर्तुरन्याभिमन्त्रणम् ...	१८७
लेख्यप्रकरणम् ६		उदकदिव्यविधिः ...	१९०
लेख्यद्वैविध्यम् ...	१७४	विषदिव्यविधिः ...	१९२
अन्यकृतलेख्ये विशेषः ...	१७४	कोशदिव्यविधिः ...	१९४
लेख्ये संवत्सरादीनां निवेशः ...	१७४	तण्डुलदिव्यविधिः ...	१९५
लेख्यसमाप्तौ अधमर्णस्य संमतिः ...	१७४	तप्तमाषविधिः ...	१९५
लेख्ये साक्षिणां विशेषः ...	१७५	धर्माधर्माख्यविधिः ...	१९६
लेखकसंमतिः ...	१७५	यक्षान्तरेण विधिः ...	१९६
स्वकृतलेख्ये विशेषः ...	१७५	अन्ये शपथाः ...	१९६
लेख्यारूढर्णविषये विशेषः ...	१७५	शुद्धिबिभावना ...	१९६
वलाकारकृतलेख्ये विशेषः ...	१७६	दायविभागप्रकरणम् ८	
तदपवादः ...	१७६	दायशब्दार्थः ...	१९७
जीर्णादिपत्रविषये ...	१७६	दायो द्विविधः ...	१९७
देशान्तरस्थपत्रानयनाय का-		अप्रतिबन्धदायलक्षणम् ...	१९७
लावधिः ...	१७६	मप्रतिबन्धदायलक्षणम् ...	१९७
राजकीयपत्रविषये ...	१७७	विभागलक्षणम् ...	१९७
राजकीयजयपत्रविषये ...	१७७	स्वत्वनिरूपणम् ...	१९७
सभासदां पत्रविषये ...	१७७	स्तेनातिदेशः ...	१९७
पञ्चविधहीनविषये ...	१७७	लौकिकीसत्ताविषये विचारः ...	१९७
लेख्यसंदेहे निर्णयोपायाः ...	१७७	यत्र काले येन च यथा विभागः ...	२००
लेख्यस्य पृष्ठे लेखनप्रकारः ...	१७८	पितुरिच्छया विभागप्रकारः ...	२०१
कृत्स्ने कृणे दत्ते कर्तव्यता ...	१७८	विषमविभागनियमः ...	२०१
ससाक्षिके कृणे कृत्स्ने दातव्ये		ज्येष्ठपुत्रविषये उद्धारविभागः ...	२०२
कर्तव्यता ...	१७८	विभागकालाः ...	२०२
दिव्यप्रकरणम् ७		समविभागे पत्नीनां विशेषः ...	२०२
दिव्यमातृका ...	१७८	पुत्रस्य दायजिपृक्षाभावे विशेषः ...	२०२
शपथाः ...	१७८	विषमविभागविषयः ...	२०३
महाभियोगेषु शक्तितेव्यपवादः ...	१७९	पितृमरणानन्तरं समविभागः ...	२०३
ततोर्था लेख्ये नि...	...	विशोद्धारादिः ...	२०३

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
अविभाज्यधनम् ...	२०४	पौनर्भवपुत्रलक्षणम् ...	२१३
पितृवृत्तवत्त्वादिविषये ...	२०५	दत्तकपुत्रलक्षणम् ...	२१३
स्त्रीणामलङ्कारविषये ...	२०५	एकपुत्रदाने निषेधः ...	२१३
योगक्षेमशब्दार्थः ...	२०५	अनेकपुत्रसद्भावेऽपि ज्येष्ठदाने नि-	
वैतामहे द्रव्ये पौत्राणां विभागे		षेधः ...	२१३
विशेषः ...	२०६	पुत्रप्रतिग्रहप्रकारः ...	२१४
पितामहोपात्तधने पितुः पुत्रस्य च		क्रीतपुत्रलक्षणम् ...	२१४
सत्ताविषये ...	२०६	कृत्रिमपुत्रलक्षणम् ...	२१४
दिवागोत्तरमुत्पन्नपुत्रस्य विभाग-		स्वयंदत्तपुत्रलक्षणम् ...	२१५
विभागः ...	२०७	सहोदजपुत्रलक्षणम् ...	२१४
पितृदत्तधनविषये निर्णयः ...	२०८	अपविद्धपुत्रलक्षणम् ...	२१४
पितृरुर्ध्वं विद्वान् गो मातुः स्वपुत्र-		पुत्राणां दायग्रहणे क्रमः ...	२१४
समाशिलः ...	२०८	औरसपौत्रिकेयसमवाये निर्णयः	२१४
असंस्कृतभ्रातृसंस्कारकरणविषये	२०८	पूर्वपूर्वसत्वे उत्तरेषां चतुर्थशिलम्	२१४
असंस्कृतभगिनीसंस्कारकरण-		दत्तकानन्तरं औरसे जाते निर्णयः	२१५
विषये ...	२०९	असवर्णपुत्रविषये ...	२१५
भगिनीनां विभागः ...	२०९	क्षेत्रजस्य विशेषः ...	२१५
भिन्नजातीयानां पुत्राणां विभागः	२१०	द्वाक्षापुत्राणां मध्ये षट्दद्यादाः	
आत्रादिवचनया स्थापितस्य समु-		षट् अदायादाः ...	२१५
दायद्रव्यस्य विभागः ...	२१०	दत्तकस्य जनकरिक्थगोत्रनिवृत्तिः	२१५
समुदायद्रव्यापहारे दौषः ...	२११	पूर्वपूर्वाभावे सर्वेषां पितृधनाधि-	
द्यामुध्यायणपुत्रलक्षणम् ...	२११	कारः ...	२१५
द्यामुध्यायणाधिकारविषये ...	२११	भ्रातृपुत्रसत्वे अन्यपुत्रग्रहणनि-	
नियोगप्रकारः ...	२११	षेधः ...	२१५
नियोगनिन्दा ...	२१२	शूद्रापुत्रविषये ...	२१६
विधवासंयमः ...	२१२	शूद्रधनविभागे विशेषः ...	२१६
धर्मनियोगप्रवृत्ता ...	२१२	विभक्तस्यापुत्रस्यासंरुष्टिनो धने-	
मुख्यगौणपुत्राणां दायग्रहणव्यव-		धिकारिणः ...	२१६
स्था तेषां स्वरूपं च ...	२१३	पत्नी ...	२१६
औरसपुत्रलक्षणम् ...	२१३	दुहिता ...	२२१
पुत्रिकापुत्रलक्षणम् ...	२१३	दौहित्रः ...	२२१
		माता ...	२२१

विषयाः	पृष्ठं
आतृपुत्राः ...	२२२
गोत्रजाः ...	२२२
पितामही ...	२२२
पितामहादयः ...	२२३
समानोदकाः ...	२२३
बन्धवः ...	२२३
आत्मबन्धवः ...	२२३
पितृबन्धवः ...	२२३
मातृबन्धवः ...	२२३
आचार्यः ...	२२३
शिष्यः ...	२२३
सम्रहन्चारी ...	२२३
श्रोत्रियः ...	२२३
राजा ...	२२४
वीरमित्रोदयकारमतम् ...	२२४
वानप्रस्थादीनां धनेऽधिकारिणः ...	२२४
संसृष्टिधनविषये निर्णयः ...	२२५
सोदरस्य संसृष्टिधनेऽधिकारिनिर्णयः ...	२२५
सोदरासोदरसंसर्गे निर्णयः ...	२२६
संसृष्टिधनविभागे ...	२२६
तस्योद्धृतस्य विनियोगः ...	२२६
भ्रनंशाः ...	२२७
त्रेषां भरणम् ...	२२७
भ्रनंशानां पुत्रविषये विभागनिर्णयः ...	२२७
पैवादिदुहिनुणां विशेषः ...	२२७
पैवादिपत्नीनां विशेषः ...	२२८
य स्त्रीधनम् ...	२२८
धनस्वरूपानिरूपणम् ...	२२९
धनभेदाः ...	२२९
यथादित्रोभनस्वरूपम् ...	२२९

विषयाः	पृष्ठं
ऊढानूढासमवाये अधिकारनिर्णयः ...	२२९
प्रतिष्ठिताप्रतिष्ठितासमवाये अधिकारनिर्णयः ...	२२९
वाग्दत्ताविषये निर्णयः ...	२३०
वाग्दत्ताकन्यामरणे निर्णयः ...	२३०
दुर्भिक्षादिसंकटे स्त्रीधनग्रहणे भ- तुरधिकारः ...	२३०
आधिवेदनिकाख्यस्त्रीधनलक्षणम् ...	२३१
विभागसंदेहे हेतवः ...	२३१
सीमाविवादप्रकरणम् ९	
सीमाविवादनिर्णयः ...	२३२
सीमाविवादे तन्निर्णयसाधनानि ...	२३२
सीमायाश्चातुर्विध्यम् ...	२३२
ग्रामसामन्तादयः ...	२३२
वृद्धादिलक्षणम् ...	२३२
मौललक्षणम् ...	२३३
उद्धृतलक्षणम् ...	२३३
वनचारिलक्षणम् ...	२३३
सीमावृक्षाः ...	२३३
सीमालिङ्गानि ...	२३३
सीमानिर्णयोपायः ...	२३३
सीमानिर्णये साक्षिणः ...	२३३
निर्णीतसीमापत्रकरणप्रकारः ...	२३४
साक्षिणामनृतवचने दण्डः ...	२३५
ज्ञानूचिदाभाये राज्ञा निर्णयः क- तैव्यः ...	२३५
सीमानिर्णयप्रमाणानि पुनर्निर्णयः ...	२३६
सीमानिर्णयप्रसंगेन मर्यादाभेदादौ दण्डः ...	२३६
स्त्रीयभ्रान्त्या क्षेत्रादिहरणे दण्डः ...	२३६
उत्तममाह्वनदण्डलक्षणम् ...	२३६

विषयाः	पृष्ठं
फालाहतक्षेत्रविषये ...	२३७
स्वामिपालविवादप्रकरणम् १०	
गवादिभिः परसस्यादिभक्षणे	
दण्डः ...	२३७
माषप्रमाणम् ...	२३८
अपराधातिशये द्विगुणदण्डः ...	२३८
क्षेत्रान्तरे पथन्तरे चानिदेशः...	२३८
क्षेत्रस्वामिने फलदापनाये निर्णयः	२३८
क्षेत्रविशेषे अपवादः ...	२३९
वृत्तिकरणप्रकारः ...	२३९
पशुविशेषे दण्डाभावः ...	२३९
अदण्ड्याः पशवः ...	२३९
गोपविषये निर्णयः...	२४०
गोपविषये वेतनकल्पना ...	२४०
प्रमादनाशे निर्णयः...	२४०
पशूनां कर्णादिचिह्नदर्शने ...	२४०
पालदोषेण पशुविनाशे पाले दण्डः	२४०
गोप्रसंगाद्गोप्रचारः ...	२४०
गवादिप्रचारार्थक्षेत्रपरिमाणम् ...	२४१
स्वामिविक्रयप्रकरणम् ११	
अस्वामिविक्रयलक्षणम् ...	२४१
रहस्यत्वेन कयनिषेधः ...	२४१
स्वाम्यभियुक्तकेतुः कर्तव्यता ...	२४२
प्राहिते हर्तरे कर्तव्यतानिर्णयः...	२४२
देशान्तरगते योजनसंख्येयानय-	
नार्थं कालो देयः ...	२४२
मूलस्थानयने ...	२४२
अविज्ञातदेशविषये ...	२४२
साक्ष्यादिभिः कयस्याक्षीयने दण्डः	२४२
नष्टवस्तुनिष्प्रयोपायाः ...	२४२
नष्टवस्तुभाविने दण्डः ...	२४३
तत्करस्य प्रच्छादकविषये ...	२४३

विषयाः	पृष्ठं
रक्षणनिमित्तं राजभागः ...	२४३
मनूक्तषड्भागादिग्रहणस्य द्वय-	
विशेषोऽपवादः ...	२४३
दत्ताप्रदानिकप्रकरणम् १२	
दत्ताप्रदानिकस्वरूपम् ...	२४४
दत्तानपाकर्मस्वरूपम् ...	२४४
तच्चतुर्विधम् ...	२४४
कुटुम्बाविरोधेन देयविषये ...	२४४
भर्तव्यगणः ...	२४४
अदेयमष्टविधम् ...	२४४
सर्वस्वदाने निषेधः ...	२४५
हिरण्यादिकमन्यस्मै प्रतिधनमन्य-	
स्मै न देयम् ...	२४५
देयधनस्य प्रतिग्रहप्रकाशविषये	
प्रतिधनमन्यधर्मिषु न देयम् ...	२४५
अदत्तप्रकारः ...	२४५
दत्तादत्तस्वरूपम् ...	२४५
क्रीतानुशयप्रकरणम् १३	
क्रीतानुशयः ...	२४६
क्रीतानुशयस्वरूपम् ...	२४६
प्रत्यर्पणीयनिर्णयः ...	२४६
द्वितीयादिदिने प्रत्यर्पणीयनिर्णयः	२४७
बीजादिक्रये परीक्षाकालः ...	२४७
स्वर्णादिपरीक्षा ...	२४७
कम्बलादौ वृद्धिः ...	२४७
द्रव्यान्तरे विशेषः ...	२४७
हासवृद्धिज्ञानोपायः...	२४८
अभ्युपेत्याशुश्रूषाप्रकरणम् १४	
अभ्युपेत्याशुश्रूषास्वरूपम् ...	२४८
शुश्रूषकः पञ्चविधः...	२४८
कर्मकरश्चतुर्विधः ...	२४८

विषयाः	पृष्ठं
बलादासीकृतविषये ...	२४९
दासमोक्षविषये ...	२५०
प्रव्रज्यावसितस्य मोक्षविषये ...	२५०
वर्णापेक्षया दास्यव्यवस्था ...	२५०
अन्तेवासीधर्माः ...	२५०

संविद्यतिक्रमप्रकरणम् १५

संविद्यतिक्रमलक्षणम् ...	२५१
धर्मरक्षणाय ब्राह्मणस्थापना ...	२५१
नियुक्तकर्तव्यकर्म ...	२५१
तदतिक्रमादौ दण्डः ...	२५१
गणिषु राज्ञो वर्तनप्रकारः ...	२५२
समूहदत्तापहारिणो दण्डः ...	२५२
कार्यचिन्तकलक्षणम् ...	२५२
त्रैविद्यधर्मस्य श्रेण्यादिध्वतिदेशः	२५३

वेतनादानप्रकरणम् १६

वेतनादानस्वरूपम् ...	२५३
गृहीतवेतनविषये ...	२५३
श्रुतिमपरिच्छिद्यकर्मकारयितुर्दण्डः	२५३
अनाज्ञप्तकारिविषये ...	२५४
श्रुतिदानप्रकारः ...	२५४
आयुधीयभारबाहकविषये ...	२५४
ग्राजकविषये ...	२५५
प्रपगतव्याधिविषये ...	२५५

घृतसमाह्वयप्रकरणम् १७

घृतसमाह्वयस्वरूपम् ...	२५५
घृतसमाधिकारणो वृत्तिः ...	२५५
सद्वृत्तेः सभिकस्य कर्तव्यम् ...	२५६
भिकेनादत्ते राज्ञा दापनम् ...	२५६
भगवत्यभिप्रतिपन्नौ निर्णयो- पायः ...	२५६

विषयाः	पृष्ठं
--------	--------

वाक्पारुष्यप्रकरणम् १८

वाक्पारुष्यलक्षणम् ...	२५७
तस्य त्रैविध्यम् ...	२५७
निष्ठुराक्रोशे सवर्णविषये दण्डः...	२५७
अश्लीलाक्षेपे दण्डः...	२५८
विषमगुणदण्डः ...	२५८
परस्पराक्षेपे दण्डः ...	२५८
प्रतिलोमानुलोमाक्षेपे दण्डः ...	२५९
निष्ठुराक्षेपे दण्डः ...	२५९
अशक्तविषये ...	२५९
तीव्राक्रोशे दण्डः ...	२६०
त्रैविद्यादीनां क्षेपे ...	२६०

दण्डपारुष्यप्रकरणम् १९

दण्डपारुष्यस्य प्रकरणम् ...	२६०
तस्य त्रैविध्यम् ...	२६०
तत्र पञ्चविधयः ...	२६१
दण्डप्रणयनार्थं तत्स्वरूपसंदेहे नि- र्णयहेतुः ...	२६१
साधनविशेषेण दण्डविशेषः ...	२६१
पुरीषादिस्पर्शे दण्डः ...	२६१
प्रातिलोभ्यापराधे दण्डः ...	२६२
सजातीयविषये हस्तपादे उद्धूर्णे दण्डः ...	२६२
केशादिलुब्धने दण्डः ...	२६२
काष्ठादिभिस्ताडने दण्डः ...	२६२
लोहितदर्शने दण्डः...	२६२
करपादादित्रोटने दण्डः ...	२६३
चेष्टादिरोधने दण्डः ...	२६३
कन्धरादिभङ्गे दण्डः ...	२६३
बहुभिक्रेकस्यान्नभङ्गादिकरणे दण्डः	२६३
व्रणरोपणादौ औषधार्थं पथ्याय	

विषयाः	पृष्ठं
पश्वभिद्रोहे दण्डः ...	२६४
लिङ्गच्छेदने दण्डः ...	२६४
महापशुविषये दण्डः ...	२६४
स्थावराभिद्रोहे दण्डः ...	२६४
नृक्षविशेषच्छेदने दण्डः ...	२६५
गुल्मादीनां छेदने दण्डः ...	२६५
साहसप्रकरणम् २०	
साहसलक्षणम् ...	२६५
साहसस्य त्रैविध्यम् ...	२६६
प्रथमसाहसम् ...	२६६
मध्यमसाहसम् ...	२६६
उत्तमसाहसम् ...	२६६
परद्रव्यापहरणरूपे साहसे दण्डः	२६६
साहसस्य प्रयोजयितुर्दण्डः ...	२६६
साहसिकविशेषं प्रति दण्डः ...	२६६
भ्रातृभार्याताडने दण्डः ...	२६७
संदिष्टस्याप्रदातुर्दण्डः ...	२६७
समुद्रगृहभेदकृदादीनां दण्डः ...	२६७
स्वच्छन्दविधवागम्यादीनां दण्डः	२६७
अयुक्तशपथकरणे दण्डः ...	२६७
पुंस्त्वप्रतिघातने दण्डः ...	२६७
दासीगर्भविनाशने दण्डः ...	२६७
पितापुत्रादीनामन्योन्यत्यागे दण्डः	२६७
नेजकस्य दण्डः ...	२६७
पितापुत्रविरोधे साक्षिणां दण्डः	२६८
तुलानाणककूटकरणे दण्डः ...	२६८
नाणकपरीक्षकविषये दण्डः ...	२६८
चिकित्सकविषये दण्डः ...	२६८
अवध्यबन्धनादौ दण्डः ...	२६९
कूटतुलापहारे दण्डः ...	२६९
भेषजादावसारद्रव्यसिध्दये दण्डः	२६९
अजातौ जातिकरणे ...	२६९

विषयाः	पृष्ठं
स्वदेशपण्यविषये लाभनिर्णयः	२७०
परदेशपण्यविषयेऽर्धनिरूपणप्रकारः	२७१
विक्रीयासंप्रदानप्रकरणम् २१	
विक्रीयासंप्रदानस्वरूपम् ...	२७१
तस्य द्वैविध्यम् ...	२७१
विक्रीयासंप्रयच्छतो दण्डः ...	२७१
अर्घहानिविषये निर्णयः ...	२७२
राजदैवोपघातेन पण्यदोषे ...	२७२
एकत्र विक्रीयान्यत्र विक्रये ...	२७२
निर्दोषं दर्शयित्वा सदोषदाने ...	२७२
तदुभयसाधारणधर्माः ...	२७३
अनुशयकालावधिः ...	२७३
संभूयसमुत्थानप्रकरणम् २२	
संभूयसमुत्थानविषये लाभालाभौ	२७३
प्रतिषिद्धादिविषये निर्णयः ...	२७३
राजनिरूपितार्थे राजभागः ...	२७३
व्यासिद्धादिविषये निर्णयः ...	२७४
शुल्कवक्षनार्थं पण्यपरिमाणनिर्णये	
दण्डः ...	२७४
तरिकस्य शुल्कविषये ...	२७४
देशान्तरमृतवणिग्धननिर्णयः ...	२७५
वणिग्धर्मस्य ऋत्विगादिध्वतिदेशः	२७५
स्तेयप्रकरणम् २३	
स्तेयलक्षणम् ...	२७६
स्तेयग्रहणस्य ज्ञानोपायाः ...	२७६
लोप्यपरीक्षणम् ...	२७६
शङ्कया ग्राह्यविषये ...	२७७
चौर्यशङ्कया गृहीतविषये निर्णयः	२७७
चौरे दण्डः ...	२७७
चौरविशेषेऽपवादः ...	२७८
श्वपदाकारमङ्कनम् ...	२७८

विषयाः	पृष्ठं
कोष्ठागारादिभेदकादिवधः ...	२७९
उत्क्षेपकादीनां करादिच्छेदः ...	२७९
उत्क्षेपकादीनां द्वितीयतृतीयापराधे	
दण्डः ...	२७९
दण्डकल्पनोपायः ...	२७९
क्षुद्रादिद्रव्यस्वरूपम् ...	२८०
तद्विषये दण्डनियमः ...	२८०
वाग्यापहारे दण्डः ...	२८०
पुवर्णाद्यपहारे दण्डः ...	२८०
व्यविशेषादण्डः ...	२८०
भकुलीनानां तु दण्डान्तरम् ...	२८०
क्षुद्रद्रव्यापहारे दण्डः ...	२८१
प्रपराधगुरुत्वादपि दण्डगुरुत्वम्	२८१
अधिकानां अल्पापराधे निर्णयः	२८१
चौरस्यापि चौरपकारिणो दण्डः	२८१
स्त्रावपातनादिषु दण्डः ...	२८१
प्रदुष्टादिस्त्रीणां दण्डः ...	२८१
विज्ञातकर्तृकेहननेहन्तृज्ञानोपायः	२८२
अभिचारिप्रश्नविषये ...	२८२
त्रादीनां दाहकस्य राजपक्ष्यभि-	
गामिनश्च दण्डः ...	२८२
स्त्रीसंग्रहणप्रकरणम् २४	
संग्रहणस्य त्रैविध्यम् ...	२८३
संग्रहणोपायः ...	२८३
निषिद्धस्त्रीपुंसयोः पुनः संहापा-	
दिकरणे दण्डः ...	२८३
रणदारेषु दण्डाभावः ...	२८४
ग्रहणे दण्डः ...	२८४
त्रादिगमने दण्डः ...	२८४
तिलोम्येन स्त्रीगमने क्षत्रियादी-	
नां दण्डः ...	२८४
अतिभिः शस्त्रधारणे ...	२८४

विषयाः	
उत्तमवर्णकन्यासेवने दण्डः ...	२८५
स्त्रीदूषणे दण्डः ...	२८६
मिथ्याभिज्ञंसने दण्डः ...	२८६
पशुगमने दण्डः ...	२८६
साधारणस्त्रीगमने दण्डः ...	२८६
वेद्याख्यानादिजातिनिरूपणम् ...	२८६
पञ्चचूडाख्या अप्सरसः ...	२८७
दास्यभिगमने दण्डः ...	२८७
बलात्कारेण एकस्यां मुहुर्गमने	
दण्डः ...	२८७
व्याधिताया अदण्डः ...	२८७
शुल्कं गृहीत्वा नेच्छन्त्या दण्डः	२८८
गत्वा शुल्कमददद्दण्डः ...	२८८
अयोनौ गच्छतो दण्डः ...	२८८
अन्त्यस्यार्यागमने वधः ...	२८८
प्रायश्चित्तानभिमुखस्य निर्वासनम्	२८८
प्रकीर्णकप्रकरणम् २५	
स्त्रीपुंयोगाख्यव्यवहारः ...	२८८
तल्लक्षणम् ...	२८८
स्त्रीपुंसयोः स्वमार्गे स्थापनम् ...	२८९
प्रकीर्णकलक्षणम् ...	२८९
अपराधविशेषे दण्डः ...	२८९
अभक्ष्येण द्विजदूषणे दण्डः ...	२८९
कूटस्वर्णव्यवहारादौ दण्डः ...	२८९
विषयविशेषे दण्डः ...	२९०
काष्ठलोष्टाद्युत्क्षेपणे दण्डः ...	२९०
छिन्ननस्ययानेन मारणविषये ...	२९०
उपेक्षायां स्वामिनो दण्डः ...	२९०
प्रवीणप्राजकस्थलविषये निर्णयः	२९०
प्राणिविशेषादण्डविशेषः ...	२९०
क्षुद्रपशुहिंसायां विशेषः ...	२९०
जानं चौरैति वदतो दण्डः ...	२९०

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
ब्राह्मणस्य शरीरदण्डनिषेधः ...	२९१	राजानुमत्या व्यवहारस्य दुर्दृष्टत्वे	
मृतवस्तुविक्रयगुल्ताडनविषये ...	२९१	दण्डः ...	२९२
राजासनारोहणे दण्डः ...	२९१	निर्णीतव्यवहारप्रत्यावर्तने दण्डः	२९२
परनेत्रभेदनादौ दण्डः ...	२९१	तीरितादिस्थलविषये ...	२९२
ब्राह्मणवेषधारणे दण्डः ...	२९१	न्यायापेतस्य पुनन्यायि विशेषः...	२९२
रागलोभादिनाऽन्यथाव्यवहार- दर्शने दण्डः ...	२९१	अन्यायगृहीतदण्डधनस्य गति- विषये ...	२९३
साक्षिदोषेण दुर्दृष्टतायां साक्षिणां दण्डः ...	२९२	इति व्यवहाराध्यायस्योपपन्नम्	

प्रायश्चित्ताध्यायः ३

आशौचप्रकरणम् १

आशौचशब्दार्थः ...	२९४	उदकदानोत्तरं कर्तव्यता ...	३००
मृतविषये खननदाहादिनिर्णयः	२९४	शोकनिरसनेतिहासस्वरूपम् ...	३००
अनुगमनम् ...	२९५	रोदननिषेधः ...	३०१
चाण्डालाद्यभिनिषेधः ...	२९५	प्रेतदहनोत्तरं गृहप्रवेशविधिः ...	३०१
उदकदाने निर्णयः ...	२९५	अतिदेशः ...	३०२
आहिताग्निमरणे विशेषः ...	२९५	धर्मार्थप्रेतनिर्हरणे फलम् ...	३०२
शस्त्राहतामिकाष्टविषये ...	२९५	ब्रह्मचारिविषये निर्णयः ...	३०२
प्रेतस्नानम् ...	२९६	आशौचिनां नियमाः ...	३०२
प्रेतनिर्हरणे विशेषः...	२९६	प्रेतपिण्डदाने निर्णयः ...	३०३
प्रेतनयने द्वारनिर्णयः ...	२९६	कर्तुंनियमाः ...	३०३
पर्णशरदाहादि ...	२९६	द्रव्यनियमः ...	३०३
अग्निसंस्कारोत्तरं कर्तव्यता ...	२९६	पिण्डदानाधिकारिणः ...	३०३
उदकदाने गुणविधिः ...	२९७	पिण्डसंख्याकालादिनिर्णयः ...	३०४
सपिण्डानां मध्ये केषांचिदुदक- दानप्रतिषेधः ...	२९७	शिक्यादौ जलदानम् ...	३०४
पाखण्ड्यादीनां मरणे आशौचा- दिनिर्णयः ...	२९७	अस्थिसंचयकालः...	३०५
मृत्युविशेषादाशौचादिनिषेधः ...	२९८	वपनम् ...	३०५
पतितादीनां दाहाशुपातनिषेधः		अग्निहोत्रविषये निर्णयः ...	३०४
आत्महवनविषये ...	२९८	मृतके संध्योपासननिर्णयः ...	३०५
		स्मार्तकर्मविषये निर्णयः ...	३०५
		मृतकान्नभोजनादिनिषेधः ...	३०५
		आर्द्रार्चनमितानि कालनियमाश्च	३०६

विषयाः	पृष्ठं
प्रसूतिकाशौचम् ...	३०७
पुत्रजननदिने दानाद्यधिकारः ...	३०७
षष्ठीपूजने निर्णयः...	३०८
आशौचसंपाते निर्णयः ...	३०८
जननमरणाशौचसंपाते निर्णयः	३०८
पिशोराशौचसंकरे निर्णयः ...	३०८
गर्भस्त्रावे आशौचनिर्णयः ...	३०९
सप्तममासादौ गर्भस्त्रावे निर्णयः	३०९
जातमृते मृतजाते वा आशौचम्	३०९
व्यवस्था ...	३१०
रजस्वलाशुद्धिविषये निर्णयः ...	३११
रजस्वलावस्थायां नियमाः ...	३११
ज्वरादिपोडितरजस्वलाविषये शुद्धिनिर्णयः ...	३११
रजस्वलायाः मृत्तिकायाश्च मरणे निर्णयः ...	३११
आहिताग्निमरणे विशेषः ...	३१२
गृन्थुविशेषेणानौनापवादः ...	३१२
बुद्धमरणे निर्णयः ...	३१२
देशस्थाशौचे विशेषः ...	३१२
वेदेशस्थमृताशौचे विशेषः ...	३१२
शाहादूर्ध्वज्ञाते निर्णयः ...	३१३
नेत्रपक्षाविषये विशेषः ...	३१३
शान्तरलक्षणम् ...	३१३
विशेषत आशौचदिनसंख्या	३१३
व्यवस्थाविशेषादपि दशाहाद्या- शौचस्यापवादः ...	३१४
योवस्थाविशेषतः स्त्रीणामाशौ- चम् ...	३१२
ह्मानुलादिमरणे आशौचम् ...	३१७
श्रोमरणे विवाहितकन्याविषये आशौचम्	

विषयाः	पृष्ठं
अन्याश्रितभार्यामरणे आशौच- निर्णयः ...	३१८
अनुगमनाशौचनिर्णयः ...	३१८
राजादीनां सपिण्डाशौचापवादः	३१९
दासादीनामाशौचविषये निर्णयः	३२०
ऋत्विगादीनां आशौचापवादः...	३२०
ब्रह्मचारिसंन्यासविषये निर्णयः	३२०
आशौचान्ते स्नानम्...	३२१
रजस्वलादीनां स्पर्शे निर्णयः ...	३२२
दुःखप्रादिविषये निर्णयः ...	३२२
श्लादिस्पर्शविषये निर्णयः ...	३२३
श्वपाकविषये निर्णयः ...	३२३
पक्षिस्पर्शे निर्णयः ...	३२३
शुद्धिहेतूनां कथनम्...	३२४
अकार्यकारिणां नद्यादीनां च शुद्धि- विषये निर्णयः ...	३२५
आपद्धर्मप्रकरणम् २	
आपदि वृत्त्यन्तरजीवननिर्णयः...	३२६
वैश्यवृत्त्या जीवतो ब्राह्मणस्याप- गनीयविषये ...	३२७
निषिद्धे प्रतिप्रसवः...	३२८
निषिद्धातिक्रमे दोषः ...	३२८
आपद्यसत्प्रतिग्रहेऽदोषः ...	३२८
आपत्काले जीवनानि ...	३२८
कृष्यादीनां जीवनहेतूनामंगम- जीवनम् ...	३२९
राज्ञो वृत्तिविषये कर्तव्यता ...	३२९
वानप्रस्थधर्मप्रकरणम् ३	
वानप्रस्थधर्माः ...	३३०
अग्निपरिचर्याक्षमविषये निर्णयः	३३१
पूर्वोक्तद्रव्यसंचयनियमः ...	३३२

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
यतिधर्मप्रकरणम् ४		गीतहस्य फलान्तरम् ...	३५१
यतिधर्मनिरूपणम् ...	३३५	पुनरात्मस्वरूपम् ...	३५१
यतिधर्माः ...	३३६	ऋषिप्रश्नः ...	३५१
भिक्षाटने कर्तव्यता ...	३३७	प्रत्युत्तरम् ...	३५१
यतिपात्राणि तेषां शुद्धिश्च ...	३३७	कर्मानुरूपशरीरग्रहणम् ...	३५४
यतेरात्मोपासनाङ्गनियमविषये		सत्त्वादिगुणपरिपाकः ...	३५४
आशयशुद्धिविषये ...	३३८	जन्मान्तरज्ञानविषये ...	३५५
इन्द्रियनिरोधोपायतया संसारनि-		अन्यदुःखज्ञानविषये ...	३५६
रूपणम् ...	३३८	भेदप्रत्ययः ...	३५६
अनन्तरं कर्तव्यविषयः ...	३३९	आत्मनो जगदुत्पत्तिः ...	३५७
जीवपरमात्मनोरभेदनिरूपणम् ...	३४०	आत्मनि प्रमाणनिरूपणम् ...	३५७
शरीरग्रहणप्रकारः ...	३४१	संसारस्वरूपम् ...	३५७
पृथिव्यादीनां शरीरारम्भकत्व-		शरीरग्रहणद्वारेण पुनस्तस्य	
विषये ...	३४१	विस्मम्भः ...	३५८
संयुक्तशुक्रशोणितस्य कायरूपपरि-		अमृतत्वप्राप्त्युपायाः ...	३५९
णतौ क्रमः ...	३४२	जातिस्मरत्वविषये ...	३५९
गर्भिण्यै दोहददानम् ...	३४३	कालकर्मादीनां कारणत्वम् ...	३५९
गर्भस्थैर्यादिकथनम् ...	३४३	मोक्षमार्गनिरूपणम् ...	३६०
प्रसवकालः ...	३४४	स्वर्गमार्गनिरूपणम् ...	३६०
कायस्वरूपकथनम् ...	३४४	संसरणमार्गनिरूपणम् ...	३६१
अस्थिसंख्या ...	३४४	भूतचैतन्यवादिपक्षखण्डनम् ...	३६१
सविषयाणि ज्ञानेन्द्रियाणि ...	३४५	क्षेत्रज्ञस्वरूपम् ...	३६२
कर्मेन्द्रियाणि ...	३४६	बुद्ध्यादेरुत्पत्तिः ...	३६३
प्राणायतनानि ...	३४६	गुणस्वरूपम् ...	३६३
प्राणायतनानां विस्तारः ...	३४६	स्वर्गिमार्गनिरूपणम् ...	३६३
नवच्छिद्राणि ...	३४७	धर्मप्रवर्तकाः ...	३६४
नाडीसंख्या ...	३४७	वेदादीनामनादित्वनिरूपणम् ...	३६४
शिरासंख्या ...	३४७	आत्मदर्शनावश्यकता ...	३६५
केशमर्मसंधिसंख्या ...	३४८	प्राप्तिमार्गदेवयानमार्गौ ...	३६५
सकलशरीरछिद्रसंख्या ...	३४८	पितृयानमार्गः ...	३६५
शरीररसादिपरिमाणम् ...	३४७	उपासनाप्रकारनिरूपणम् ...	३६६
उपासनीयात्मस्वरूपम् ...	३४९	धारणात्मकयोगाभ्यासप्रयो-	

विषयाः	पृष्ठं
प्रायश्चित्तप्रकरणम् ५	
कर्मविपाकिनरूपणम् ...	३६७
पूर्वकर्मानुरोधेन जन्मानि ...	३६८
पापानुरोधेन रोगिणो भवन्ति ...	३६८
कर्मविपाकं दर्शयितुमाह ...	३७०
शङ्केन कचिद्विशेषो दर्शितः ...	३७०
प्रायश्चित्ताधिकारिणिरूपणम् ...	३७२
प्रायश्चित्ताकरणे दोषः ...	३७३
तामिस्रादिनरकाः ...	३७४
प्रायश्चित्तफलम् ...	३७४
महापातकिनः ...	३७६
ब्रह्महत्याममानि पापानि ...	३७८
सुरापानसमानि ...	३७८
सुवर्णस्तेयसमानि ...	३७९
गुरुतल्पसमानि ...	३७९
गुरुतल्पातिदेशः ...	३८०
गुरुतल्पपापे प्रायश्चित्तम् ...	३८०
पपातकानि ...	३८१
पातिभ्रंशकराणि ...	३८३
करीकरणानि ...	३८३
पात्रीकरणानि ...	३८३
लावहप्रकीर्णकानि ...	३८४
द्रवधप्रायश्चित्तम् ...	३८४
गुम्राहकादिप्रायश्चित्तम् ...	३८५
प्रवधे विशेषः ...	३८६
ग्राहकादीनामपि दण्डप्रायश्चित्तनिरूपणम् ...	३८६
उवृद्धादीनां साक्षात्कर्तृविषये अर्थे प्रायश्चित्तम् ...	३८९
हत्यादिप्रायश्चित्तस्य नैमित्तिकसमाप्त्यवधिः ...	३८९
प्रायश्चित्तान्तरम् ...	३९१

विषयाः	पृष्ठं
सुरापानप्रायश्चित्तम् ...	३९६
सुराविषये विचारः ...	३९७
एकादशमद्यानि ...	३९७
प्रायश्चित्तान्तरम् ...	३९९
सुरासंस्पृष्टशुष्करसान्नभक्षणे प्रायश्चित्तम् ...	४००
शुष्कसुराभाण्डस्थोदकपानविषये प्रायश्चित्तम् ...	४००
मद्यपाने प्रायश्चित्तम् ...	४०१
द्विजातिभार्याविषये सुरापानप्रायश्चित्तम् ...	४०२
सुवर्णस्तेयप्रायश्चित्तम् ...	४०२
शङ्कोक्तो विशेषः ...	४०२
सुवर्णशब्दस्यार्थः ...	४०५
सुवर्णस्तेये प्रायश्चित्तान्तरम् ...	४०६
गुरुतल्पगमनप्रायश्चित्तम् ...	४०६
गुरुशब्दस्यार्थः ...	४०७
गुरुतल्पगमने प्रायश्चित्तान्तरम् ...	४०७
ब्रह्महादिमहापातकिसंसर्गिप्रायश्चित्तम् ...	४१२
पतितसंसर्गप्रतिषेधेन प्रतिषिद्धस्य यौनसंबन्धस्य क्वचित्प्रतिप्रसवः	४१५
निषिद्धसंसर्गोत्पन्नप्रतिलोमवधे प्रायश्चित्तम् ...	४१६
शूद्रादीनां विषये प्रायश्चित्तम् ...	४१६
गोवधप्रायश्चित्तम् ...	४१७
तथा वयोविशेषादपि प्रायश्चित्तविशेषः ...	४२०
पालनाकरणादिनोपेक्षार्यां क्वचित्प्रायश्चित्तविषये विशेषः ...	४२१
स्त्रीणां प्रायश्चित्तविषये विशेषः	४२३
परुषेष च विज्ञेयः	

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
ईषश्चभिन्नरितब्राह्मण्यादिवधे		जातिदुष्टसंविन्यादिक्षीरपाने प्राय-	
विशेषः ४३३		श्चित्तम् ४५२	
अनुपपातकप्राणिवधे प्रायश्चित्तम् ४३४		स्वभावदुष्टमांसादिभक्षणे प्राय-	
भार्जारादिवधे प्रायश्चित्तम् ... ४३४		श्चित्तम् ४५३	
वृक्षगुल्मलतादिछेदने प्रायश्चित्तम् ४३७		अशुचिस्पृष्टभक्षणे प्रायश्चित्तम्... ४५४	
पुंश्चलीवानरादिवधप्रायश्चित्तप्रसं-		अशुचिद्रव्यसंस्पृष्टभक्षणे प्रायश्चि-	
गातृहंशनिमित्तं प्रायश्चित्तम् ४३७		त्तम्... .. ४५५	
शारीरचरमधातुविच्छेदकस्कन्दने		भावदुष्टभक्षणे प्रायश्चित्तम् ... ४५७	
प्रायश्चित्तम् ४३८		कालदुष्टभक्षणे प्रायश्चित्तम् ... ४५७	
ब्रह्मचारिणा योषिद्वमनै कृते प्राय-		गुणदुष्टशुक्तादिभक्षणे प्रायश्चित्तम् ४५८	
श्चित्तम् ४३९		हस्तदानादिक्रियादुष्टाभोज्यभक्ष-	
स्वप्ने रेतःपाते प्रायश्चित्तम् ... ४४०		णे प्रायश्चित्तम् ४५८	
गार्हस्थ्यापरिग्रहेण संन्यासात्प्रच्यु-		एकादशाहादिभ्रातृभोजने प्राय-	
तौ प्रायश्चित्तम्... .. ४४१		श्चित्तम् ४५९	
ब्रह्मचारिप्रायश्चित्तप्रसंगादन्यदप्य-		परिग्रहाभोज्यभोजने प्रायश्चित्तम् ४६०	
नुपातकप्रायश्चित्तम् ... ४४२		आशौचिपरिग्रहीतान्नभोजने प्रा-	
ब्रह्मचारिप्रायश्चित्तप्रसंगाद्गुणेगि		यश्चित्तम् ४६१	
प्रायश्चित्तम् ४४३		ब्रह्मचार्याद्यन्नभोजने प्रायश्चित्तम् ४६१	
सकलहिंसाप्रायश्चित्तापवादः ... ४४३		जातिभ्रंशकरपापे प्रायश्चित्तम् ... ४६२	
मिथ्याभिज्ञप्ते प्रायश्चित्तम् ... ४४४		प्रकीर्णकप्रायश्चित्तानि ... ४६२	
अभिज्ञास्तप्रायश्चित्तम् ... ४४५		गुरुनिर्भर्त्सनप्रायश्चित्तम् ... ४६२	
भातृभार्यागमने प्रायश्चित्तम् ... ४४५		विप्रदण्डोद्यमे प्रायश्चित्तम् ... ४६३	
रजस्वलाभार्यागमने प्रायश्चित्तम् ४४५		पादप्रहारे प्रायश्चित्तम् ... ४६३	
रजस्वलायास्तु रजस्वलादिस्पर्शे		मनुप्रोक्तप्रकीर्णकप्रायश्चित्तम् ... ४६४	
प्रायश्चित्तम् ४४६		नित्यधौतादिकर्मलोपे प्रायश्चित्तम् ४६४	
अयाज्ययाजने प्रायश्चित्तम् ... ४४७		इन्द्रधनुर्दर्शनादौ प्रायश्चित्तम् ... ४६३	
वेदविस्मरणे प्रायश्चित्तम् ... ४४९		पनिताद्रिसंभाषणे प्रायश्चित्तम् ... ४६३	
स्वाध्यायत्यागे प्रायश्चित्तम् ... ४४९		ब्रह्मसूत्रं विना विष्णुश्लोत्सर्गादौ प्रा-	
अग्नित्यागे प्रायश्चित्तम् ... ४४९		यश्चित्तम् ४६४	
अनाश्रमवासप्रायश्चित्तम् ... ४४९		स्तेनपतितादिपक्षिभोजने प्रायश्चि-	
समुद्रयानादौ प्रायश्चित्तम् ... ४५०		त्तम्... .. ४६४	
		नीलीबिन्दवे प्रायश्चित्तम्	

विषयाः	पृष्ठं	विषयाः	पृष्ठं
पतितस्य घटस्फोटविधिः ...	४६५	तप्तकृच्छ्रव्रतम् ...	४८०
पतितस्य प्रायश्चित्तानन्तरं ग्रहण- विधिः ...	४६६	पादकृच्छ्रम् ...	४८०
पूर्वोक्तस्य पतितपरित्यागादिविधे- रतिदेशः ...	४६८	प्राजापत्यकृच्छ्रम् ...	४८१
स्त्रीणां विशेषपातित्यम् ...	४६८	अतिकृच्छ्रः ...	४८२
चरितव्रतविधौ विशेषः ...	४६९	कृच्छ्रातिकृच्छ्रः ...	४८२
सकलव्रतसाधारणधर्माः ...	४६९	पराकृच्छ्रः ...	४८३
रहस्यप्रायश्चित्तानि ...	४७०	सौम्यकृच्छ्रः ...	४८३
प्रायश्चित्तान्तरम् ...	४७२	तुलापुरुषकृच्छ्रः ...	४८३
पुरापानप्रायश्चित्तम् ...	४७२	चान्द्रायणव्रतम् ...	४८३
पुवर्णस्तेयप्रायश्चित्तम् ...	४७२	चान्द्रायणान्तरम् ...	४८४
ऋतल्पगप्रायश्चित्तम् ...	४७३	कृच्छ्रचान्द्रायणसाधारणीतिकर्त- व्यता ...	४८५
गोवधादिषट्पञ्चाशदुपपातकप्राय- श्चित्तम् ...	४७४	प्रायश्चित्ते वपननिर्णयः ...	४८७
उपपातकसामान्यप्राप्तस्य प्राणाया- मशतस्यापवादः ...	४७५	अनादिदृष्टपापे प्रायश्चित्तम् ...	४८७
ज्ञानकृतप्रायश्चित्तम् ...	४७५	व्रताशक्तौ गोदानादिकादयोनु- कल्पाः ...	४८८
कलसाधारणपवित्रसम्प्राः ...	४७५	महापातकादौ गवादिसंख्या ...	४८८
मनियमाः ...	४७८	चान्द्रायणादौ धेनुसंख्या ...	४८९
न्तपनाख्यव्रतम् ...	४७८	अभ्यासे प्रायश्चित्तावृत्तिः ...	४९०
शासान्तपनाख्यव्रतम् ...	४७९	व्रताशक्तस्य गायत्र्यभोजनम् ...	४९०
कृच्छ्राख्यव्रतम् ...	४७९	कृच्छ्रचान्द्रायणादिफलम् ...	४९१
		एतच्छास्त्राध्ययने फलश्रुतिः ...	४९१
		इति प्रायश्चित्ताध्यायसूचीपत्रम् ।	

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निन्देदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदिष्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिषेधोऽपि
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥
याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।
वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥
याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।
वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदिष्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥
याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमित्ताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
मेदिन्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निवेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुभिमितक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः । २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि । इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकास्त्रयोऽपि क्लेशाः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकास्त्रयोऽपि क्लेशाः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदृशो यस्तं वन्दे विष्णुमोक्षारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्वासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेदित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्तार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽसम्भ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्त्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।
धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।

यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
पूजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिपद्यानां वर्णनिकम् ।

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
अकामतः कामचारे	२३९	अतो न रोदितव्यं हि ...	३०१
अकारणे च विक्रोष्टा ...	२६७	अतो यतेत तत्प्राप्त्यै ...	१०८
अकार्यकारिणां दानं ...	३२५	अतो यदात्मनोऽप्यथं ...	३३९
अकूटं कूटकं ब्रूते ...	१०१	अत्राहममुकः साक्षी ...	१७५
अकूटोऽपरितुष्टश्च ...	२६८	अथवाप्यभ्यसन्वेदं ...	३६७
अक्षता च क्षता चैव ...	३३३	अदत्तादाननिरतः ...	३५४
अक्षतायां क्षतायां वा ...	१८	अदत्तान्यग्निहीनस्य ...	४८
अक्षतालूषकध्रोणी ...	२१३	अददद्दि समाप्नोति ...	१४६
अक्षयोऽयं निधी राज्ञां ...	३४५	अदीर्घसूत्रः स्मृतिमान् ...	९७
अक्षिकर्णचतुष्कं च ...	९९	अदुष्टां तु त्यजन्दण्यो ...	१८
अगृह्णाते समं दाप्यो ...	३४७	अदेशकालसंभाषं ...	२८३
अगृह्णाते समं दाप्यः ...	२५३	अद्रिस्तु प्रकृतिस्थाभिः ...	७
अगृह्णाते समं दाप्यः ...	२८८	अधर्मदण्डनं स्वर्गं ...	१०९
अग्निकार्यं ततः कुर्यात् ...	८	अधिविघ्नस्त्रियै दद्यात् ...	२३१
अग्निदानां च ये श्लोकाः ...	१६७	अधिविघ्ना तु भर्तव्या ...	२०
अग्निर्जलं वा शूद्रस्य ...	१८१	अधीतवेदो जपकृत् ...	३३५
अग्निवर्णं न्यसेत्पिण्डं ...	१८८	अध्याप्या धर्मतः साधु ...	८
अग्नीन्वाप्यात्मसात्कृत्वा ...	३३३	अध्यायानामुपाकर्म ...	४४
अग्नेः सकाशाद्विप्राग्नौ ...	९९	अध्वनीनोऽतिथिर्ह्येयः ...	३५
अग्नौ कश्चिद्भादाय ...	७३	अनग्रममृतं चैव ...	३३
अग्नौ सुवर्णमक्षीणं ...	२४७	अनन्ताश्च यथा भावाः ...	३५३
अग्न्याः सर्वेषु वेदेषु ...	६८	अनन्ता रश्मयस्तस्य ...	३६०
अजः क्षरीरग्रहणात् ...	३४०	अनन्यपूर्विकां कान्तां ...	१३
अजातौ जातिकरणे ...	२६९	अनन्यविषयं कृत्वा ...	३४९
अजाभयोर्मुखं मेघं ...	६१	अनभिख्यातदोषस्तु ...	४७०
अज्ञानासु सुरां पीत्वा ...	४०१	अनर्चितं वृथायासं ...	५०
अतस्तर्कं पतन्त्येते ...	११	अनास्थाश्च दहद्दोषं ...	१८
अतिशित्वेन वर्णानां ...	३३	अनादिरात्मा कश्चितः ...	३५१
अतिथिं भोजयितुं तुम्ह ...	३५	अनादिरात्मा संभूतिः ...	३५२
अतीताश्च स्मृतिः कस्त ...	३५७	अनादिरादिनाथैव ...	३६३
अतीतायामग्रजति ...	३२९	अनादिष्टेषु पापेषु ...	४८७

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
अनाशकानलापातः ...	३५८	अन्वहस्ते च विधीय ...	३७२
अनाशितामिश्रकण्ठ ...	३८१	अन्वत्र कुलटावण्ड ...	६६
अनिर्वहविनिर्वाणा ...	३७२	अन्यथावादिनो वरु ...	१५५
अनिर्वेषु विवाहेषु ...	२७	अन्यायेन नृपो राष्ट्रात् ...	१०५
अनिर्वहप्रक्षाली च ...	३५४	अन्येऽपि शङ्क्या प्राक्षाः ...	२७६
अनिर्वृक्तो भ्रातृजाया ...	४४५	अन्योदर्यस्तु संछद्मी ...	३२६
अनिर्वेदितविज्ञातो ...	१४५	अन्योन्यापहतं द्रव्यं ...	२१०
अनिर्वेद्य नृपे दण्ड्यः ...	२४३	अन्विता यान्त्यचरितं ...	३७४
अनिर्वेद्य नृपे क्षुप्येत् ...	४०५	अपनःशोशुचदधम् ...	२१५
अनिर्विद्य नृति यस्तु ...	२५३	अपरान्तकमुल्लोप्यं ...	३५०
अनुगम्याम्भसि ज्ञात्वा ...	३१८	अपराहे समभ्यर्च्य ...	७०
अनुपाकृतमांसानि ...	५१	अपश्चात्तापिनः कथान् ...	३७३
अनृते तु पृथग्दण्ड्या ...	२३५	अपश्यता कार्यवशात् ...	११४
अनेकपितृकाणां तु ...	२०६	अपसव्यं ततः कृत्वा ...	७२
अनेन विधिना जातः ...	१९	अपहता इति तिलान् ...	७२
अनेन विधिना वेहं ...	१२	अपि भ्राता सुतोऽप्यौ वा ...	१०९
अनेन विधिराख्यातः ...	२७५	अपुत्रां गुर्वनुज्ञातो ...	१९
अनौरसेषु पुत्रेषु ...	२४८	अपुत्रा योषितक्षैषां ...	२२८
अन्तरा जन्ममरणे ...	३०८	अपुत्रेण परक्षेत्रे ...	२११
अन्तरा पतिते पिण्डे ...	१८९	अपोशनक्रियापूर्वं ...	१
अन्तरे च तयोर्द्वयः स्वात् ...	२६८	अप्रजस्त्रीधनं भर्तुः ...	२०५
अन्तर्जले विशुष्येत् ...	४७१	अप्रणोद्योऽतिथिः सायं ...	३३
अन्तर्जानुः शुचौ देशे ...	६	अप्रदुष्टां स्त्रियं हत्वा ...	४३३
अन्तर्धानं स्मृतिः कान्तिः ...	३६७	अप्रमत्तधरेर्द्वैक्षं ...	३३७
अन्तेर्वासी गुरुप्राप्तो ...	२५०	अप्रयच्छन्समाप्नोति ...	१८
अन्त्यपक्षिस्थावरतां ...	३५३	अप्राप्तव्यवहारं च ...	२६९
अन्त्यजैर्गर्दभैश्चैः ...	८९	अफालकृष्टेनामीश्व ...	३३१
अन्त्याभियगमने लङ्घ्यः ...	२८८	अवध्यं यच्च वप्राति ...	२६९
अन्धोऽचिकित्सरोगाद्याः ...	२२७	अवभक्षो मासमासीत ...	४४४
अन्नहर्तामयावी स्यात् ...	३६९	अमुवन्दि नरः साक्ष्यं ...	१६८
अन्नमिष्टं हविष्यं च ...	७५	अम्बिहानि जपेक्ष्व ...	३२२
अन्नमादाय तृप्ताः स्व ...	७५	अभक्ष्येण द्विषं क्षुष्य ...	२८५
अन्नं पशुपितं भोज्यं ...	५१	अभावे ज्ञातयत्नेषां ...	२५
अन्नं भूमी सत्पञ्चाक्ष ...	३२	अभावे ज्ञातयत्नेषां ...	२१५
अन्नं पितृमनुष्येभ्यो ...	३३	अभियन्तास्मि भविषी ...	३५८

श्लोकः	पङ्क्त्यः	श्लोकः	पङ्क्त्यः
अभिषादे तथा केदे ...	११४	अर्षकात्तानु वल्लभ ...	११२
अभिलुक्त्वा न गान्धेन ...	११५	अर्षेण संभवं कुर्वीत ...	११२
अभिलोचयमिस्तीर्ष ...	११४	अर्षीणां कन्दतः सृष्टि ...	११७
अभिलोचये च सत्ये वा ...	११८	अर्षत्रयवैलक्षण्यः ...	११७
अभिरम्भतामिति वदेत् ...	७८	अर्षोऽधमेषु द्विगुणः ...	११८
अभिलेख्यात्मनो वंशान् ...	१००	अर्षाद् वतुर्देसावहो ...	११४
अभिसास्यो मृषा कृच्छ्रं ...	४४५	अर्षाक्षपिण्डीकरणं ...	८३
अभ्रातृको हरेत्सर्वं ...	११६	अर्षाक्षसंवत्सरात्स्वामी ...	१४३
अभावास्याऽऽष्टका वृद्धिः ...	६७	अस्मृतां हरन्कन्यां ...	१८५
अभेध्यापार्श्वनिष्ठम् ...	१६१	अलम्भमीहिहमेव ...	१९
अभेध्याशब्दश्रान्त्य ...	४५	अवकीर्णां कुण्डगोलौ ...	६९
अभेध्याकल्प्य मृत्तयैः ...	५९	अवकीर्णां भवेद्भत्वा ...	४३९
अम्बुः क्षुद्रां निषादो ...	२८	अवटयैवमेतानि ...	१४७
अयं तु परमो धर्मः ...	४	अवस्तुमांस्तु दासीषु ...	१८६
अयं मे वज्र इत्येवं ...	४२	अविज्ञातहतस्याशु ...	१८३
अयमेवातिकृच्छ्रः स्यात् ...	४८२	अविहृतव्रजचर्यः ...	१३
अयनं देशकोकं च ...	३६५	अविहृतमतिः सम्मक् ...	३५९
अयाचिताहतं ग्राह्यम् ...	६६	अविभक्तैः कुटुम्बार्यै ...	१५०
अयाचिताशी भिनभुक् ...	३६७	अवीचिमन्धतामिसं ...	३७४
अयुक्तं क्षपयं कुर्वन् ...	२६७	अवीरास्त्रीस्वर्णकार ...	४९
अयोनी गच्छतो योषां ...	२८८	अव्यक्तमात्मा क्षेत्रज्ञः ...	३६३
अरक्ष्यमाणाः कुर्वन्ति ...	१०४	अक्षफस्तु वदमेवं ...	२५९
अरण्ये त्रिजले देशे ...	३६९	अक्षीतिभागो वृद्धिः स्यात् ...	१४६
अरण्ये नियतो जप्त्वा ...	३९३	अश्वमेधफलं तस्य ...	४९१
अराजदैविकं नष्टं ...	२५४	अश्वरजमनुष्यस्त्री ...	३७९
अरिमित्रमुदासीनो ...	१०६	अश्वस्थानाद्गजस्थानात् ...	९०
अरोगान्परिक्लिष्टां ...	६५	अश्वानायुध विधिवत् ...	८७
अरोगिणीं भ्रातृमतीं ...	१४	अष्टमे मास्यतो गर्भो ...	३४४
अरोगित्वं यशो वीत ...	८७	अष्टौ त्रपुणि सीसे च ...	२४७
अर्कः पल्लवः खरितः ...	९५	असच्छास्त्राधिगमनं ...	३८१
अर्षप्रक्षेपणादिसं ...	२७४	अस्तकार्वरतो वीरः ...	३५५
अर्षस्य हासं वृद्धिं वा ...	२७०	अस्तसन्तस्तु विधेयाः ...	२९
अर्षोऽनुग्रहकृतकार्यः ...	२७१	असंययकृतकार्य ...	१४३
अर्षाक्षेपप्रतिकमङ्गत् ...	२६६	असंययमपि वाऽऽप्यः ...	२३६
अर्षार्थं पितृप्रायेण ...	७८	अर्षाक्षिकहते चिह्नैः ...	३६१

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
असिपत्रवनं वैव ३७४		आत्मतुल्यं सुवर्णं वा ४०५	
अस्त्रप्रमथ्यं वैव ९९		आत्मनस्तु जगत्सर्वं ३५१	
अस्थिमतां सहस्रं तु ४३४		आत्मनोऽर्थे कियारम्भो ३८१	
अज्ञेहा अपि गोधूम ५१		आत्मा गृह्णात्यजः सर्वं ३४२	
अख्यं लोकविद्विष्टं ४७		आदन्तजन्मनः सद्यः ३१५	
अहंकारश्च बुद्धिश्च ३६२		आदातुश्च विशुध्यर्थं ३९३	
अहंकारः स्थितिर्मेधा ३६२		आदित्यस्य सदा पूजां ९३	
अहंकारेण मनसा ३६०		आदिमध्यावसानेषु ९	
अहःशेषं समासीत ३५		आघयो व्याधयः क्लेशाः ३३६	
अहन्येकादशे नाम ५		आधानं विक्रयं वापि ३६९	
अहस्त्वदत्तकन्यासु ३१६		आधिः प्रणयेद्विगुणे १५८	
अहिंसा सत्यमस्तेयं ३७		आधिवेदनिकायं च २२८	
अहिंसा स्तेयमाधुर्यं ४७८		आधिसीमोपनिक्षेप १३७	
आहो मासस्य षण्णां वा ३३२		आधिस्तु भुज्यते तावत् १७६	
आकाशपवनज्योतिः ३६१		आधेः स्त्रीकरणास्तिद्धिः १६०	
आकाशमेकं हि यथा ३५६		आधौ प्रतिग्रहे क्रीते १३५	
आकाशाक्षयं सौख्यं ३४२		आध्यादीनां विहर्तारं १३८	
आकृष्येन इमं देवाः ९५		आनीय मित्रसर्वस्य ३९१	
आगमस्तु कृतो येन १४१		आपद्रतः संप्रपन्नः ३२८	
आगमेनोपभोगेन २४२		आपद्यपि हि कष्टावां ३२०	
आगमेऽपि बलं नैव १४०		आपोशनेनोपरिष्ठात् ३३	
आगमोऽभ्यधिको भोगात् १३९		आमाशयोऽय इदं ३४६	
आगमसंभवाद्गच्छेत् १९		आमृत्योः प्रियमाकाङ्क्षन् ४६५	
आगामिभद्रवृत्तिः १००		आयुः प्रजां धनं विद्यां ८८	
आचम्याभ्यादि सलिलं ३०१		आयुष्कामस्तथेवायुः ४९१	
आचरेत्सदृशी वृत्तिम् ३८		आत्माहयेदनुज्ञातो ७१	
आचारान्तः पुनराचम्य ६२		आविक्ष्या गर्भवासाद्य ३३८	
आचार्यत्वं भोजिष्यथ ८९		आरामायतनप्राप्ता २३६	
आचार्यपत्नीं लघुतां ३८०		आरोग्यबलसंपन्नो १६	
आचार्यमित्रपाध्याया ३०२		आर्या गत्या तथानत्या ३६३	
आचार्योपासनं वेद ३५८		आर्द्रवासास्तु हेमन्ते ३३३	
आजीवन्वेच्छया दण्डः १६३		आवाहनामीकरणं ७८	
आज्ञासंपादिनीं दक्षां २०		आवाह्य तदनुज्ञातो ७२	
आतुतेस्तु पवित्राणि ७५		आवेदयति चैव हि ११६	
आतुतः श्रीचक्रायाम् ३५४		आगतेः संप्रतीक्ष्यो हि २१	

श्लोकाः	पृष्ठम्
आश्मशानादनुग्रज्य ...	२९४
आषोडशाद्विंशति ...	१०
आसुरो द्विषणादानात् ...	१७
आस्तिकः श्रद्धाधानश्च ...	८७
आहरेद्विषिवहारात् ...	२७
आहुत्याप्यायते सूर्यः ...	३४१
आहुतश्चाप्यधीयते ...	८
इच्छतां तत्क्षणाच्छुद्धिः ...	३०२
ईक्ष्याचारदमार्हिसा ...	४
इज्याप्ययनदानानि ...	३६
इतरेण निधौ लब्धे ...	१४५
इति संचिन्त्य नृपतिः ...	१०९
इति संश्रुत्य गच्छेयुः ...	३०१
इतिहासांस्तथा विद्याः ...	१२
इत्युक्तोक्ता प्रिया वाचः ...	७६
इत्युक्त्वा चरतां धर्म ...	१७
इत्येतदस्थिरं वर्ष्म ...	३४८
इदमूचुर्महात्मानं ...	४९१
इन्द्रियाणि मनः प्राणो ...	३४२
इन्द्रियान्तरसंचारः ...	३६२
इन्धनार्थं हुमच्छेदः ...	३८१
इमे श्लोका एव च्वात्मा ...	३५६
इष्टं स्यात्कतुभिस्तेन ...	१०९
इह कर्मोपभोगाय ...	३६१
इह लोके यथाः प्राप्य ...	४९१
इह बालान् वैकेषां ...	३५४
इहैव सा क्षुत्नी पृथी ...	४०२
ईश्वरः स कथं भाविः ...	३५३
ईश्वरः सर्वभूतस्थः ...	३६२
उक्तेऽपि साक्षिभिः साक्षे ...	१६९
उत्किष्टसंनिधौ पिण्डान् ...	७५
उत्क्षेपजीविनो हव्यः ...	१०५
उत्क्षेपकप्रन्विभेदी ...	२७९
उत्तमो वाचनो वापि ...	२८१
उत्तमं किंचिदुत्तम्य ...	३६६

श्लोकाः	पृष्ठम्
उत्पन्ने स्वामिनो भोगः ...	२३७
उत्पद्यते गृह्यते यस्तु ...	२१४
उदक्याशुचिभिः क्षायात् ...	३९२
उदक्यास्पृष्टसंशुष्टं ...	५०
उदरं च गुदी कौष्ठयो ...	३४६
उदुम्बरः क्षमी दुर्वा ...	९५
उदूर्णे प्रथमो दण्डः ...	२६२
उदूर्णे हस्तपादे तु ...	२६२
उदुष्यस्वेति च ऋचो ...	९५
उपजिह्वा स्फिजौ बाहू ...	३४७
उपजीव्यहुमाणां च ...	२६४
उपतिष्ठतामक्षय्यस्थाने ...	७८
उपनीय गुरुः शिष्यं ...	६
उपनीय ददद्देदं ...	१०
उपपातकजातानाम् ...	४७४
उपपातक्युक्ते तु ...	२६०
उपपातकशुद्धिः स्यात् ...	४२३
उपवासेन वैवायं ...	४६०
उपस्थानं ततः कुर्यात् ...	४४२
उपस्थितस्य मोक्षव्यः ...	१६१
उपाकर्मणि चोत्सर्गं ...	४४
उपायाः साम दानं च ...	१०६
उपासते द्विजाः सत्वं ...	३६५
उपास्य पथिमां संध्यां ...	३५
उपेयादीश्वरं वैव ...	३२
उभयानुमतः साक्षी ...	१६६
उभयाभ्यर्चितेनैतत् ...	१७५
उभयोः प्रतिभूर्माहाः ...	१२६
उभयोरप्यसाध्यं चेत् ...	२५४
उभयोरप्यसौ रिक्ता ...	२११
उरगेष्वयसो दण्डः ...	४३५
उरः सप्तदशास्थानि ...	३४६
ऊर्ध्वदिग्दर्शं निखनेत् ...	२९४
ऊर्ध्वदिग्दर्शं उभयोः ...	३०६
ऊर्ध्वं बाभ्रविकं वापि ...	३८९

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
ऊरुस्थोत्तानचरणः ...	३६६	एवं मातमहाचार्य ...	३६६
ऊर्ध्वमेकः स्थितस्तोषा ...	३६७	एवं विनायकं पूज्य ...	३६७
ऊर्ध्वाया पाणिका दक्ष ...	३६८	एवमस्त्विति होवाच ...	३६९
ऊर्ध्वमुःशामविहितं ...	३६९	एवंदृष्टोऽविन्दितात्मा ...	३७०
ऊर्ध्वं दद्यात्पतिस्वार्ता ...	३७१	एवमस्थान्तरात्मा च ...	३७२
ऊर्ध्वं लेह्यकृतं देयं ...	३७५	एवमुक्त्वा विषं शार्ङ्ग ...	३७२
ऊर्ध्वसंधिषु भुक्त्वा वा ...	३७५	एवमेतदनाथान्तं ...	३७३
ऊर्ध्विकपुरोहिताचार्यैः ...	३७३	एवमेनः क्षमं याति ...	३७३
ऊर्ध्विकपुरोहितापत्यः ...	३७७	एव एव विधिर्ज्ञेयो ...	३७४
ऊर्ध्विजां दीक्षितानां च ...	३७७	एव एव विधिर्ज्ञेयः ...	३७५
ऊर्ध्वमेकसहस्रा गाः ...	३७९	एषां त्रिरात्रमभ्यासात् ...	३७६
एकं घृतां बहूनां च ...	३८३	एषामक्षं न ओषध्वं ...	३७६
एकदेशमुपाध्यायः ...	३८०	एषामन्यतमाभावे ...	३७७
एकभक्तेन नक्तेन ...	३८०	एषामपतितान्योन्य ...	३७७
एकरात्रोपवासश्च ...	३८०	एषामभावे पूर्वस्य ...	३७८
एकरात्रोपवासश्च ...	३८३	एषामसंभवे ऊर्ध्वतः ...	३७८
एकादशगुणं दान्यो ...	३८२	ऐणरौरववाराह ...	३७९
एकारामः परिमज्य ...	३८६	ओह्वाराभिष्टुतं सोमं ...	३७९
एकैकस्याष्टाष्टसप्तम् ...	३८६	औरसाः क्षेत्रजास्त्वेषां ...	३८०
एकैकं हासयैकृष्णे ...	३८६	औरसो धर्मपत्नीजः ...	३८३
एकोद्दिष्टं देवहीनम् ...	३८७	और्वेणकं सरोविन्दुम् ...	३८०
एकोनत्रिंशदक्षणाणि ...	३८८	औष्ट्रमेकशकं क्षेणम् ...	३८१
एतयो न विजानाति ...	३८९	कट्वेवारी यथा पक्के ...	३८५
एतस्तपिष्ठीकरणम् ...	३८९	कथमेतद्विमुह्यामः ...	३८५
एतान्सर्वाण्यमाहृत्य ...	३९२	कदर्थवद्वचौराणां ...	३८६
एते गृहापातकियो ...	३९६	कनिष्ठादेस्त्रिंशद्गुह्य ...	३८६
एते सान्धा वषापूर्व ...	३९७	कनीनिके चाक्षकृटे ...	३८७
एतैः प्रभूतैः द्रष्टव्यैः ...	३९९	कन्धराबाहुसकप्रांश्च ...	३८८
एतैश्चावैः संश्लेषः ...	३९९	कन्या कन्यादेस्त्रिंश ...	३८९
एतैरेव उपैर्बुधः ...	३९९	कन्याप्रदः पूर्वनाष्ठे ...	३९०
एभिश्च ज्वरहर्ता चः ...	३९८	कन्याप्रदानं तत्पक्षे ...	३९१
एभिस्तु संवदेवो वै ...	३९९	कन्यासंस्पर्शं वैच ...	३९१
एवं कथञ्च विवर्त्तमाना ...	३९९	कन्या सप्तद्वेष्टा ...	३९५
एवं सुवचनसरेव ...	३९९	कन्या चेतारवति ...	३९५
...

पद्यानां वर्णानुक्रमः ।

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकः	पृष्ठम्
करपाददत्तो भजे	२६३	कारुण्यमात्मवीजाणां	३५९
कर्तव्यं वचनं तेषां	२६२	कारुण्यमिः कर्म मन्त्राः	३२४
कर्तव्यं वचनं सर्वैः	२६२	काषायवाससस्यैव	८९
कर्तव्याग्रयणेष्टिभ्यः	३८	काष्ठलोष्ठेषु पाषाण	२९०
कर्तव्या मन्त्रवन्तश्च	९५	किञ्चित्सास्थिवधे देवं	४३६
कर्तव्याचार्यशुद्धिस्तु	३३८	कुमारी च न भर्तारं	८९
कर्मक्षयात्प्रजायन्ते	३६८	कुरुष्वेत्यन्वयुक्तातो	७३
कर्मणा द्वेषमोहाभ्यां	३५८	कुर्याच्छुद्धुरयोः पाद	२४
कर्मणां फलमाप्नोति	९३	कुर्यात्प्रियवर्णस्त्रावी	४८५
कर्मणा मनसा वाचा	४७	कुर्यात्प्रत्यभिर्बोधं च	१२६
करोति किञ्चिदभ्यासात्	३४०	कुर्यात्प्रदक्षिणं देवम्	४१
करोति तृणमृत्काष्ठैः	३५६	कुर्याद्यथास्य न विदुः	१०६
करोति तृप्तिं कुर्याच्च	१२	कुर्यान्मूत्रपुरीषे च	६
करोति पुनरावृत्तिं	३६५	कुलानि जातीः श्रेणीश्च	११०
करोति यः स संमूढो	३००	कुशाः शाकं पयो मत्स्या	९६
करोति जिमूदितव्रीहः	१८७	कुशलकुम्भीधान्यो वा	३९
कर्णौ शङ्खौ भुवौ दन्त	३४७	कुसीदकृषिवाणिज्य	३७
कर्मणां संनिकर्षाच्च	३५९	कूटस्पर्णव्यवहारी	२८९
कर्मनिष्ठास्तपोनिष्ठा	६८	कूष्माण्डो राजपुत्र	९१
कर्मं स्मार्तं विवाहामौ	३१	कृच्छ्रकृद्दर्मकामस्तु	४९०
कर्मभिः स्वसरीरोधैः	३०१	कृच्छ्रं वैवातिकृच्छ्रं च	४१७
कर्मैर्निद्रयाणि जानीयात्	३४६	कृच्छ्रत्रयं गुरुः कुर्यात्	४४३
कलमिदं सकाकोलं	५२	कृच्छ्रातिकृच्छ्रः परस्ता	४८२
कलहापहृतं देवं	२६३	कृच्छ्रातिकृच्छ्रोऽष्टकपाते	४६३
काले कालकृतो नश्यत्	१५८	कृतज्ञात्रोहिमेधाभि	८
कानीनः कन्यकाजातो	२१३	कृतदक्षः समुत्पाद्य	१०२
कान्तारगालु दक्षकं	१४७	कृतशिल्पोऽपि निवसेत्	२५०
कामतो व्यवहार्यस्तु	३७४	कृताकृतास्तनुलाभ	९२
कामावकीर्णं इत्याभ्यां	४४२	कृताभिरुचौ भुञ्जीत	९
कामोदकं सखिमत्ता	२९७	कृतोऽन्तरे त्वहोरात्रं	४५
कारणान्येवमादान	३५७	कृतोऽकाम्यमुत्पीर्यान्	३००
कारकैस्सर्वैरिव्याभि	१८०	कृतिकादिभरण्यमां	८७
काष्ठैः कुपिः वन्यं	५७	कुर्याद् हि रेतोभिन्मूत्रे	४७५
कार्मिके रोमवदे च	२४७	कुर्याद्भिन्मूत्रैस्तले	५४
कार्मिके द्वितीयापराधे	२७५	कुर्याद्भिन्मूत्रैस्तले	३५४

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
कृषिः शिल्पं भूतिर्विद्या	... १२९	खराजमेवेषु हृषो	... ४३४
कुम्भलः पञ्च ते भाषः	... ११०	खरोष्ट्रयानहस्त्यश्च	... ४६
कुम्भा गौरायसं छाणः	... ९६	यत्ने नीलवृषाः पञ्च	... ४३४
केचिद्वात्समावाद्वा	... १०७	गणद्वयं हरेद्यस्तु	... २५१
केचामस्तनुवाद्वा	... ४३	गणानामधिपत्ये च	... ८८
कोऽप्यथैकेन नेत्रेण	... ३५७	यत्ते तस्मिन्निमग्नाः	... १९०
कोयटिष्ठवचकाह	... ५२	गच्छी वसुमती नाशाम्	... ३०१
कोले घृतघटो देयः	... ४३५	गन्धरूपरसस्पर्श	... ३४६
कीशेयनीलवर्ण	... ३२७	गन्धलेपक्षयकरं	...
कमाते संभवन्त्यर्चिः	... ३६५	गन्धश्च बलयश्चैव	... ९५
कमादभ्यागतं द्रव्यं	... २०४	गन्धोदकतिलैर्गुक्तं	... ७८
कमशो मण्डलं चिन्त्यं	... १०६	गम्यं त्वभावे दातॄणां	... १८
कमाते संभवन्तीह	... ३६६	गम्यास्तपि पुमान्दाप्यः	... २८६
कयो वा निःश्वस्तस्मात्	... २७०	गर्दभं पशुमालभ्य	... ४३९
कव्यादपक्षिदात्युह	... ५९	गर्भभर्तृवधादौ च	... १९
क्रियमाणोपकारे तु	... ४४३	गर्भस्य वैकृतं दृष्टम्	... ३५९
क्रीडां शरीरसंस्कारं	... २४	गर्भस्त्रावे मासतुल्या	... ३०९
क्रीतलम्भाधाना भूमौ	... ३०२	गर्भहा च यथावर्णं	... ३९५
क्रीतश्च ताभ्यां विकीतः	... २१४	गर्भाधानमृतौ पुंसः	... ४
क्रीत्वा नानुक्षयः कार्यः	... २७३	गर्भाष्टमेऽष्टमे वान्दे	... ५
कूरोमपतितब्राह्म	... ४८	गायत्रीजप्यनिरतः	... ४५१
केता मूल्यमवाप्नोति	... २४२	गायत्रीं शिरसा सार्धं	...
क्रीबोऽय पतितस्तब्धः	... २२६	गीतज्ञो यदि योगेन	... ३११
क्षत्रजास्त्रियेकभागा	... २१०	गीतनृत्यैश्च भुञ्जीत	... १०३
क्षत्रस्य द्वादशाहानि	... ३१४	गुबौदनं पायसं च	... ९६
क्षत्रिया मागधं वैस्मात्	... २९	गुणित्वे तु वचनं	... १६८
क्षयं वृद्धिं च वणिजा	... २७३	गुरवे तु वरं दत्त्वा	... १३
क्षेत्रेण कर्मण जीवेत्	... ३२६	गुरुं वैचाप्युपासीत	... ८
क्षुद्रमप्यमहाद्रव्यं	... २७९	गुरुं हुंकृत्य त्वंकृत्य	... ४६२
क्षुद्राणां वृकको वस्तिः	... ३४६	गुरुणामप्यधिक्षेपो	... ३७७
क्षेत्रजः क्षेत्रजातस्तु	... २१३	गुरुन्तेवास्यनृत्तान	... ३१७
क्षेत्रस्त्वेश्वरज्ञान	... ३२५	गुल्मगुच्छक्षुपलता	... ३६४
क्षेत्रस्य हरणे दण्डा	... १३६	गृहधान्याभयोपानत	... ६५
क्षेपं करोति येरुण्डः	... १५७	गृहीतमूल्यं चः पण्यं	... २७१
खरपुच्छसवेणानां	... ३६८	गृहीतवेतनः कर्म	... २५३

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
सुहीतवेतना वेदया ...	२८७	बदेऽभयप्रिते हासि ...	४६९
सुहीतः क्षत्रया चौर्ये ...	२७७	नातितेऽपहृते दोषो ...	२७८
सुहीतसिन्धुलोत्थान ...	६	बन्धालो ज्ञानते बह ...	३५
सुहीतं क्षीयन् मर्त्या ...	२३०	बलारो वेदधर्मज्ञाः ...	४
सुहीतानुक्रममाहात्म्यो ...	१४९	बलार्थैरभिकास्थानि ...	३७५
सुहीतोत्कृत्य दृष्टौ ...	४०६	बहुर्वच प्रथमजः ...	१७
सुहेऽपि विषसन्निधौ ...	५५	बहुविशतिको दण्डः ...	२८८
सुहे प्रच्छन्न उत्पन्नो ...	२१३	बहुष्णादकृतो दोषो ...	२९०
सुहृन्म्रदातारमधो ...	६३	बहुष्णायबहरोऽयं ...	१२४
सुहीयादूर्तकितवात् ...	२५५	बहुस्त्रियेकभागाः स्तुः ...	२१०
मेयमेतत्तदभ्यास ...	३५०	चरितव्रत आयाते ...	१६७
गोघ्रातेऽग्ने तथा केश ...	५८	चरित्रबन्धककृत ...	१६०
गोघ्रातं शकुनोच्छिष्टं ...	५०	चरुस्सुस्त्रुवसमेह ...	५५
गोपक्षौष्ठिकशेखर ...	१५१	चरेद्धतमहत्वापि ...	३५६
गोपस्ताव्यस्तु गोमी तु ...	२३८	चर्मण्यानडुहे रणे ...	९०
गोपाः सीमाकृषाणाञ्च ...	२३२	चाटतस्करदुर्दृष्ट ...	१०४
गोप्याभिभोगे नो वृद्धिः ...	१५९	चान्द्रायणं चरेत्सर्वा ...	४१६
गोत्राक्षगणनलामानि ...	४७	चान्द्रायणं वा त्रीन्मासान् ...	४०९
गोत्राक्षगणार्थं संभ्रामे ...	३१९	चान्द्रायणैर्नयेत्कालं ...	३३२
गोभूतिलहिरण्यादि ...	६३	चाषांश्च रक्षपादांश्च ...	५३
गैबधो ब्राह्मता स्तेय ...	३८१	चिकित्सकातुरकुद्ध ...	४८
गृष्टे वसन्म्रक्षचारी ...	४५१	चीर्णमतानपि सतः ...	४६८
गृष्टेभ्यो गोऽनुगामी ...	४१७	वेष्टामोजनवाग्मोघे ...	२५३
रैसर्षपकल्केन ...	९०	नैत्यदमशानसीमाम् ...	२६५
रस्तु ते प्रवः बद्ध से ...	११०	नैलभावमुराजीव ...	४९
रिंसा कर्मणोऽस्यान्ते ...	४७३	चौरं प्रदाप्यापहृतं ...	२७७
हृणान्तिकमित्येके ...	१०	छलं निरस्य भूतेन ...	१३०
हाणामिदमातिथ्यं ...	९६	छिन्ननस्येन यानेन ...	२९०
हाधीना नरेन्द्राणां ...	९६	जगदानन्दयेत्सर्वम् ...	१०९
आदाहृत्य वा आसान् ...	३३४	जगदुद्धृतमात्मा च ...	३५१
भ्येच्छयां गोप्रचारी ...	२४०	अचनादन्तरिक्षं च ...	३५३
हृक्कैर्दृष्टते चौरौ ...	२७६	अपन्नासीत सार्वित्री ...	७
वा पञ्चदशस्थिः स्यात् ...	३४५	अपः प्रच्छन्नपापानां ...	३२५
प्ये पञ्चाग्निमप्यस्मो ...	३३३	अपवृत्तप्रसिद्धयै ...	३३
हे कतिकृद्देसु ...	२५५	अपवा यथाशुभं वाच्यः ...	४४

श्लोकाः	पृष्ठम्
कत्वा सहस्रं गायत्र्याः...	४७७
जलं ध्रुवः पयः काको...	२६९
जलमेकाहमाकाशे...	२७४
जलान्ते छन्दसां कुर्यात्...	४४
जले स्थितामिश्रुयात्...	४७२
जगतिरूपवयोवृत्त...	२५७
जलसङ्गमाणां द्विगुणो...	२६५
जातोऽपि दास्यां शूद्रेण...	२१६
जायन्ते लक्षणजघ्नाः...	३७१
जात्युत्कर्षीं युगे ज्ञेयः...	३०
जायन्ते विद्ययोपेताः...	३७१
जालपादान्खजरीटान्...	५२
जलं पिबेमाजलिना...	४३
जालसूर्यमरीचिस्थं...	११०
जितमुद्राहयेऽजेत्रे...	२५६
जितं ससम्भिके स्थाने...	२५६
जिह्वं त्यजेयुर्निर्लोभ...	२७५
जीवेद्वापि क्षिलोऽञ्जेन...	३९
जुगुप्सेरन् चाञ्जेन...	४६७
जुहुयान्मूर्ध्नि कृशान्...	९१
ज्येष्ठं वा श्रेष्ठभागेन...	२००
ज्ञातयो वा हरेयुस्तत्...	२७५
ज्ञातिश्रेष्ठं सर्वकाम...	८६
ज्ञात्वाऽपराधं देवं च...	११२
ज्ञात्वा राज्ञा कुटुम्बं च...	३२९
ज्ञानोत्पत्तिनिमित्तत्वात्...	३३८
ज्ञेयं चारण्यकमहं...	३४९
ज्ञेयज्ञे प्रकृतौ चैव...	३५८
तक्षणं दाक्ष्यज्ञास्रं...	५६
तज्जः पुनात्युभयतः...	१७
ततः शुक्रान्धरधरः...	९३
ततस्तान्पुरुषोऽभ्यैष्य...	३६५
ततः खैरविहारी स्यात्...	१०३
ततो ज्यैवः स्थितो योजौ...	३६६
ततो निष्कस्मधीभूताः...	३७१

श्लोकाः	पृष्ठम्
ततोऽग्निवाद्येयुदान्...	४
ततोऽर्धां लेखयेत्सद्यः...	१२३
तत्कर्मणामनुष्ठानं...	३५८
तत्कालकृतमूल्यो वा...	१६१
तत्पुनस्ते समरंघौः...	२१०
तत्प्रमाणं स्मृतं लेख्यं...	१७६
तत्र गत्वावतिष्ठन्ते...	३६४
तत्र तत्र च निष्णाताः...	१०३
तत्र तत्र तिलैर्होमो...	४७३
तत्र कुर्याणि कुर्यात्...	१००
तत्र दैवमभिव्यक्तं...	१०७
तत्र स्यात्सदृशं स्वाम्यं...	२०६
तत्र स्यात्स्वामिनश्छन्दो...	२५४
तत्रात्मा हि स्वयं किञ्चित्...	३४०
तत्राष्टाशीतिसाहस्रं...	३६४
तत्त्वस्थतेरुपस्थानात्...	३५९
तत्स्वयं वद कल्याणि...	१८३
तत्सर्वं तस्य जानीहि...	१६७
तत्सिद्धौ सिद्धिमाप्नोति...	१२४
तत्सुता योत्रजा बन्धुः...	२१६
तथाप्यच्छादनदानं च...	७१
तथात्मको ह्यनेकश्च...	३५६
तथा पाटीनराजीव...	५३१
ततोऽज्यः सयने सार्धं...	४०६
तथा मांसं श्वखण्डाल...	६०
तथा सक्तः प्रतिभुवं...	२५९
तथा वर्षात्रयोदश्यां...	८६
तथाऽविपक्वकरणः...	३५५
तथाश्वमेधावश्व्य...	३८९
तथैव परिपात्योऽसौ...	१०५
तथैवानाश्रमे वासः...	३८१
तथोपनिधिराजजी...	१३७
तद्दत्तमवाप्नोति...	६६
तद्वत् रसरूपेण...	३४१
तद्वत् चिकिरेद्रुमौ...	७५

श्लोकाः	पङ्क्तयः	श्लोकाः	पङ्क्तयः
तन्मात्रेऽस्य तनये १२		तान्मत् एव मुनयः १६४	
तदर्थं मध्यमः प्रोक्तः १११		तन्मद्रीः पृथिवी देवा ६४	
तद्वशात् तपो दम्बं १०८		तित्तिरी तु तिलकोनं ४३५	
तद्वर्णं प्रदुष्येत १०५		तिथिपुण्या चरेत्पिण्डान् ४६३	
तन्निमित्तं क्षतः ससौः १११		तिथौदनरसक्षारात् १२७	
तन्मात्रस्य च भेदात् १११		तिथौ वर्णानुपूर्व्येण १६	
तन्मात्रादीन्यहंकारात् ११३		तुकाभ्यापो भिषं क्रोशो १००	
तन्मूले द्वे ललाटाक्षि १४५		तुकाचारणविद्विजिः १६३	
तन्मूल्यप्रिगुणो दण्डो १६६		तुकायुरुष इत्येषः ४६३	
तपसश्च परस्येह १२		तुकाशासनमानानां १६८	
तपसा ब्रह्मचर्येण १६४		तुला श्रीबालहृदयान् १८३	
तपस्वत्पाद्यजद्रा ६२		तूष्णीमेताः क्रियाः क्षीणा ५	
तपस्विनो दानक्षीलाः १६४		तृणगुल्मलताश्च च १६८	
तपो वेदविदां क्षान्तिः १२५		तृप्त्यर्थं पितृदेवानां ६२	
तप्तक्षीरघृताम्बूनाम् ४८०		ते तुसास्वर्पयन्त्येनं १२	
तमायान्तं पुनर्जित्वा ११२		तेन कामभियिष्वाभि १०	
तमेव कृत्स्नमाप्नोति १०५		तेन देवक्षरीराणि १६१	
तरिकः स्थलं ध्रुवं २७४		तेनाभिहोत्रिणो बान्ति १६३	
तवाहंवादिनं क्रीडं १०२		तेनोपसृष्टो यत्तस्य ८९	
तस्मात्तु तृपतेरर्थे १०४		तेनोपसृष्टो लभते ८९	
तस्मात्तेनेह कर्तव्यं १७२		तेऽपि तेनैव मार्गेण १६४	
तस्मादन्नात्पुनर्यज्ञः १५२		तेभ्यः क्रियापरा श्रेष्ठाः ६२	
तस्मादस्ति परो देहात् १६२		तेऽष्टौ लिङ्गा तु तास्विको ११०	
तस्य वृत्तं कुलं क्षीलं १२९		तेलहृत्तैलपाथी स्यात् १६९	
तस्य षोढा क्षरीराणि १४४		तेष्वापि संयतर्भावां ७०	
तस्याप्यङ्गं शोक्कृन्मं ८२		तैः सार्धं चिन्तयेद्वाजं ९८	
तस्येत्युक्तवतो लौहं १८८		तज्जन्दाप्यवृत्तीयांशम् २०	
तस्मैतदात्मजं सर्वम् १४२		लग्नः परिग्रहार्ण च १५८	
तस्येवुः साक्षिणः सत्या १६८		त्रपुडीमकताम्राणां ५९	
ताम्रकास्तदिकास्तक ९४		त्रयो लक्षास्तु विज्ञेयाः १४८	
ताम्रिणं लोहशङ्कुं च १७४		त्राव त्वास्मादमीशापात् ११२	
तारानक्षत्रसंघारैः १६१		त्रिषाधिकेतदीहित्र ६८	
तालकक्षत्रयासेन १५०		त्रिप्राग्वापो द्विदन्मृज्य ७	
तालुस्वाचलत्रिभुज १६६		त्रिराक्रमानतादेष्टात् ११५	
तास्यैव वसिष्ठीर्ष १४७		त्रिरार्धं दक्षरात्रं वा १०६	

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
त्रिरात्रोपेक्षितो जप्त्वा ...	४७१	दद्याच्चतुष्पथे श्रौते ...	४११
त्रिरात्रोपेक्षितो हुत्वा ...	४७२	दद्याच्चिरात्रं चोपोष्ण ...	४१७
त्रिविंशपूर्णपृथिवी ...	१२	दद्याद्ब्रह्ममादेवं ...	९६
त्रिंशद्दिनानि श्राद्धस्य ...	२१४	दद्यादपहरेबांसं ...	२९५
त्रीन्कृच्छ्रानाचरेद्ब्रह्मः ...	४४७	दद्यादृते कुटुम्बार्थान् ...	१५०
त्रैकाक्ष्यसंध्याकरणात् ...	४७५	दद्यान्माता पिता वा ...	२१३
त्रैवार्षिकाधिकक्रान्ते यः ...	३८	दद्युस्तद्विक्थिनः श्रेष्ठ ...	१५०
त्रैविद्यवृषदेवानां ...	२६०	दद्युर्वा स्वकृतां वृद्धिं ...	१४७
त्रैविद्यं वृत्तिमद्भूयात् ...	२५१	दध्यन्नं पायसं चैव ...	११
श्वश्रूहीन्स्तु कर्तव्यो ...	२८९	दध्योदनं हविर्धूर्णं ...	६६
श्वश्रूः साक्षिणो भेयाः ...	१६४	दन्तोत्खलिकः काल ...	३३२
श्वहं प्रेतेश्वनध्यायः ...	४४	दन्दशूकः पतङ्गो वा ...	३६६
श्वं तुले सस्यचामासि ...	१८३	दम्भिहैतुकपाखण्डि ...	४०
श्वमे सर्वभूतानाम् ...	१८७	दशकं पारदेत्ये तु ...	२७०
श्वं विष ज्ञाप्यः पुत्रः ...	१९२	दशपुरुषविख्याताः ...	१५
दण्डः क्षत्रपक्ष्णानां तु ...	२६४	दशैकपञ्चसप्ताह ...	२४६
दण्डं च तत्समं रात्रे ...	१३८	दाक्षायणी ब्रह्मसूत्री ...	४१
दण्डं च स्वपथं चैव ...	१२९	दातव्यं प्रत्यहं पात्रे ...	६३
दण्डं दद्यात्सवर्णासु ...	२८५	दातारो नोऽभिवर्धन्तां ...	७६
दण्डनीत्यां न कुशलम् ...	९९	दातास्याः स्वर्गमाप्नोति ...	६४
दण्डनीया तदर्थं तु ...	२३७	दानं दमो दया क्षान्तिः ...	३७
दण्डप्रणयनं कार्यं ...	२५८	दानं दातुं चरेत्कृच्छ्र ...	४३५
दण्डं स दाप्यो द्विसप्त ...	२६९	दाने विवाहे यज्ञे च ...	३२०
दण्डाजिनोपवीतानि ...	८	दान्तस्त्रिपवणस्त्रायी ...	३३२
दत्तात्मी तु स्वयंदत्तो ...	२१४	दापयित्वा गतं द्रव्यं ...	२७७
दत्तामपि हरेत्पूर्वात् ...	१८	दाप्यः सर्वं नृपेणार्थं ...	१३०
दत्तवर्धं पाठयेन्नैक्यं ...	१७८	दाप्यस्तु दशमं भागं ...	२५३
दत्त्वा कन्यां हरन्दण्ड्यो ...	२३०	दाप्यस्त्वष्टगुणं यश्च ...	२७४
दत्त्वा चौरस्य वा हन्तुः ...	२८१	दाप्यो दण्डं च यो यस्मिन् ...	२६३
दत्त्वा तु दक्षिणां क्षत्तया ...	७६	दायकालाहते वापि ...	३१
दत्त्वा तु ब्राह्मणायैव ...	१४९	दायादेभ्यो न तद्दद्यात् ...	२०४
दत्त्वाभं पृथिवीपात्रं ...	७४	दासीकुम्भं बहिर्माणात् ...	४६६
दत्त्वा भूमिं निबन्धं वा ...	१००	दाहयित्वाभिहोत्रेण ...	२७
दत्त्वाप्यै संक्षदास्तेषां ...	७२	दिवा संध्यासु कर्णस्थ ...	६
दत्त्वोपकं गन्धमास्थं ...	७१	दीयमानं न गृह्णाति ...	१५०

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
चिन्तीमामयप्रलं ...	३९०	देशान्तरगते प्रेते ...	३४५
कुःकमुत्पादयेयस्तु ...	३९३	देशेऽङ्गुवावात्मनि च ...	३४५
कुःशे च योगितोत्पादे ...	३९४	देशे पुरुषकारे च ...	३४७
कुःकोत्पादि शुद्धे द्रव्यं ...	३९४	देशैः प्रयाति जीवोऽयं ...	३५३
कुहंशस्तु पुनर्दृष्टुं ...	३९९	सूतं कृषिं वणिज्यां च ...	३६६
कुर्मिसे धर्मकार्ये च ...	३३०	सूतमेकमुक्तं कार्यं ...	३५७
कुश्च वक्ष्युणं पूर्वात् ...	४४	सूतस्त्रीपानसक्त्या च ...	३७६
कुहितृणां प्रसूता च ...	३९९	द्रव्यं तदीपनिषिक्तं ...	३६९
कुसुदुच्छिष्टविष्मूत्र ...	४७	द्रव्यं ब्राह्मणसंपत्तिः ...	३७
कुर्वन्सर्वपुण्याणां ...	९३	द्रव्याणां कुशला ब्रूयुः ...	३४८
कुहंतप्रविदक्षत्र ...	४३२	द्रष्टव्यस्त्वेष मन्तव्यः ...	३६५
कुहंतप्रविदक्षत्र ...	४३३	द्रष्टव्योऽव्यवहारस्तु ...	३६९
कुषणे तु करच्छेदः ...	३८५	द्रष्टारो व्यवहाराणां ...	३५६
दतिं धनुर्बलमभि ...	४३९	द्वान्निघातं पणान्दण्डो ...	३६३
दतिं धनुर्बलमभि ...	४३३	द्वादशाहोपवातेन ...	४८३
दस्माद्वा तद्विभागः स्वात् ...	२०७	द्वात्रिंशत्सहस्राणि ...	३४९
दृष्ट्वा ज्योतिर्विदो वैशान् ...	१०३	द्विगुणं प्रतिदातव्यं ...	१५७
दृष्ट्वा पयि निरातङ्गं ...	३९०	द्विगुणं सवनस्ये तु ...	३९६
देयं प्रतिभ्रतं चैव ...	३४५	द्विगुणं त्रिगुणं वापि ...	३६६
देयं खौरहतं द्रव्यं ...	१४६	द्विगुणा वाग्यथा ब्रूयुः ...	१६६
देवतार्थं हविः शिष्टं ...	५९	द्विगुणास्तु कुशान्दत्त्वा ...	७२
देवार्तिवक्त्रातकार्यं ...	४६	द्विजस्तृणैः पुण्याणि ...	३४०
देवातिभ्यर्चनकृते ...	६७	दिनेत्रभेदिनो राज ...	३९९
देवानुमान्समभ्यर्च्य ...	१९४	द्विपणे द्विघातो दण्डो ...	३६९
देवान्पितृन्समभ्यर्च्य ...	५४	द्वे कृष्णले रूप्यमाषो ...	१९९
देवान्संतर्प्य सरसो ...	३५९	द्वेदे जानुकपोमोह ...	३४५
देवेभ्यश्च हुताद्भात् ...	३३	द्वे घाते सर्वद्वयं स्यात् ...	३४९
देशकालउपायेन ...	३	द्विधीमात्रं गुणानेतान् ...	१०७
देशं कालं च योऽस्तीयात् ...	३५४	द्विधे बहूनां वचनं ...	१६८
देशं कालं च भोगं च ...	३४८	द्वी द्वे प्राक् त्रयः पिथ्ये ...	७९
देशं कालं च यः शक्ति ...	४६५	द्वी कङ्कको कपालानि ...	३४६
देशकालवयःशक्ति ...	३७९	द्वीहृदस्याप्रदानेन ...	३४३
देशकालातिपत्तौ च ...	३४२	घनं वेदान्निषादिसदि ...	८७
देशान्तरस्थे दुर्लभ्ये ...	१७६	घनी वीपगतं दंष्ट्रात् ...	१७८
देशान्तरान्तरं याति ...	१३८	घनुन्वातं परीणाहो ...	३४९

श्लोकाः	पृष्ठम्
धमनीनां शते द्वे तु ...	३४७
धर्मकृदेदविद्यावित् ...	३५५
धर्मज्ञाः शुचयोऽस्तुभ्याः ...	३५२
धर्मप्रधाना ऋजवः ...	१६४
धर्मक्षात्रानुसारेण ...	११३
धर्मार्थकामान्स्वे काले ...	३५
धर्मार्थं यश्चरेदेतत् ...	४८७
धर्मार्थं विक्रयं नेयात् ...	३२८
धर्मो हि दण्डरूपेण ...	१०८
धान्यकुम्भपशुलोभं ...	३८१
धान्यमिधोऽनिरिक्ताः ...	३६९
धारणप्रेरणं दुःखं ...	३४२
धारयेत्तत्र चात्मानं ...	३६६
धार्मिकोऽप्यसनश्चैव ...	९७
धावतः पूतिगन्धे च ...	४६
धिस्रवण्डस्त्वथ कागदण्डो ...	११२
धूर्मं निष्ठां कृष्णपक्षं ...	३६६
धेनुः शङ्खस्तथानुगान् ...	९६
ध्यानयोगेन संपश्येत् ...	३३९
न क्षयो न च वृद्धिश्च ...	२४७
नमः क्रात्या च भुक्त्वा च ...	४६२
न च मूत्रं पुरीषं वा ...	४२
न चाहृतो बदेत्किञ्चित् ...	१२८
न तत्र कारणं भुक्तिः ...	१४२
न तत्सुतस्तत्सुतो वा ...	१४१
न तु मेहर्षदीक्षाया ...	४२
न दत्तं क्षीचनं यस्यै ...	२३१
न दत्तं क्षीचनं वासां ...	२०१
न वदति हि वः साक्ष्यं ...	१६८
न दाप्योऽपहतं तं तु ...	१६९
न निन्दाताडने कुर्वीत ...	४७
न निषेधोऽल्पबाधस्तु ...	२३६
न प्रत्यर्पणमोसोम ...	४२
न ब्रह्मचारिणः कुर्वुः ...	२९७
न भर्त्यावर्त्तनेऽभीयात् ...	४१

श्लोकाः	पृष्ठम्
नमस्कारेण मन्त्रेण ...	३७
नयेयुरेते सीमानं ...	२३२
न योषित्वनिपुत्राभ्यां ...	१५०
न राज्ञः प्रतिगृह्णीयात् ...	४३
न लिप्येतैनस्त्र विप्रौ ...	३२८
न च छिद्राणि तान्येष ...	३४७
न वमे दशमे वापि ...	३४४
न विद्यया केवलया ...	६३
न विरुद्धप्रसङ्गेन ...	४४
नष्टापहतमासाद्य ...	२७२
नष्टोदयो विनष्टश्च ...	१५९
न संशयं प्रपद्येत ...	४१
नस्तः प्राणा दिशः श्रोत्रात् ...	३५३
न स्पृशन्तीह पापानि ...	४७७
न स्वाध्यायविरोधव्यर्थं ...	४०
न हन्याद्विनिवृत्तं च ...	१०२
नाकामेद्रक्तविष्णुभूष ...	४६
नाक्षैः श्रीडेभ धर्मज्ञैः ...	४३
नाचक्षीत धयन्तीं वां ...	४३
नातः परतरो धर्मौ ...	१०१
नादण्ड्यो नाम राज्ञोऽस्ति ...	१०९
नानारूपाणि कुर्वाणः ...	३५९
नान्वये सति सर्वस्वं ...	२४५
नापात्रे विदुषा किञ्चित् ...	६३
नाभिदग्धोदकस्थस्य ...	१९०
नाभिरोजो गुदं शुक्रं ...	३४६
नामभिर्बलिमन्त्रैश्च ...	९१
नाश्रमः कारणं धर्मे ...	३३९
नासहसादरेत्फालं ...	१८३
नास्तिका लोचने जिह्वा ...	३४६
नास्तिक्यं व्रतलोपश्च ...	३८१
नाहितं नावृतं चैव ...	४७
निक्षेपस्य च सर्वं हि ...	३७५
निजधर्माविरोधेन ...	२५१
निजललासमाचोनात् ...	३५६

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
विज घरीमुत्सृज्य ...	३६७	पक्षे गते वाप्यधीयात् ...	३३३
निशालुः कूरुकुक्षो ...	३५५	पक्षबन्धो दमस्तस्य ...	३१३
निमग्नयेत पूर्वैषुः ...	७०	पक्षकं च शतं दाप्यः ...	१४५
निमित्तमक्षरः कर्ता ...	३४०	पक्षगम्यं पिबेद्गोघ्नो ...	४१७
निमित्तशकुनज्ञान ...	२६१	पक्षग्रामी बहिः कोशात् ...	२७८
निमीक्षिताक्षः सत्वस्थो ...	३६६	पक्षदस्यां चतुर्दस्यां ...	४५
निमेषचेतना यज्ञः ...	३६३	पक्षधातुन्स्यं पष्ठः ...	३४१
निबन्धा गुरुश्रुत्या ...	४७८	पक्षधा संभृतः कायो ...	३०१
निबन्धा व्ययवन्तश्च ...	२७७	पक्ष पिण्डाननुदृत्य ...	४८
निर्वपेणु पुरोडाशं ...	४४५	पक्षमात्ससमादूर्ध्वं ...	१५
निर्वासा व्यभिचारिण्यः ...	२२८	पक्षाद्यात्पणिको दण्डः ...	२६६
निवासराजनि प्रेते ...	३१८	पटे वा ताम्रपटे वा ...	१००
निवेश दद्याद्विरेभ्यः ...	२९३	पणानेकशफे दद्यात् ...	२४३
निशायां वा दिवा वापि ...	४७५	पणान्दाप्यः पक्षदश ...	२६४
निषिद्धमक्षणं जैष्ठ्यं ...	३७८	पण्येषु प्रक्षिपन्हीनं ...	२६९
निषेकाद्याः श्मशानान्ताः ...	४	पण्यस्योपरि संस्थाप्य ...	२७१
निष्कं सुवर्णाभ्यारः ...	१११	पतनीयकृते क्षेपे ...	२६०
निसरन्ति यथा ओह ...	३३९	पतितस्य बहिः कुर्बुः ...	४६६
निसार्येते बाण इव ...	३४४	पतितासार्धसंबन्धि ...	१६६
निस्तीर्यतामयात्मानं ...	३२६	पतितानामेष एव ...	४६८
निहवे भाषितो दद्यात् ...	१२६	पतिप्रियहिते युक्ता ...	२६
निहते लिखितं नैकं ...	१३०	पतिष्कोकं न सा वाति ...	४०२
नीचाभिगमनं गर्भं ...	४६८	पत्रशाकं शिखी हत्वा ...	३६९
नीरजस्तमसा सत्व ...	३५८	पदानि कतुतुल्यानि ...	१०२
नीवीस्तनप्रवरण ...	२८३	पत्नी दुहितरथैव ...	२१६
नुपायैर्बन्धिशापे च ...	१८३	पवि ग्रामविबीतान्ते ...	२३९
नुपेणाधिकृताः पूजाः ...	१४२	पण्या देवो नृपक्षोषां ...	३६
नृक्षसराचरजक ...	४९	पण्यानश्च विशुष्यन्ति ...	६१
नेकेतार्कं न नमां जी ...	४९	पयसा वापि मासेन ...	४२३
नैतन्मम मतं यस्यात् ...	१६	पयो दधि च मद्यं च ...	३३८
नैवेदिकं स्वर्णपुर्यं ...	६५	परपूर्वापतिः स्तेनः ...	६९
नैवेदिकानि च ततः ...	१०३	परद्रव्यगृहाणां च ...	२७७
नैष्ठिके ब्रह्मचारी तु ...	११	परद्रव्याभ्यभिष्यायन् ...	३५४
न्यायान्ततपनस्तपश्च ...	३६७	परपाकसर्विन् स्यात् ...	३५
न्यूनाधिकविभक्त्या ...	२०२	परभूमि हरन्मूयः ...	६३६

श्लोकाः	पृष्ठम्
परश्व्यासोद्यान ...	४८
परब ह्रीन आत्मा च ...	१०७
परस्तरं तु सर्वेषां ...	२६२
परस्य योषितं कृत्वा ...	३६९
पराशरव्यासशङ्ख ...	३
परिभूतामभःसाध्यां ...	१९
परिहृष्यत्स्वस्रद्राक्यो ...	१२८
परिस्तृते ह्युचौ देशे ...	७०
परेण भुज्यमानायाः ...	१३५
पर्णोद्गुम्फराजीव ...	४७९
पक्षं सुवर्णाश्चत्वारः ...	११०
पक्षाण्डं विदुराहं च ...	५३
पवित्रपाणिशान्तः ...	७०
प्रयोजकेऽसति धनं ...	१६१
पश्चिमाग्नि जपेदिपाडान् ...	४८५
पशुमण्डकनकुल ...	४५
पशुमण्डकमघातं दाप्यो ...	२८६
पश्यान्वापसरता ...	२९०
पश्चात्तापो निराहारः ...	३२४
पश्यतोऽनुवतो भूमेः ...	१३५
पश्यन्वारास्तातो ह्युता ...	१०२
पाशमण्डपभिताः स्वेनाः ...	२९७
पाणिपादकलाकाञ्च ...	३४५
पाणिप्रक्षालनं दृष्ट्वा ...	७१
पाणिप्रक्षालः सर्वपाप ...	१७
पात्रे कर्म वा पर्वीतं ...	३९३
पात्रार्थं वनसाग्रीं च ...	५५
पात्रे प्रदीयते वसतु ...	३
पात्रकेसाङ्गकरो ...	२६२
पात्रार्थं द्विषोऽपि ...	६५
पादौ प्रतापवेजामौ ...	४३
पादपार्श्वकचौरं वा ...	२८९
पादपार्श्वं पारिविष्यं ...	३८१
पार्श्वकाः स्वाकैः सार्व ...	३४५
पार्श्वोपविनाशे तु ...	६४०

श्लोकाः	पृष्ठम्
पाकितं वर्धयेन्नोऽप्या ...	१३१
पात्नी येषां न ते मोक्ष्याः ...	२३९
पावकः सर्वमेष्ट्यत्वं ...	१९
पांसुप्रवर्षे दिग्दाहे ...	४६
पिण्डदोऽशार्हर्षेयां ...	३१४
पिण्डयज्ञावृता देव्यं ...	३०३
पिण्डास्तु गोऽजविप्रेभ्यो ...	८५
पिण्याकं वा कषान्नापि ...	३१९
पिण्याकाचामतकाम्बु ...	४४
पितरि प्रोषिते श्रेते ...	१५१
पिता पितामहो भ्राता ...	१८
पितापुत्रविरोधे तु ...	२६८
पितुरुर्ध्वं विभजतां ...	२०८
पितुः कस्यारं मातुष्य ...	३८०
पितृद्रव्याविरोधेन ...	२०४
पितृपुत्रस्वभ्रातृ ...	२६७
पितृपात्रं तदुत्तमं ...	७७
पितृभ्यः स्थानमसीति ...	७२
पितृभ्यां यस्य यद्वत्तं ...	२०८
पितृमातृपतिभ्रातृ ...	२२८
पितृमातृपराधैव ...	६८
पितृमातृसुतस्यानः ...	३८१
पितृमातृसुतज्रातृ ...	३५४
पितृपारोऽजनीभ्याम् ...	३६३
पितृकोटं चन्द्रमसं ...	३६६
पितृमण्डपताभ्यां च ...	१३
पितृणां तस्य तृप्तिः स्वातृ ...	४९३
पितृबं मनुसर्पिभ्यां ...	१२
पितृस्तु दर्शनं पक्तिः ...	३४२
पित्रोस्तु सूतकं मातुः ...	३०७
पितृनामृतिनोऽथैव ...	४९
पीडाकर्षाङ्गकावेष्ट ...	२६४
पीण्यमनसः प्रजत रवेत् ...	१०४
पुण्ड्रात्पञ्चागमादतो ...	१०४
पुत्रवीजैर्देवं देवं ...	१५२

श्लोकाः	पृष्ठम्
पुनर्मेव च सौमग्नं ...	८७
पुनान्देहि वनं देहि ...	९१
पुनोऽनन्याप्रितद्रव्यः ...	१५२
पुनरावर्तिनो बीज ...	१९४
पुनर्वात्री पुनर्गर्भ ...	१४४
पुनःसंस्कारमहन्ति ...	४०१
पुमान्वंमहने प्राणः ...	१८३
पुनानन्यायमीमांसा ...	२
पुनोऽनृतवादी च ...	१५४
पुरोहितं प्रकुर्वीत ...	९९
पुंस्त्रीवानरस्त्रैः ...	४३७
पुणं चित्रं सुगन्धं च ...	९२
पूर्वकर्मापराधी च ...	२७६
पूर्वपक्षेऽधरीभूते ...	१२९
पूर्वं पूर्वं गुरु क्षेत्रं ...	१४२
पूर्वस्तृतादर्शदण्डः ...	२६५
पृथक्पृथग्दण्डनीयाः ...	१७१
पृथक्सान्तपत्रज्यैः ...	४७९
पृथिवी पादस्तस्य ...	१५३
पौषसासस्य रोहिण्यां ...	४४
प्रकुर्यादायकर्मन्तं ...	१०१
प्रकान्ते सप्तमं भागं ...	२५४
प्रक्षिपेत्सत्सु विप्रेषु ...	८५
प्रजापतिपितृमहा ...	६
प्रजापीडनसंतापाद् ...	१०५
प्रतिकूलं गुरोः कृत्वा ...	४४२
प्रतिपक्ष तदाख्येयम् ...	३२९
प्रतिग्रहपरीमाणं ...	१००
प्रतिग्रहः प्रकाशः स्याद् ...	२४५
प्रतिग्रहसमर्थोऽपि ...	६६
प्रतिग्रहे सुनिश्चयि ...	४४
प्रतिग्रहोऽपि को विप्रे ...	३६
प्रतिपक्षप्रतिपक्षेकां ...	८६
प्रतिपक्षं विना देवं ...	१५१
प्रतिपक्षचरं पुण्यं ...	४

श्लोकाः	पृष्ठम्
प्रक्षिभूर्वापितो वपु ...	१५४
प्रतिमानसमीभूतो ...	१८३
प्रतिवेदं मन्त्रवर्ष ...	१०
प्रतिविद्यमानादिह ...	२७१
प्रतिचंचत्सरं वैद्यम् ...	८३
प्रतिचंचत्सरं त्वय्याः ...	३४
प्रतिचंचत्सरं सोमः ...	३८
प्रत्यर्थिनोऽप्रतो केचन ...	११६
प्रत्येकं प्रत्यहं पीतैः ...	४७९
प्रथमे मासि संक्षेपः ...	३४२
प्रथमं साहसं दद्यात् ...	९९०
प्रदक्षिणमनुग्रज्य ...	७७
प्रदक्षात्प्रथमं गोभिः ...	४६९
प्रधानं क्षत्रिये कर्म ...	३७
प्रनष्टाभिगतं देवं ...	१४३
प्रपन्नं साधवज्जर्ष ...	१४८
प्रमाणं लिखितं मुक्तिः ...	१३३
प्रमादमृतनष्टाद्य ...	२४०
प्रमादवान्निमग्नहृत्ते ...	३५५
प्रवच्छन्ति तथा राज्ञः ...	८८
प्रयत्न आकृतिवर्णः ...	३४२
प्ररोहिताक्षिणां वाक्सा ...	२६४
प्रवेक्षनादिकं कर्म ...	३५६
प्रविशेयुः समाकम्प्य ...	३०१
प्रवृत्तवक्तृतां वैद्य ...	८७
प्रमज्यावसितो रक्षो ...	२५०
प्रमज्या योषितवाक्य ...	२८३
प्रसक्तं चातिनवैद्य ...	२७९
प्रसक्तं दास्यमिगमे ...	२८७
प्रत्यानमिष्यत्यैव ...	२५४
प्राक्सीमिषीः विनाः कुर्वाद् ...	३८
प्रत्यानमिष्यत्यैव ...	१
प्राजापत्यं चरेत्कृण्वं ...	४७९
प्राजापत्यां तदन्ते ताम् ...	३६९
प्राजापत्ये तथा भावे ...	५४

श्लोकः	पृष्ठम्	श्लोकः	पृष्ठम्
प्राणायामस्य कर्म ...	४७४	पुनरेकस्मिन्स्थित्या ...	११३
प्राणानामस्य संश्लेषः ...	४	बहुश्रुतिर्यत्र स्थित्या ...	११५
प्राणायामं जके कृत्वा ...	४३७	वृहत्पते अतिवर्धनः ...	१५
प्राणायामी जके कृत्वा ...	४६२	ब्रह्मक्षत्रविशं काकः ...	१०
प्रातःसंध्यमुपासीत ...	३१	ब्रह्मक्षत्रियविद्वेषाः ...	४
प्रातिभाष्यमूर्ध्नं क्षम्यं ...	१५४	ब्रह्मचर्यं दया क्षान्तिः ...	४७६
प्रातिलोम्यापवादेषु ...	२५९	ब्रह्मचारी भवेत्तां तु ...	७७
प्रातिलोम्ये वचः पुंसो ...	२८४	ब्रह्मचर्ये स्थितो वैक ...	९
प्राप्ते नृपतिना भग्नो ...	२५६	ब्रह्मचार्येण पर्याणि ...	२३१
प्राप्यते क्षात्मनि तथा ...	३५५	ब्रह्मणैषां बरो दत्तः ...	९६
प्रायश्चित्तमकुर्वीत ...	३७३	ब्रह्मलोकमतिक्रम्य ...	३६०
प्रायश्चित्तरूपेत्येतेन ...	३७४	ब्रह्मलोकमवाप्नोति ...	१२
प्रायश्चित्तं प्रकल्प्यं स्यात् ...	४६५	ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान् ...	८६
प्रियो विद्याव्यवस्था ...	३४	ब्रह्मखानिष्ठतेजांसि ...	३५६
प्रीणयन्ति मनुष्याणां ...	८८	ब्रह्महत्याव्रतं वापि ...	४३१
प्रीणाति देवानाञ्जयेन ...	११	ब्रह्महत्यासमं हेयम् ...	३७७
प्रेक्ष्येष तत्तत्पारान् ...	१०३	ब्रह्महा क्षयरोगी स्यात् ...	३६८
प्रोक्षणं संहतानां च ...	५६	ब्रह्महा द्वादशान्द्रानि ...	३८४
प्रोषिते कल्मषेषः स्यात् ...	३१२	ब्रह्महा मद्यपः स्तेनः ...	३७६
फलपुष्पावरसज ...	४३६	ब्राह्मणः काममस्मीयात् ...	९
फलोपलसौमसोम ...	३२७	ब्राह्मणक्षत्रियविशः ...	११
फालाहतमपि क्षेत्रं ...	२३७	ब्राह्मणक्षत्रियविशं ...	१६
फेनप्रस्थः कथं नाशं ...	३०१	ब्राह्मणक्षत्रियविशं ...	९
बध्ना वा वाससा क्षिप्रं ...	४५२	ब्राह्मणः पात्रतां याति ...	४५१
बन्दिप्राहांतुया वादि ...	२७९	ब्राह्मणप्रतिवेदयानाम् ...	२७४
बन्धुभिश्च क्षियः पूज्याः ...	२४	ब्राह्मणस्तु परिक्षीणः ...	१५०
बलादासीकृतयौरैः ...	२४९	ब्राह्मणस्य परित्राणात् ...	३८९
बलानां दर्शनं कृत्वा ...	१०३	ब्राह्मणस्वर्णहारी तु ...	४०२
बलिकर्मसंधादोम ...	३२	ब्राह्मणस्वर्णहारी तु ...	४७२
बलोपाधिभिर्निर्मुक्तान् ...	१४३	ब्राह्मणान्भोजयेद्वायु ...	९३
बहुनां यथकामासी ...	२८७	ब्राह्मणेनानुगन्तव्यो ...	३१८
बालस्त्वानिनीहृद ...	३३	ब्राह्मणेषु क्षमी क्षिण्ये ...	१०४
बाहुजीयानेवसन्निव ...	२५९	ब्राह्मणेषु चरेद्भैक्षं ...	९
बीजाव्योपाद्य रजनी ...	२४६	ब्राह्मण्या क्षत्रियास्तुतो ...	२९
बुद्धीमिदानीं साधोनि ...	३६२	ब्राह्मणे शुद्धते चोत्पाद्य ...	३५

श्लोकः	पृष्ठम्	श्लोकः	पृष्ठम्
ब्राह्मो विवाह आहूय ...	१७	वहीः परिहृतो युक्त्वा ...	१५
अपुरस्तु लघेलुके ...	७५	मेवं वैवां नृपो रक्षेत् ...	१५१
अकावकाशाम्युदक ...	१८१	मेवजमेहलक्षण ...	१६१
अक्षयितोपविष्टानां ...	१८८	मैत्रागिकार्ये स्वमत्वा तु ...	१७१
अक्षयाः पञ्चनखाः सैव ...	५३	मोर्गाश्च दद्याद्विभिन्यो ...	१९
अगं ते वरुणो राजा ...	९१	मोजयेयमगतान्काळे ...	३४
अग्निन्द्रश्च वायुश्च ...	९१	मोज्यान्ना नापितक्षिच ...	४९
अग्नास्थेयं तथा पृष्ठे ...	१४५	भ्रातृभामश्च दम्पत्योः ...	१५४
अज्ञासनोपविष्टस्य ...	९०	अथैवैन्मार्गितेऽद्वये ...	१६३
अयं हित्वा च भूतानां ...	३३८	मज्जान्तां जुहुवाद्वापि ...	३५१
भर्तृभ्रातृपितृह्यति ...	२४	मज्जलं तस्य मज्जस्व ...	३४९
भगो जातिसहस्रेषु ...	३३८	मत्तं मेऽमुकपुत्रस्य ...	१७४
भस्मपट्टरजःस्पर्शे ...	२६१	मत्तोऽम्भसार्तव्यसनि ...	१४३
भस्माद्रिः कांशलोहानां ...	५९	मत्स्यान्यकनस्यैवामान् ...	९२
भाषाभाषौ च जगतः ...	९६	मत्स्याश्च कामतो जग्मवा ...	५२
भार्वाया विक्रयक्षैवां ...	३८१	मधु दंष्टः पलं गृध्रो ...	३७०
भार्वारतिः शुचिर्दृत्यः ...	३७	मधुना पयसा चैव ...	११
भावरतिष्ठैः संयुक्तः ...	३५५	मधुमांसाक्षने कार्यः ...	४४२
भासं च हत्वा दद्याद्वा ...	४३५	मधुमांसाजनोऽपिष्ठ ...	१
भास्करालोकनाम्नील ...	९	मध्यमं क्षत्रियं वैश्यं ...	२८९
भिन्ने दग्धेऽथवा छिन्ने ...	१७६	मध्यमो जातिपुगानां ...	२६०
भिन्ने पथे च पथास्तत् ...	२६९	मध्यस्थस्वापितं वेत्स्यात् ...	१५०
भिक्षाभ्यावरन्दण्यः ...	२६८	मध्ये पञ्चपला वृद्धिः ...	१४७
भुक्त्वाद्रपामिरम्भोऽन्तः ...	४६	मध्यो दण्डो व्रजोऽग्नेवे ...	२६३
भूतपित्रमरव्रद्धा ...	३२	मनस्यैतन्मनुष्योऽसौ ...	३४३
भूतमप्यनुपपत्यस्तं ...	१३०	मनसश्चन्द्रमा जातः ...	३५३
भूतात्मनस्तपोविद्ये ...	३२५	मन्त्रमूलं यतो राज्यं ...	१०६
भूदीपाश्चामवकाशम् ...	६५	मन्त्रत्रिभिष्णुहारीत ...	३
भूनेर्गन्धं तथा घ्राणं ...	३४२	मन्त्रन्तरैर्बुधप्राप्त्या ...	३६१
भूर्वा पितामहोपात्ता ...	२०६	मम दाराः सुतामास्ता ...	३५८
भृशुद्विर्भोजेनाहास्तत् ...	५८	ममि तेन इति च्छायां ...	४३९
भृताकाप्यापकः क्षीवः ...	६९	मर्वादायाः अग्नेवे च ...	२३६
भृतादप्यवनानादानं ...	३८१	मस्तिनो हि यथावर्धौ ...	३५५
भृतिमर्षपथे सर्वा ...	२५४	महागन्धर्वदेवैश्च ...	९३
भृत्वाश्च तर्पयेत्कुम्भु ...	३३१	महानरककाकोकं ...	३७४

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
महापद्मानामेतेषु ...	२६४	मित्राण्येताः प्रकृतयो ...	१०८
महापातकजान्धोरान् ...	२६८	मिथिलास्थः स योगीन्द्रः ...	२
महापातकजैर्वैरैः ...	२७४	मिथ्याभियोगी द्विगुणं ...	१२६
महापापोपपापाभ्यां ...	४४४	मिथ्याभिष्टस्तदोषं च ...	४४४
महाभियोगेष्वेतानि ...	१७८	मिथ्याभिष्टांसिर्मो दोषो ...	४४४
महाभूतानि सत्यानि ...	३५७	मिथ्यावदन्परीमाणं ...	२७४
महिषोष्टृगवा द्वौ द्वौ ...	२४३	मुक्त्वामि मृदितमीहि ...	१८९
महीपतीनां नाशौचं ...	३१९	मुखजा विग्रुषो मेध्याः ...	६१
महोक्षं वा महाजं वा ...	३४	मुखबाहूरुपन्थाः स्युः ...	३५२
महोक्षोत्प्रेष्टपशवः ...	२३९	मूर्धोसकण्ठद्वयं ...	३४६
महोत्साहः स्थूललक्षः ...	९७	मूलकं परिकापूपान् ...	९२
मातापितृगुरुस्थानी ...	६९	मूषको धान्यहारी स्यात् ...	३६९
मातामहानामप्येवं ...	७७	मृगश्वसूकरोष्ट्रणां ...	३६८
मातामहानामप्येवं ...	७६	मृगमपुष्पकुतप ...	३२७
मातुर्द्विहितरः शेषं ...	२०३	मृगममगिसुत्रायः ...	२६९
मातुर्बद्धे जायन्ते ...	११	मृतकल्पः प्रहारातो ...	३९२
मातुः सपत्नी मग्निनी ...	३८०	मृताङ्गलमविकेदुः ...	२९१
मातृपित्रितृषित्रातृ ...	४७	मृतायां दत्तमादद्यात् ...	२३०
मात्स्यहारिचकौरत्र ...	८५	मृते जीवति वा पत्नी ...	२०
मातुषे मन्थनं राज ...	२६८	मृते पितरि कुपुस्तं ...	२१६
मातुष्ये कवलीस्तम्भ ...	३००	मृतेऽग्निं प्रकर्तव्यं ...	३
मानेन तुलया वापि ...	२९९	मृत्तिकां रोचनां गन्धान् ...	६०
मान्वावेतो एहस्वस्व ...	३५	मृत्युवेष्टासमासनं ...	२८३
मारुतेनैव ध्रुव्यन्ति ...	६३	मृच्छन्चकसंयोगात् ...	३५६
मार्जनं यक्षप्रात्राणां ...	५६	मेदसा तर्पयेद्देवान् ...	१२
मार्जारगोधानकुल ...	४३४	मैत्रमौद्वाहिकं चैव ...	२०४
माषामहो तु महिषी ...	२३७	मोध्य आभिरुद्रुत्पणे ...	१६१
मासहीरीरुनस्यु ...	१२	मोहजासमपास्वेह ...	३५१
मासवृज्याभिरुन्मन्ति ...	८५	य आहवेषु बध्नन्ते ...	१०१
मासं क्षय्यासनं धाना ...	६६	य इदं धारयिष्यन्ति ...	४९१
मासेनैकोपशुकीत ...	४८४	य इदं भावयेद्विद्वान् ...	४९१
मास्वर्गं द्वितीये तु ...	३४२	य एनमेवं विन्दन्ति ...	३६५
माहिष्येव करणां तु ...	२९	य एव मृतेर्वर्माः ...	१०५
मित्तव संमितवैत ...	९१	यः कश्चिदपि निष्पातः ...	१७४
मित्रगृहं त्रिगुणः प्रोक्तः ...	६१	यः कश्चिदपि तुष्टिः ...	३३३

श्लोकः	पृष्ठम्
यजुषि शक्तिरधीते ...	११
यजेत दधिकर्कन्धू ...	७७
यजन्म सर्वभूतानाम् ...	३५२
यज्ञस्थान्द्विजे दैवः ...	१०
यज्ञानां तपसां चैव ...	११
यगार्थं लब्धमददत् ...	३९
यज्ञाच्चैव प्रकुर्वीत ...	९९
यत एतानि दृश्यन्ते ...	३६२
यतिपात्राणि सृष्टेः ...	३३७
यतो वेदाः पुराणानि ...	३६४
यते केशेषु दौर्भाग्यं ...	९१
यज्ञात्परीक्षितः पुंस्त्वे ...	१६
यत्र यत्र च संकीर्णं ...	४७६
यत्र वृत्तमिमे चोमे ...	६३
यत्रानुकूल्यं दंपत्योः ...	२०
यथाकथंविहत्वा गां ...	६५
यथाकथंविभिन्नगुणः ...	४८१
यथाकथंचित्पिण्डानां ...	४६४
यथाकर्म फलं प्राप्य ...	३७१
यथाकामी भवेद्वापि ...	२२
यथा गुरुकुतुफलं ...	४९०
यथाजाति यथावर्णं ...	१६४
यथात्मानं सृजत्यात्मा ...	३६३
यथार्पितान्पशून्मोषः ...	२४०
यथाकामोपपन्नेषु ...	७३
यथावर्णं प्रदेयानि ...	९५
यथाविधानेन पठन् ...	३५०
यथासाक्षं प्रयुक्तः सन् ...	१०९
यथा हि भरतो वर्णैः ...	३५९
यथा लेखेन चक्रेण ...	१०८
यदस्यान्धप्रमिसर्तं ...	३६१
यदा तु द्विगुणीभूतं ...	१६१
यदां सत्त्वगुणेति ...	१०७
यदि कुप्यत्समानं हान् ...	२०१
यदुच्यते द्विजातीनां ...	१६

श्लोकः	पृष्ठम्
यद्वाति नयास्त्वथ ...	८६
यथाप्येकोऽनुवेत्येषां ...	३४८
यथासि पापकृन्मातः ...	१८३
यथेवं स कथं ब्रह्मन् ...	३५३
यन्मेऽद्यरेत इत्याभ्यां ...	३७८
यमसूक्तं तथा गाथा ...	२५४
यमापस्तम्बसंवर्ताः ...	३
ययं कनुमधीते च ...	१२
यथार्थास्तु तिलैः कार्याः ...	७२
यवैरन्ववकीर्याथ ...	७१
यः साक्ष्यं ध्यामितोऽन्येभ्यो ...	१७२
यः साहसं कारयति ...	२६६
यस्तत्र विपरीतः स्यात् ...	२५२
यस्मात्तस्मात्त्रिवः सेव्याः ...	२१
यस्मिन्देसे मृगः कृष्णः ...	२
यस्मिन्देसे य आचारो ...	१०५
यस्मिस्तु संस्रवाः पूर्वे ...	७७
यवैवमुक्त्वाहं दाता ...	२६६
यस्य यस्य यदा दुःस्वः ...	९५
यस्य वेगैर्विना जीवेत् ...	१९२
वा आहता लोकवर्णैः ...	९०
वागस्थक्षत्रविदधाती ...	३९५
वाचितान्वाहितन्यास ...	१६३
वाचितेनापि दातव्यं ...	६४
यातयेदस्य आधेयः ...	१६०
वादिन्या इति मन्त्रेण ...	७१
वानं वृद्धं प्रियं दयया ...	६५
यावद्वत्सल्य पादौ द्वौ ...	६४
यावत्सल्यं निन्दयेत् ...	२३८
युक्तिप्राप्तिरिनायिह ...	१७७
युग्मान्दैवे यथासक्ति ...	७०
ये च दामपराः सम्मत् ...	३६४
येनैकरूपायाचखात् ...	३६१
ये पातककृतां लोकः ...	१६७
ये राष्ट्रपिकृतास्तेषां ...	१०५

श्लोकाः	पृष्ठम्
के लोका दानशीलानां	६६
के समाना इति ह्याभ्यां	७९
योगशास्त्रं न मत्स्योक्तं	१४९
योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं	१५६
योग्या न्यस्याः समस्ता वा	११२
यो दम्भान्दण्डयेद्राजा	१०९
यो इत्यदेवतात्यागः	१५२
योऽभियुक्तः परेतः स्वात्	१४२
यो मन्वेत्कृतितोऽस्मीति	१९२
यो नस्त्राभिः सुतर्षिषां	१६३
यो भावस्तुष्टे कर्म	१५४
यो ज्ञेयं संवसत्येषां	१६९
रक्तसम्बसनाः क्षीमां	१३३
रक्षेत्कन्यां पिता विद्यां	२५
रक्षाम्बुतादिपाखण्डि	१६५
रक्षसा तमसा नैवं	१५५
रजस्तमोऽभ्यामाविष्टः	१६३
रजस्तलामुखास्त्राहः	१७८
रभ्यकर्ममतोऽमानि	६२
रभ्यं पक्ष्यमाजीव्यं	१००
रश्मिरक्षी रजश्छाया	६१
रसस्य नव विधेया	१४८
रसस्याष्टगुणा परा	१४८
रसानु रसनं शैल्यं	१४२
रहिते भिक्षुकैर्ग्रामे	१३७
राक्षसो युद्धहरणात्	१७
रागाहोभाद्रयाद्वापि	११५
राजताद्वयसः सीसात्	९४
राजदेवोपपातेन	१७३
राजनि स्थाप्यते योऽर्घः	१७०
राजपद्मभिर्गामी न	१८२
राजधानासनारोहः	१९१
राजा कृत्वा पुरे स्वानं	१५१
राजान्तेवासिवाज्यैभ्यः	४७

श्लोकाः	पृष्ठम्
राजा लब्ध्वा निधिं दद्यात्	१४५
राजा मुकृतमादत्ते	१०३
राज्ञः कुलं त्रियं प्राप्नान्	१०५
राज्ञाभमर्णिको दाप्यः	१४९
राज्ञाऽन्यायेन ध्यो दण्डो	२९३
राज्ञामेकादशे सैके	५
राज्ञा सचिह्नं निर्वास्याः	१५६
राज्ञा सभासदः कार्याः	११४
राज्ञा सर्वं प्रदाप्यः स्वात्	१६८
राज्ञोऽनिष्टप्रवक्तारं	१९१
रिक्षप्रग्राह ऋणं दाप्यो	१५२
रुच्या वान्यतरः कुर्यात्	१७९
रुद्रस्यानुचरो भूत्वा	१५१
रूपं देहि यशो देहि	९२
रूपाण्यपि तथैवेह	१५४
रोगी हीनानिरिक्षाहः	६९
रोम्णां कोऽप्यस्तु पञ्चाशत्	१४८
रौरवं कुक्कलं पूतिम्	१७४
रुलटं स्त्रियते चास्य	१२८
रुलटे कर्णयोरक्ष्णोः	९१
लघुनं गृह्णनं वैव	५३
लाक्षालवणमांसानि	१२८
लाभालाभौ यथाद्रव्यं	२७३
लिखितं ह्यमुकेनेति	१७५
लिङ्गं छित्त्वा वधस्तस्य	१८०
लिङ्गस्य छेदने मृत्यौ	१६४
लिङ्गेन्द्रियप्राप्तरूप	१६३
लेख्यं तु साक्षिमत्कार्यं	१७४
लेख्यस्य पृष्ठेऽभिलिखेत्	१७८
लोकानन्त्यं दिवः प्राप्तिः	२१
लोमभ्यः स्नाहेत्यथवा	४७२
लोमभ्यः स्नाहेत्येवं हि	१९१
वह्णौ वृषणौ वृहौ	१४७
वणिग्गामे न याप्रोति	८९
वनाद्ब्रह्मा कल्पेति	१३५

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
वपावसावहनं ...	३४६	विहितापि च हृदय ...	३६०
वयः कर्म च वितं च ...	११२	विहीनीते दमस्तत्र ...	३७५
वयोवृद्ध्यर्थवारवेष्ट ...	३८	विहीणतां वासिहितो ...	३७७
वर्णकमाच्छतं द्वित्रि ...	१४६	विहीतमपि विज्ञेयं ...	३७९
वर्णानामानुलोम्येन ...	२५०	विकेतुर्दशेनाच्छुद्धिः ...	३४६
वर्णानामानुलोम्येन ...	२५९	विकृतातदोषः कुर्वति ...	४६५
वर्णाधमेतराणां नो ...	१	वित्तवाग्निनिषेष्टी च ...	३५४
वर्णिनां हि वधो यत्र ...	१७३	वितात्मानं जेषमानं ...	३६१
वर्णाधारोद्देशयोगात् ...	३६०	विदस्य निम्बपत्राणि ...	३०१
वर्षेत्प्रवृत्तो गच्छेत् ...	४२	विद्याकर्मवयोवन्तु ...	३६
वसा त्रयो द्वौ तु मेदो ...	३४८	विद्यातपोभ्यां हीनेन ...	६३
वसानस्त्रीन्यपणान्दण्डः ...	२६७	विद्यार्थी प्रमुयाद्विद्यां ...	४५१
वसुधैव कुटुम्बकम् ...	८८	विद्वानशेषमादधात् ...	१४५
वसेत्स नरके घोरे ...	५४	विनापि क्षीर्षकात्कुर्वीत ...	१७५
वसं चतुर्गुणं प्रोक्तं ...	१५७	विनापि साक्षिभिर्लोक्यं ...	१७५
वक्त्रधान्यहिरण्यानां ...	१४८	विनायकः कर्मविज्ञ ...	८८
वाकोवाक्यं पुराणं च ...	१२	विनीतः सत्त्वसंपन्नः ...	९०
वाक्चक्षुः पूजयति नो ...	१२८	विना धारणकाङ्क्षापि ...	१६१
वाक्पाणिपादचपस्यं ...	३५	विनायकस्य जननी ...	९२
वाक्शस्तमम्बुनिर्गिणं ...	५९	विनीतस्त्वय्य वार्तायां ...	१७
वाचं वा को विजानाति ...	३५७	विपाकाग्निप्रकाराणां ...	३६३
वाच्यतामित्यनुज्ञातः ...	७६	विपाकः कर्मणां प्रेत्य ...	३५४
वाजेवाज इति प्रीतः ...	७६	विपाके गोवृषाणां तु ...	४४६
वानप्रस्थगृहेष्वेव ...	३३३	विप्रदण्डोद्यमे कृच्छ्रः ...	४६३
वानप्रस्थयतिग्रहा ...	२२४	विप्रदुष्टां क्षियं चैव ...	२८१
वानप्रस्थो ब्रह्मचारी ...	३२९	विप्रपीडाकरं छेदम् ...	३६२
वायवीयैर्विगण्यन्ते ...	३४८	विप्रत्वेन च शत्रुस्य ...	२९१
वायुभक्षः प्रागुदीची ...	३३४	विप्रा हि क्षत्रियात्मानो ...	४६
वायुभक्षो दिवा तिष्ठन् ...	४७७	विश्रान्मूर्खोवसिष्ठो हि ...	२८
वायोश्च स्पर्शनं चेष्टां ...	३४२	विप्रभो भक्षिकाः स्वर्गे ...	६१
वालकासा जटी वापि ...	३९९	विश्रान्मो दीयते श्रद्धं ...	१०१
वासनस्थमनास्थाय ...	१६२	विदुतः सिद्धमात्मानं ...	३५८
वासो गृहान्तिके देवं ...	४६८	विमलेषु हुतो जातः ...	२०७
विकर्णकरनासीही ...	२८२	विमजेरन्मुताः पित्रोः ...	३०६
विक्रयावक्यापाण ...	२६७	विज्यायं चेतयता कुर्वीत ...	२०७

श्लोकः	पृष्ठम्	श्लोकः	पृष्ठम्
विभाषनिहवे क्षाति ...	२३१	वैवायविसत्तवाङ्मय ...	४८
विभाषमावना क्रिया ...	२३१	वैतानीपासनाः कार्याः ...	३०४
विभाष्येव चेतिहैः ...	१४४	वैरूप्यं मरणं वापि ...	३४३
विममा विफलरम्भः ...	८९	वैश्यदृष्ट्यापि जीवन्तो ...	३२७
विराजः सोऽभरूपेण ...	३५१	वैश्यश्च धान्यजनवान् ...	४९१
विहङ्गं वर्जयेत्कर्तुं ...	४३	वैश्यहास्यं चरेदेतत् ...	४३१
विवादादिगुणं दण्डं ...	१७१	वैश्यासु करणः शय्या ...	२९
विवादयैस्त्रय एव ...	१२७	वैशा प्रतोदमादधात् ...	१७
विवादं वर्जयित्वा तु ...	४७	वैशाश्रयोस्तु राजन्य ...	२९१
विधीतमर्हत्तु पवि ...	२७८	व्यतीपातो गणच्छाया ...	६७
विशेषपतनीयानि ...	४६८	व्यत्यये कर्मणां साम्यं ...	३०
विश्वेदेवाश्च प्रीचन्तां ...	७६	व्यभिचारादतौ शुद्धिः ...	१९
विषमैन्द्रियसंश्लेषः ...	३५८	व्यवहारानृपः पश्येत् ...	११३
विषमिदां पक्षिगुह ...	२८२	व्यवहारान्स्वयं पश्येत् ...	११०
विहितस्यानुष्ठानात् ...	३७२	व्यवहारास्ततो हृष्टा ...	१०२
वीणावादनतत्त्वज्ञः ...	३५०	व्यसनं जायते घोरे ...	१९४
वृक्षमुल्मलतावीर्य ...	४३७	व्याप्तिर्द्वं राजयोग्यं च ...	९७४
वृक्षाकृतसंज्ञाव ...	५२	व्रजत्रपि तथात्मानं ...	८९
वृषादानं तथैवेह ...	१५०	वाक्स्थानीहमानस्य ...	२०२
वृक्षालातुरवृषार्थ ...	४७	वाफितो वा यथाकामं ...	९६
वृक्षभारिगृपकात् ...	३६	वाक्कोऽवमोक्षयन्त्वानी ...	२९०
वृक्षभृशपक्ष्मां च ...	२६७	वाक्त्रया च यश्चकृन्मोक्षे ...	३३५
वृष्ट्यापुःपुष्टिकामो वा ...	९४	वातमानं तु दक्षभिः ...	१११
वैशि सर्वपातां कस्यात् ...	३५३	वाते दक्षपत्न्य वृद्धिः ...	२४७
वेद एष द्विजातीनां ...	११	वातं क्रीदुषणे दद्यात् ...	२८६
वेदस्यापी यवीस्वर्ग ...	४४७	वात्सस्तदधिकः पाद ...	२५९
वेदमध्यापयेदेवं ...	६	वांनोदेवीस्तथा काण्डात् ...	९५
वेदं व्रतानि वा चारं ...	१३	वांनोदेव्या पयः क्षिप्त्वा ...	७१
वेदाधर्वपुराणानि ...	३२	वापन्तं वापवैज्ञाजा ...	२५८
वेदानुवचनं यज्ञो ...	३६५	वाच्यः स्पर्शश्च रूपं च ...	३६३
वेदान्यासरतं क्षान्तं ...	४७७	वाच्यदिविषयोद्योगं ...	३५७
वेदाधीनियन्नेष्टसाया ...	६८	वाच्यगतवालम्बी ...	४६६
वेदाधार्मविषयश्चेव ...	३१	वागीरविन्तां निर्वात्य ...	३१
वेदाः स्थानानि विधानां ...	४	वागीरपरिसेव्यानं ...	३५८
वेदः शास्त्रैः सविज्ञैः ...	३६१	वागीरसंज्ञये यज्य ...	३५९

श्लोकाः	पृष्ठम्
शरीरेण च नास्मायं ...	१६०
शराय मस्त्येष्वपि हि ...	५३
शरविकविकर्मरं ...	४९
शरावपाते गर्ह्यस्य ...	२८१
शरासवमधूच्छिष्टं ...	३२७
शरैरेव तु हता ये वै ...	८६
शाकरकुमूलफल ...	५५
शाकाद्रौषधिपिण्याक ...	३२७
शातातपो वसिष्ठश्च ...	३
शास्त्राणि चिन्तयेद्विद्या ...	१०३
शिरःकपाली पञ्चवान् ...	३८४
शिराः क्षतानि ससैव ...	२४७
शिल्पैर्वा विविधैर्जवित् ...	३७
शीर्षकस्त्रेऽभियोक्तिरि ...	१७९
शुक्तं पर्युषितोच्छिष्टं ...	५०
शुकः शनैश्चरो राहुः ...	९४
शुक्रियारण्यकजपो ...	४७५
शुचि गोतृसिक्तोयं ...	६०
शुद्धवेदमयोर्ध्वं मां ...	१८३
शुद्धेत वा मितानीला ...	३९३
शुद्धैरंशो च शुद्धश्च ...	७
शुक्लाम्बरधरो नीच ...	४१
शुक्लः प्रव्रजितानां च ...	२६७
शुद्धप्रेष्यं हीनसंख्यं ...	३८१
शुद्धस्तथान्य एव स्यात् ...	२८८
शुद्धस्य द्विजशृङ्गा ...	३७
शुद्धाजातस्तु वण्डाकः ...	३९
शुद्धादायोगं वैश्यात् ...	२९
शुद्धे तु दासगोपाल ...	४९
शुद्धोऽधिकारहीनोऽपि ...	४१६
शुष्पितेन विना दुःखं ...	२६२
शुष्पस्य शुष्पं तोयं च ...	३२५
शौनिकैः स्थानपदैर्वा ...	२४३
शुभं चास्मगतं दन्त ...	६१
श्रान्तसंवाहनं रोमि ...	६५

श्लोकाः	पृष्ठम्
श्रद्धा च नो माव्यमसत् ...	७६
श्रद्धीषवांसः क्षातक्य ...	३६५
श्रद्धाहस्तस्यवादी च ...	३६७
श्रद्धाप्रति श्रद्धैव ...	६७
श्रीकामः क्षान्तिकामो वा ...	९४
श्रुताध्ययनसंपन्ना ...	११४
श्रुतार्थस्रोतारं केरुयं ...	१२०
श्रुतिः स्मृतिः सदाचारः ...	३
श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यक् ...	४७
श्रुत्वैतद्याज्ञवल्क्योऽपि ...	४९१
श्रुत्वैतानृषयो धर्मान् ...	४९१
श्रेणिनैगमपास्त्रणि ...	३५३
श्रेयसा सुखदुःखाभ्यां ...	३९१
श्रौतं स्मार्तं फलमेहैः ...	३३२
श्रौतस्मार्तक्रियाहेतोः ...	९९
श्लेष्माशु बान्धवैर्मुक्तं ...	३०१
श्लोकत्रयमपि ह्यस्मात् ...	४९१
श्लोकाः सूत्राणि भाष्याणि ...	३६४
श्लोकदृग्दर्भोद्धृक् ...	४५
शिवी वक्षंश्च रसं तु ...	३७०
श्वद पश्चादस्य जानीत ...	३४८
श्वद श्लेष्मा पक्ष पित्तं च ...	३४८
श्वद्वानि तथास्त्रां च ...	३४४
श्वप्मासाच्छ्रद्धाह्येतत् ...	४३१
श्वप्मश्लोकीनां द्वे पाण्ड्यौः ...	३४५
श्वप्तेऽन्नप्राशनं मासि ...	५
श्वप्ते बलस्य वर्षस्य ...	३४३
श्वप्तेऽष्टमे वा सीमन्तः ...	५
श्वोक्तार्तुनिशाः क्षीणां ...	२१
श्वोक्ताहुक्तं द्वयं ...	१८८
श्वोक्ताशः पणान्दायौ ...	२६४
श्वोक्तासक्तसक्तम्भूत ...	४३
स आत्मा चैव यद्वत् ...	३५३
सकटाजं च नाश्रीयात् ...	३७४
सर्वाभावानुलोभासु ...	३८५

श्लोकाः	शृङ्खला	श्लोकाः	शृङ्खला
स कामः पादयेत्तन्मः ...	१७	सदानमानसत्कारान् ...	१७५
सङ्गसादात्मनस्तद्वत् ...	३३९	संदिग्धलेख्यशुद्धिः ...	१७७
सकांक्षयाप्राप्ता दातव्या ...	६४	संदिग्धार्थं स्वतन्त्रो बः ...	१२८
स कूटसाक्षिणीं पापैः ...	१६८	संदिष्टस्याप्रदाता च ...	२६६
सकृत्प्रदीयते कन्या ...	२८	सधो वा काममैश्वर्यैः ...	२८३
सकृत्प्रसिद्धन्युदकं ...	२९७	संधिं च विग्रहं यानम् ...	१०७
सखिमार्याकुमारीषु ...	३७९	संधिन्यनिर्दशावत्सा ...	५३
स शुर्व्यः क्रियाः कृत्वा ...	१०	संध्यागर्जितनिर्घात ...	४५
समोत्रासु युतस्त्रीषु ...	३७९	संध्यामुपास्य शृणुयात् ...	१०३
सगौरवसर्पकैः क्षीमं ...	५७	संध्यां प्राक्प्रातरेवं हि ...	८
संग्रामे वा हतो लक्ष्य ...	३९२	स नाणकपरीक्षी तु ...	२६८
संघातं लोहितोदं च ...	३७४	संनिरुध्येन्द्रियग्रामं ...	३३८
सचिह्नं ब्राह्मणं कृत्वा ...	२७८	संनिरुध्येन्द्रियग्रामं ...	३६६
सचैलं ज्ञातमाहूय ...	१८०	स नेतुं न्यायतोऽशक्यो ...	१०८
सजातावुत्तमो दण्डः ...	२८४	सन्ततिस्तु पशुस्त्रीणां ...	१४८
सजातीयेष्वयं प्रोक्तः ...	२९६	सपणध्वेद्विवादः स्यात् ...	१२९
स ज्ञेयस्तं विदित्वेह ...	३४९	सपिण्डो वा सगोत्रो वा ...	१९
संततिः स्त्रीपशुष्वेव ...	१५७	सप्तत्रिंशदनध्यायाः ...	४६
स तद्व्याद्विभवाच्च ...	२७३	गममाद्दशमाद्वापि ...	२९६
स तसादाय ज्ञसैव ...	१८८	सप्तमे चाष्टमे चैव ...	३४३
स तान्सर्वानवाप्नोति ...	१६७	सप्तर्षिनागवीथ्यन्तः ...	३६४
स तु सोमघृतैर्देवान् ...	११	सप्तषष्टिस्तथा लक्षाः ...	३४८
सत्कृच्छ्रं भिक्षवे भिक्षां ...	३४	सप्ताश्वत्थस्य पत्राणि ...	१८७
सत्क्रियान्वासनं स्वादु ...	३४	सप्ताहेन तु कृच्छ्रोऽयं ...	४७९
सत्यंकारकृतं द्रव्यं ...	१६०	सप्तैव तु पुरीषस्य ...	३४८
सत्यमस्तेयमक्रोधो ...	३३९	सप्तोत्तरं मर्मघातं ...	३४८
सत्यसंधेने शुचिना ...	१०८	स प्रदाप्यः कृष्टफलं ...	२३७
सत्यामन्यां सबर्णायां ...	२७	सप्तद्व्यचारिकात्मीय ...	१७४
सत्यासत्यान्यथास्तोत्रैः ...	२५७	संभूय कुर्वतामर्घं ...	२७०
सत्येन भाविरक्ष त्वं ...	१९०	संभूय वणिजां पण्य ...	२७०
सत्वं रजस्तमसैव ...	३६३	संभोज्यातिथिभृत्यांश्च ...	३३
सन्निवृत्तिस्तद्व्यचारि ...	३२०	सभ्याः पृथक्पृथग्दण्ड्याः ...	११५
स दग्धव्यं उपेतयेत् ...	२९४	सभ्याः सजयिनो दण्ड्याः ...	२९६
स दास्यमानसत्कारैः ...	२५३	सभ्यैः सह नियोज्यो ...	११४
स दास्योऽश्वेषु दण्डं ...	१७९	समकालमिष्टं मुक्तं ...	१९०

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
अक्षिणः प्रकुर्वीत ...	१८	अक्षिणं हृदिरेतेषां ...	१३७
अक्षिणां विधीतेऽपि ...	१२८	अक्षिणं अस्त्रं सदापि ...	५८
अक्षिणी तु पुत्रयो ...	१५२	अक्षतसारोग्यमुत्पानि ...	६४
अक्षय्येन वणिजां ...	१७३	अक्षयैः सवर्णास्तु ...	१७
अक्षय्येनैव ऋणी नाम ...	१७४	अक्षयैस्तु विधौ धर्म्ये ...	१७
अक्षय्ये वेदं पुनिर्धं ...	४५	अक्षय्येऽतुर्वचोवेण ...	१०३
अक्षय्यतदर्पाहः ...	११८	अक्षय्याहृतिकां यावन्ती ...	७४
अक्षय्यतदर्पाहः ...	१७४	अक्षय्य पायवेत्तमात् ...	११४
अक्षय्यानि दुराचारी ...	५४	अक्षय्यैर्गुरुपदं ...	५७
अक्षय्यवर्तं च ...	२६९	अक्षय्यकपालितो दद्यात् ...	२५६
अक्षय्यकार्यप्रहितो ...	२५२	अक्षय्येन संघट्टिन्सु संघट्टी ...	२२५
अक्षय्यकार्य आयाता ...	२५२	अक्षय्ये संदिग्धमतिः कर्म ...	३५७
अक्षय्येन परस्त्रीषु ...	२६९	अक्षय्यकरपत्रेऽत्र ...	३५९
अक्षय्यकतु दण्डनं राक्षः ...	१०९	अक्षय्यशीर्षांजापौ तु ...	४७३
अक्षय्यप्रयुक्ताः सिध्येयुः ...	१०६	अक्षय्यक्षं शतधारं ...	९७
अक्षय्यसंकल्पजः कामो ...	३	अक्षय्यस्मा मया यो वः ...	३५२
अक्षय्यतोपेक्षरा दक्षा ...	२४	अक्षय्यधर्मैर्विजिहास्यः ...	३६५
अक्षय्यतेन्द्रियता विद्या ...	३३९	अक्षय्यिणः श्रावयेद्वादि ...	१६६
अक्षय्ये केचिदिच्छन्ति ...	१०७	अक्षय्यिणश्च स्वहस्तेन ...	१७५
अक्षय्ये बाधुना सोमं ...	३५२	अक्षय्यमच्च भवेद्यद्वा ...	१७८
अक्षय्यसो मनुष्येषु ...	३५५	अक्षय्यमत्युष्यपापेभ्यो ...	१८७
अक्षय्यसौ यथाकाशं ...	३४९	अक्षय्यपूजयतः सत्सु ...	१२९
अक्षय्यः प्रतिगृहीयात् ...	६७	अक्षय्यारणस्यापलापी ...	२६७
अक्षय्याधिकं यस्मात् ...	१०४	अक्षय्यसंमानयेद्वाजा ...	१०५
अक्षय्यमयं ब्रह्म ...	६६	अक्षय्यमानो नृपं मच्छेत् ...	१४८
अक्षय्यपापहरा ह्येते ...	४७५	अक्षय्यं ज्ञेयं यं धर्मः स्यात् ...	४
अक्षय्यभूतहितः शान्तः ...	३३६	अक्षय्यन्तकुलिकादीनाम् ...	२६६
अक्षय्यमनुपादाय ...	७५	अक्षय्यन्ता वा समग्रामा ...	२३३
अक्षय्यः साक्षी संप्रहणे ...	१६६	अक्षय्यानि तृप्तिं कुर्याच्च ...	१९
अक्षय्यस्य प्रभवो विप्राः ...	६२	अक्षय्यान्यद्रव्यप्रसभ्य ...	२६५
अक्षय्यहरणं कृत्वा ...	२५९	अक्षय्यान्यार्थसमुत्पाने ...	२०६
अक्षय्यन्कामानवाप्नोति ...	५५	अक्षय्यसैककफान्दिसान् ...	५२
अक्षय्यमां निजे देहे ...	३५६	अक्षय्यवान्स्वदभ्यासात् ...	३५०
अक्षय्यवर्णविवादेषु ...	१३४	अक्षय्यत्रीपतिता ब्राह्मणा ...	१९
अक्षय्यैः सर्वगन्धैः ...	९७	अक्षय्यत्रीमङ्गुली ह्येते ...	४३९

श्लोकाः	पृष्ठम्
साक्षीतिपणसाहस्रो ...	१११
साहसस्तेयपारुष्य ...	१२७
साहसी दृष्टदोषश्च ...	१६६
सिद्धे योगे श्वजन्देहं ...	३६७
सितासिताः कर्तृरूपाः ...	३६०
सीमोविवादे क्षेत्रस्य ...	२३२
सुकृतं यस्त्वयाकिंचित् ...	१६७
सुतविन्यस्तपनीकः ...	३२९
सुताक्षेपां प्रभर्तव्याः ...	२२७
मुराकामधूनकृतं ...	१५०
मुरापी व्याधिता धूर्ता ...	२०
मुरापोऽन्यतमं पीत्वा ...	३९६
मुराप्य आत्मत्यागिन्यो ...	२९७
मुराम्बुधृतगोमूत्र ...	३९६
मुस्थ इन्द्री सकृत्पुत्रं ...	२१
सूर्यः सोमो महीपुत्रः ...	९४
सूर्यस्य चायुपस्थानं ...	७
सृजत्येकोत्तरगुणान् ...	३४१
सृजत्यात्मानमात्मा च ...	३५७
सेकादुल्लेखनाद्विपात् ...	५८
सेतुभेदकरीं चाप्सु ...	२८१
सेतुवल्मीकनिम्नास्थि ...	२३२
सेचान्पं नृपो भैक्षं ...	३२९
सेह कीर्तिमवाप्नोति ...	२०
सेह कीर्तिमन्नाप्नोति ...	२६
सोऽचिराद्विगतश्रीको ...	१०५
सोदयं तस्य दाप्योऽसौ ...	२७१
सोदरस्य तु सोदरः ...	२२५
सोऽपि यजेन संरक्ष्यो ...	२५१
सोमः शौचं ददावासां ...	१९
सोषैरुदकगोमूत्रैः ...	५७
सौवर्णराजताञ्जानाम् ...	५५
स्तनान्तरं भ्रुवोर्ध्वं ...	३७८
स्त्रीरुग्णद्विपण्योः ...	१८३

श्लोकाः	पृष्ठम्
स्त्री निषेधे शतं दण्डात् ...	२८३
स्त्रीपुंसयोस्तु संयोगे ...	३४१
स्त्रीप्रसूश्चाधिवेतव्या ...	२०
स्त्रीबालवृद्धकितव ...	१६५
स्त्रीभिर्भर्तृवचः कार्यं ...	२१
स्त्रीशूद्रविद्वक्षत्रवधो ...	३८१
स्थालो कालम्भविगम ...	३५८
स्थानासनविहारैर्वा ...	३३३
स्थालैः सह चतुःषष्टिः ...	३४५
स्थैर्यं चतुर्थे लङ्गानां ...	३४३
नृपनं तस्य कर्तव्यं ...	९०
ज्ञातस्य सार्धपं तैलं ...	९१
ज्ञातानपवदेयुस्तान् ...	३००
ज्ञात्वा देवान्पितृन्धैव ...	३२
ज्ञात्वा पीत्वा क्षुतं सुते ...	६२
ज्ञानमच्यदैवतैर्मन्त्रैः ...	७
ज्ञानं मौनोपवासेज्या ...	४७८
ज्ञायाभदीदेवस्नात ...	४८
स्त्रीतादपि न संचारि ...	१५
स्फ्यशूर्पाजिनधान्यानां ...	५६
स्मृत्याचारव्यपेतेन ...	११६
स्मृत्योर्विरोधे न्यायस्तु ...	१३१
स्यादोषधिघृथाच्छेदे ...	४३७
स्याद्राजा भृत्यवर्गेषु ...	१०४
स्वच्छन्दं विधवागामी ...	२६७
स्वकर्म ह्यापयस्तेन ...	४०२
स्वं कुटुम्बाविरोधेन ...	२४४
स्वदारनिरतश्चैव ...	२२
स्वदेशपण्ये तु शतं ...	२७०
स्वधर्माच्चलितात्राजा ...	११०
स्वप्नेऽवगाहतेऽस्यर्थं ...	८९
स्वप्याद्रभौ शुची रात्रौ ...	३३३
स्वभावाद्विकृतिं गच्छेत् ...	१२८
स्वच्छलादसौ सूर्यः ...	३५२
स्वच्छलादसौ सूर्यः ...	१५९

श्लोकाः	पृष्ठम्	श्लोकाः	पृष्ठम्
गोमांस्वाक्षिक्या	... ९७	हानिश्चेत्केतुदोषेण	... २७२
स्वप्रब भावानां...	... ३६२	हासं परगृहे यानं	... २४
स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च	... ८७	हितं तस्याचरेभिर्यं	... ८
स्वर्वातस्य ह्यपुत्रस्य	... २५६	हिताहिता नाम नाश्वः	... ३४९
स्वर्गमेतान्यविकोटं	... २४१	हिताहितेषु भावेषु	... ३५८
स्वर्गैर्वा पटे लेख्या	... ९४	हिरण्यभूमिलाभेभ्यो	... १०८
स्वर्गमिदं दद्याद्दामस्तु	... २७८	हिरण्यं व्यापृतानीतं	... १०२
स्वर्गवाच्यं ततः कुर्यात्	... ७६	हिसकश्चाविधानेन	... ३५४
स्वर्गीयकृत्विर्जामातृ	... ६८	हिस्यश्चविधानं च	... ३८१
स्वहन्तकालसंपन्नं	... १००	हीनकल्पं न कुर्वीत	... ३९
स्वाध्यायवान्दानशीलः...	... ३३२	हीनजातिं परिक्षीणम्	... १४९
स्वाध्यायं सततं कुर्यात्	... ३३	हीनजातौ प्रजायेत	... ३६९
स्वाध्यायामिमुत्त्यागो...	... ३८१	हीनाद्रहो हीनमूल्ये	... २४१
स्वामिने यो निवेद्यैव	... २३७	हीना न स्याद्विना भर्त्रा	... २५
स्वामिप्राणप्रदो भक्तः	... २४९	हीनेष्वर्धदमो मोहं	... २६१
स्वाम्यमात्या जनो दुर्ग	... १०८	हुतशेषं प्रदद्यात्	... ७३
स्वर्णिनी या पतिं हित्वा	... १८	हुत्वाग्नीन्मूर्यदैवत्यान्	... ३१
स्वतानां नृपगोविप्रैः	... ३१२	हेमशृङ्गी शफै रप्यैः	... ६४
स्वत्वा श्र्यहं पिबेत्क्षीरं	... ४३४	हेमहारी तु कुनस्त्री	... ३६९
स्वविष्यामेन वै मासं	... ८५	हेममात्रमुपादाय	... ३५६
हंसदयेनकपिकव्यात्	... ४३५	होतव्या मधुसर्पिर्भ्यो	... ९५
हस्तेनौषधिभावे वा	... ४४	हतं प्रनष्टं यो द्रव्यं	... २४३
हस्तौ पायुरुपस्थं च	... ३४६	हताधिकारां मलिनां	... १९
हानिर्विकेनुरेवासौ	... २७२	हन्कण्ठनालुगाभिस्तु	... ७

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविच्यते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

- अभटालंकारः**—श्रीवाग्भटप्रणीतः, सिंहदेवगणिविर-
चितया टीकया सहितः. ... ॥ ४-
- द्विसंधानमहाकाव्यम्**—श्रीधनंजयविरचितं, बदरीना-
थविरचितया टीकया सहितम्. ... ॥ ४-॥
- अलंकारशेखरः**—श्रीमाणिक्यचन्द्रकारितः, श्रीकेशवमि-
श्रकृतः. ... ॥ ४-
- पतञ्जलिचरितम्**—श्रीरामभट्टदीक्षितप्रणीतम्. ... ॥ ४-
- मन्दारमरन्दचम्पूः**—श्रीकृष्णकविचिरचिता. ... ॥ ४-
- बाणीभूषणम्**—श्रीदामोदरमिश्रविरचितम्, अयं
ग्रन्थो वृत्तरत्नाकरवदेव वृत्तबोधकः परं च वृत्तरत्नाक-
रापेक्षयाप्यस्मिन् कतिचिदधिकवृत्तानां लक्षणानि निवे-
शितानि, तथा प्रतिवृत्तस्य लक्षणमुद्गाहरणं चातीव
रुचिरतया निवेशितं दृश्यते । तेन ग्रन्थवाचनसमये
वृत्तज्ञानं मनोरञ्जनं चेत्येते युगपदेव संभवतः । ... ॥ ४-
- धनंजयविजयः**—श्रीकाञ्चनाचार्यविरचितः. ... ॥ ४-
- अद्भुतदर्पणनाटकम्**—श्रीमहादेवकविविगचिनम्. ... ॥ ४-
- नेमिनिर्वाणकाव्यम्**—महाकविश्रीवाग्भट्टविरचितम्. ... ॥ ४-
- राघवचरितध्रीयकाव्यम्**—श्रीहरदत्तसुरिकृतम्, स्वकृत-
या टीकया सहितम्. ... ॥ ४-
- शृङ्गारभूषणभाणम्**—वामनभट्टबाणविरचितम्. ... ॥ ४-
- अमृतोदयनाटकम्**—श्रीमद्रोकुलनाथकृतम्. ... ॥ ४-
- युधिष्ठिरविजयकाव्यम्**—महाकविश्रीवामुदेवविरचितम्,
राजानकरत्नकण्ठकृतया टीकया सहितम्. ... ॥ ४-
- हरचरितचिन्तामणिकाव्यम्**—राजानकजयरथकृतम्. ॥ ४-
- राघवपाण्डवीयकाव्यम्**—कविशंकरविरचितं, शशधर-
कृतया (प्रकाश) टीकया सहितम्. ... ॥ ४-
- साहित्यकौमुदी**—(अलंकारः) श्रीविद्याभूषणवि-
रचिता कृष्णानन्दिनीटिकासहिता. ... ॥ ४-
- प्राचीनलेखमाला**—(द्वितीयो भागः). ... ॥ ४-
- भारतमञ्जरीकाव्यम्**—महाकविश्रीक्षेमेन्द्रविरचितम्. ५ ॥ ४-
- अलंकारकौस्तुभः**—(अलंकारः) श्रीविश्वेश्वरपण्डित-
विरचितः खोपपञ्चव्याख्यासहितः. ... ॥ ४-
- श्रीरसोभाम्यकाव्यम्**—श्रीदेवविमलगणिविरचितं, खोपपञ्च
व्याख्यासहितम्. ... ॥ ४-
- राघवार्जुनीयकाव्यम्**—काश्मीरिकभीमभट्टकृतम्. ॥ ४-

६९. बृहत्कथामञ्जरी—श्रीक्षेमेन्द्रविरचिता. ... ३॥ १
७०. यशस्तिलकचम्पूः—(महाकाव्यं) श्रीसोमदेवसूरिविरचितं
श्रीश्रुतसागरसूरिकृतया व्याख्यया समेतं पूर्वखण्डम्. ३॥ १.
७१. यशस्तिलकचम्पूः—(महाकाव्यं) श्रीसोमदेवसूरिविरचितं
श्रीश्रुतसागरसूरिकृतया व्याख्यया समेतं उत्तरखण्डम्. २॥ १.
७२. काव्यानुशासनम्—आचार्यहेमचन्द्रविरचितं; स्वोपज्ञा-
नकारचूडामणिसंज्ञकवृत्तिसमेतम्. ... २। ८२
७३. कथाकौमुदम्—पण्डितश्रीवरविरचितम्. ... ॥ ८०
७४. सुरसौन्दर्यम्—श्रीसोमेश्वरदेवविरचितम्. ... ॥ ८१
७५. लीलाभिषेकचरित्रम्—श्रीमद्विष्णुनाथकविविरचितम्. ... १ ८१
७६. अक्षयविजयम्—श्रीमदम्बुदेवविरचितम्. ... १ ८१
७७. मङ्गलचरित्रम्—श्रीनीलकण्ठदेवविरचितम्. ... १ ८२
७८. देवराजकर्मसंग्रहः—राजानन्दकविप्रणीतम्. ... १ ८२
७९. सुहृत्सखसंग्रहः—श्रीमद्विष्णुनाथकविप्रणीतम्. ... १ ८२
८०. कर्णभूषणम्—श्रीगङ्गानन्दकविराजप्रणीतम्. ... १ ८२
८१. प्राचीनलेखमाला—(तृतीयो भागः). ... १ ८२
८२. विदग्धमाधवम्—(नाटकं) श्रीरूपगोस्वामिप्रणीतम्
(सटीकम्). ... १ ८२
८३. सुभाषितरत्नसंदोहः—श्रीमदमितगतिविरचितः. ... १ ८२
८४. रत्नामयमञ्जरी—क्षेमेन्द्रविरचिता. ... ३। ८२
८५. लक्ष्मणमाला—श्रीरूपदेवविरचिता, श्रीजीवदेवविरचितभा-
ष्यसमेता. ... ३ ८२
८६. तिलकमञ्जरी—धनपानकृता जैनाख्यायिका. ... २॥ ८२
८७. हरिहरसुभाषितम्—श्रीहरिहरप्रणीतम्, अय्युत्तमः सुभा-
षितान्मोक्षि. ... १ ८२
८८. सौन्दर्यचन्द्रोदयनाटकम्—कविकर्णपूरविरचितम् ... १ ८२
- प्रथमगुच्छकः. ... १ ८२
- द्वितीयगुच्छकः. ... १ ८२
- तृतीयगुच्छकः. ... १ ८२
- चतुर्थगुच्छकः. ... १ ८२
- पञ्चमगुच्छकः. ... १ ८२
- षष्ठगुच्छकः. ... १ ८२
- सप्तमगुच्छकः. ... १ ८२
- अष्टमगुच्छकः. ... १ ८२
- नवमगुच्छकः. ... १ ८२
- दशमगुच्छकः. ... १ ८२

शुद्धकः..	१	८॥
सुशुद्धकः..	१	८॥
विशुद्धकः..	१	८॥

अध्यात्मकल्पद्रुमः ।

सन्त्यास्य निर्माता तृपागच्छनायकः श्रीमुनिसुन्दरसूरिरा-
 । इदं ग्रन्थरत्नं आर्हतदर्शनप्रमुखतत्त्वप्रतिपादकत्वात् प्रसाद-
 शताधिकश्रीसोमप्रभसूरीणां सूक्तिमुक्तावल्याः शोभाम-
 स्ति । इदं पुस्तकं महता प्रयासेन संपाद्य विद्वद्द्वारा सम्यक्सं-
 द्यासाभिर्मुद्रितमस्ति । मूल्यं ॥१॥ आणकाः मार्गव्ययः ८२

पुरुषार्थचिन्तामणिः ।

शास्त्रीयविद्वन्मान्यग्रन्थश्रेण्यर्होऽप्ययं ग्रन्थो दौर्लभ्यासै-
 बहूनां विदुषां दृष्टिसरणिंमारुरोह । अस्मिन्नावत् हेमाद्रि-
 प्रभृतिधर्मशास्त्रग्रन्थग्रन्थवाक्यानां परस्परविरोधपरिहारपूर्वकं
 निर्णया एकत्राक्यतयैव कृताः सन्ति । अत्र प्राचीनद्वन्द्वलि-
 तपुस्तकानि महता प्रयासेन संपाद्य विद्वद्द्वारा शोधयित्वासाभि-
 देतोऽस्ति । मू. २ रु. मार्ग ० ॥

साहित्यसारम् ।

श्रीमदच्युतरायप्रणीतं, मन्सामेवाक्यव्याख्योपेतम् ।
 मयं साहित्यग्रन्थः प्राचीनलंकारसाहित्यग्रन्थपरिसमारोहणाद् एवास्ति अयं
 ग्रन्थप्रणेता आसेतुहिमालयं अखिलविद्वन्मान्य-काव्यप्रकाश-रसगङ्गाधर-सर-
 कण्ठाभरण-ध्वन्यालोक-कुवलयानन्द-साहित्यवर्णनादिप्राचीनग्रन्थानुसंधाने-
 तत्रतत्रोदाहरणेषु तत्तदीयोदाहरणपद्यानि संकलय्य तद्वरीकृतसरण्यवायम-
 अखिललंकारजातसर्वस्वभूतो निरमायि । अत्र च पृथक् पृथक् रत्नापरपद्याणि
 रत्नानि सन्ति । अस्यावश्यकतामपूर्वरसवत्तां च रसिकाः समाकर्णनसमकाल-
 निपादयेयुरेव । मूल्यं २॥ रु. मार्ग ० ॥

मुकारांभ जावजी,

निर्णयसागराख्यमुद्रणालयाध्यक्षः, मुंबई.

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईदो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरेऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽसिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलिता ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुर्मोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविधये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठैस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरंऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्यार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविद्याऽसितारागद्वेषमिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थे विपरीतं ज्ञानमविद्या । अहमस्मि यदिदिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विद्याऽस्मिता । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ।

मिताक्षरासंवलितः ।

उपोद्घातप्रकरणम् १

श्रीगणेशाय नमः ।

धर्माधर्मौ तद्विपाकाख्योऽपि क्लेशः पञ्च प्राणिनामायतन्ते ।
यस्मिन्नेतैर्नो परामृष्ट ईशो यस्तं वन्दे विष्णुमोकारवाच्यम् ॥ १ ॥

याज्ञवल्क्यमुनिभाषितं मुहुर्विश्वरूपविकटोक्तिविस्तृतम् ।

धर्मशास्त्रमुज्जुभिर्मिताक्षरबालबोधविषये विविचयते ॥ २ ॥

याज्ञवल्क्यशिष्यः कश्चिदप्रश्नोत्तररूपं याज्ञवल्क्यमुनिप्रणीतं धर्मशास्त्रं संक्षिप्य
अध्यामास । यथा मनुप्रणीतं श्रुतुः । तस्य चायमाद्यः श्लोकः—

योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन् ।

वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मानशेषतः ॥ १ ॥

योगिनां सनकादीनामीश्वरः श्रेष्ठस्तं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मनोवाङ्मायकर्मभिः
वृजयित्वा मुनयः सामंश्रवःप्रभृतयः श्रवणधारणयोग्या अब्रुवन् उक्तवन्तः
धर्माध्नोऽस्यभ्यं ब्रूहीति । कथम् । अशेषतः काल्पर्येन । केषाम् । वर्णाश्रमेतराणाम् ।
वर्णा ब्राह्मणादयः, आश्रमा ब्रह्मचारिप्रभृतयः, इतरऽनुलोमप्रतिलोमजाता
मूर्धावसिक्तादयः । इतरशब्दस्य 'द्वन्द्वे च' इति सर्वनामसंज्ञाप्रतिषेधः । अत्रच
धर्मशब्दः षड्विधस्मार्तधर्मविषयः । तद्यथा—वर्णधर्म आश्रमधर्मो वर्णाश्रमधर्मो
गुणधर्मो निमित्तधर्मः साधारणधर्मश्चेति । तत्र वर्णधर्मो ब्राह्मणो नित्यं मद्यं
निषेधित्यादिः । आश्रमधर्मोऽग्नीन्धनभैक्षचर्यादिः । वर्णाश्रमधर्मः पालाशो

आत्मायुर्मोया विपाकाः. २ अविष्ठाऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः क्लेशाः । तत्र
आत्मविद्भिर्दर्शितार्थं विपरीतं ज्ञानमविष्ठा । अहमस्मि इति शिष्टः कोपि नास्तीत्यभि-
विष्ठा । विषयेष्व्यासक्ती रागः । दुःखेष्वप्रीतिर्द्वेषः । अननुभूतादपि मरणादेस्वा-

१०६ उभररावपरिवर्तनाटक सटीक	१	१०९ शास्त्राचकारपुस्तकविधानमञ्जरी	१०
१०७ कर्पूरमञ्जरीनाटिका सटीक	१०	११० बालमटाचकार	१०
१०८ चण्डवीरिकानाटक सटीक	१०	१११ करकलीकथामकर सटीक	१
१०९ चैतन्यचन्द्रोदयनाटक सटीक	१	११२ सङ्गीतपरिभाषा (सङ्गीतशास्त्र)	११०
११० चमत्करविलम्बनाटक सटीक	१०	११३ चन्द्रोदयचरि उभररावकर सटीक	१
१११ नागानन्दनाटक सटीक	१०	११४ नुतनीधः (सङ्गीत) टीका	१
११२ नागानन्दनाटक मूल	१०	११५ विष्णुचन्द्रः भाषा उक्तिवृत्ति	११
११३ प्रवीणचन्द्रोदयनाटक सटीक	१	११६ महाविद्यालयतन्त्र सटीक	१
११४ प्रसन्नरावचमनाटक मयदेवकर	१	११७ कारदातिलक तन्त्र	१
११५ प्रियदर्शिका नाटिका सटीक	१०	११८ लक्ष्मणक्रीडा तन्त्र सटीक	१
११६ वसन्ततिलक भाषा नाटक	१०	११९ सद्गानक तन्त्र	१
११७ बाबुरामाचमनाटक सटीक	१	१२० इन्द्रकाव्यविद्यासङ्ग्रहः	१
११८ विक्रमोर्वशी नाटक (सटीक)	१	१२१ कामन्दकी गीतसारः	१०
११९ विठ्ठलचमत्प्रकाशनाटिका सटीक	१०	१२२ बाचकप्रतकम् सटीक	१
१२० वेशीसङ्कारनाटक सटीक	१०	१२३ एकगीतसारः सटीक	१
१२१ कालाचतनाटक सटीक	१	१२४ मयावाद्यादिपद्धतिः	१
१२२ कालाचतनाटक सटीक	११	१२५ तुषादामादिपद्धतिः (वृद्धाचरैः)	१
१२३ कालाचतनाटक सटीक	१०	१२६ धर्मशास्त्रसङ्ग्रहः	१०
१२४ कालाचतनाटक सटीक	११०	१२७ वीरमित्रोदय (कृतिशास्त्र)	१
१२५ कालाचतनाटक सटीक	१०	१२८ मनुसंहिता कुल्लूकभट्टकृत टीका- सहित	१
१२६ कालाचतनाटक सटीक	१	१२९ वैदिकदर्शन समाज सटीक	१
१२७ कालाचतनाटक सटीक	१	१३० भाषा (वैदिक) वाचस्पतिमिश्रकर	१
१२८ कालाचतनाटक सटीक	११०	१३१ वैदिकपरिभाषा	१०
१२९ कालाचतनाटिका सटीक	१०	१३२ वैदिकसार सटीक	१०
१३० कालाचतनाटक सटीक	१	१३३ विवेकचूडामणि विद्वान्	१०
१३१ कालाचतनाटक सटीक	१	१३४ वचनद्वी (सटीक) विद्वान्	११०
१३२ कालाचतनाटक सटीक	१	१३५ सिद्धान्तसिद्धिः (विद्वान्)	१०
१३३ कालाचतनाटक सटीक	१०	१३६ पूर्वप्रदर्शनम् समाज	१०
१३४ कालाचतनाटक सटीक	१	१३७ साङ्ख्यदर्शन (भाषासहित)	१
१३५ कालाचतनाटक सटीक	१०	१३८ साङ्ख्यसूत्र भाषासहितसहित	१०
१३६ कालाचतनाटक सटीक	१	१३९ साङ्ख्यसार	१०
१३७ कालाचतनाटक सटीक	१	१४० साङ्ख्यसूत्रकोट्टी सटीक	१
१३८ कालाचतनाटक सटीक	११०	१४१ साङ्ख्यकारिका श्रीकृष्णार्जुन	१०

११६ श्रीसाधनम् भाग्यसहित १२	११८ सङ्गसुर्वेदस्य प्रातिपदिका
११७ श्रीसाधनपरिभाषा १०	सभाष्य २
११८ सङ्गसुर्वेदस्य सभाष्य १०	११९ सानवेदसहिता सङ्गसुर्वेद २
११९ श्रीसाधनम् (आयमासाविश्वरः) ६	१२० सङ्गपुराणम् २
१२० सङ्गसुर्वेद (श्रीसाधनमीमांसा) १०	१२१ सङ्गाकरामायणम् सटीक २
१२१ सङ्गसुर्वेदस्य सभाष्य सङ्गति २१०	१२२ सङ्गपुराणम् २
१२२ सङ्गापरिच्छेदः सुतावली १ १०	१२३ सङ्गपुराणम् २
१२३ सङ्गापरिच्छेदसुतावली दिगम्बरी ११	१२४ सटीक सङ्गाकिरामायण
१२४ सङ्गाप्रतिपदिका (आयः) १०	सङ्गासङ्गम् २
१२५ सङ्गासङ्गि सटीक (आयः) १०	१२५ सङ्गापुराणम् सटीक २
१२६ सङ्गासङ्गिनामयिः १	१२६ सङ्गावेदपुराण सङ्गम् २
१२७ सङ्गासङ्गिविद (श्रीसाधनकार) २	१२७ सङ्गापुराणम् २
१२८ सङ्गासङ्गिनामयिः सटीक ११	१२८ सङ्गावेदपुराणम् ११०
१२९ सङ्गासङ्गि (अनटीकसङ्ग) आयः १०	१२९ सङ्गापुराणम् २
१३० सङ्गासङ्गि सङ्गासङ्गि १०	१३० श्रीसाधनमीमांसा सभाष्य सटीक २
१३१ सङ्गासङ्गि (सङ्गासङ्गि सटीक) २	१३१ सङ्गासङ्गि (आयः) वेदक २
१३२ सङ्गासङ्गि (श्रीसाधनसहित) २	१३२ सङ्गासङ्गि (वेदक) १२०
१३३ सङ्गासङ्गि सटीक २	१३३ सङ्गासङ्गिता (वेदक) सङ्गम् २
१३४ सङ्गासङ्गि (सङ्गासङ्गि) २	१३४ सङ्गासङ्गिता सटीक ११०
१३५ सङ्गासङ्गि (वेदक) २	१३५ सङ्गासङ्गिता (वेदक) २
१३६ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१३६ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१३७ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१३७ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१३८ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१३८ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१३९ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१३९ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४० सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४० सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४१ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४१ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४२ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४२ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४३ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४३ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४४ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४४ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४५ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४५ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४६ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४६ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४७ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४७ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४८ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४८ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१४९ सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१४९ सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०
१५० सङ्गासङ्गिता सभाष्य १०	१५० सङ्गासङ्गिता (वेदक) १०

सङ्गासङ्गिता सङ्गासङ्गितासङ्गिता वि, स, सङ्गासङ्गितासङ्गिता
श्रीसाधनसङ्गितासङ्गितासङ्गितासङ्गितासङ्गितासङ्गितासङ्गिता

